

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

ALEKSANDR ASOVSKIJ
(DIENINĖS STUDIJOS, CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA)
(VI KURSAS, CVTMNS0-02)

**NUOSAVYBĖS TEISĖS GYNIMAS NUO PAŽEIDIMŲ,
NESUSIJUSIŲ SU VALDYMO NETEKIMU**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr.
Vytautas Pakalniškis

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. NEGATORINIO IEŠKINIO ISTORINIAI IR LYGINAMIEJI ASPEKTAI.....	8
1.1. Negatorinio ieškinio ištakos ir charakteristika romėnų teisėje.....	8
1.2. Negatorinio ieškinio kelias į šiuolaikinę Lietuvos teisę.....	10
1.3. Negatorinis ieškinys užsienio šalių teisėje.....	15
2. NEGATORINIS IEŠKINYS ŠIANDIENOS LIETUVOS TEISĖJE.....	20
2.1. Bendra negatorinio ieškinio charakteristika.....	20
2.1.1. Pažeidimai, nuo kurių galima gintis negatorinio ieškinio pagalba.....	21
2.1.2. Objektai, nuosavybės teisė į kuriuos gali būti ginama negatoriniu ieškiniu.....	22
2.1.3. Asmenys, turintys teisę pareikšti negatorinį ieškinį.....	24
2.1.4. Faktinis negatorinio ieškinio pagrindas.....	33
2.1.5. Negatorinio ieškinio dalykas (reiškiami reikalavimai).....	38
2.1.6. Ieškinio senatis.....	40
2.1.7. Žyminio mokesčio dydžio apskaičiavimas.....	42
2.1.8. Negatorinio ieškinio taikymo atvejų įvairovė teismų praktikoje.....	44
2.2. Negatorinio ieškinio santykis su kai kuriais kitais subjektinių teisių gynimo būdais.....	53
2.2.1. Vindikacinis ieškinys.....	54
2.2.2. Posesorinis ieškinys.....	57
2.2.3. Prevencinis ieškinys.....	61
2.2.4. Žemės sklypo savininko teisių gynimas nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (CK 4.99 straipsnis).....	63
IŠVADOS.....	66
REKOMENDACIJOS.....	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
SANTRAUKA.....	74
SUMMARY.....	75

ĮVADAS

Temos aktualumas. Ironiška, tačiau dažnai prieš akis esantys dalykai lieka nepastebėti. Nuosavybės teisė bei klasikiniai jos gynimo būdai, vindikacinis ir negatorinis ieškiniai, žinomi teisės mokslui jau kelis tūkstantmečius. Tačiau nepaisant to, skirtingai nei jo „vyresniajam broliui“, negatoriniam ieškiniui dažnai nepelnytai skiriama per mažai dėmesio. Negatorinio ieškinio, kaip pagrindinės nuosavybės teisės gynimo priemonės nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, analizės aktualumas nulemtas ir per amžius teisinę tikrovę lydėjusių, ir tik pastaraisiais laikais išryšėjusių priežasčių. Nuosavybė nuo seniausių laikų buvo, yra ir, kaip įrodė sužlugę grandioziniai XX-ojo amžiaus socialiniai ir politiniai eksperimentai, visada išliks svarbiausias žmogaus laisvės ir savęs realizavimo pagrindas. Juk tik turėdamas tikrąją to žodžio prasme „nuosavą“ stogą virš galvos, lėšas prasimaitinti bei būtinus įrankius savo darbui atlikti, žmogus gali pats, nepriklausomai nuo kitų valios, priimti svarbiausius sprendimus, tinkamai aprūpinti šeimą bei realizuoti savo kūrybinius sugebėjimus. Nuosavybė, viešoji ir privati, tapo viena iš svarbiausių civilizacijos bei žmonijos sukurtos kultūros pamatų dalių. Nuo akmeninio kirvio iki išmaniojo telefono, nuo Mesopotamijos irigacijos kanalų iki plačiajuosčio interneto infrastruktūros, nuo Senovės Romos patricijų togų iki madingiausių dizainerių kolekcijų – visi jie ne tik tenkino materialiuosius žmogaus poreikius, bet ir atspindėjo, o kartu ir stimuliuavo technologinį, socialinį ir kultūrinį progresą. XX-ajame, ir ypač XXI-ajame amžiuje eksponentiškai greitėjant ir sudėtingėjant ekonominiams santykiams, gausėjant įvairiems nuosavybės objektams bei jų savininkams, atitinkamai didėja ir nuosavybės teisės pažeidimų tikimybė. Kartu atsiranda vis daugiau naujų progų bei būdų pažeisti nuosavybės teisę, nesukeliant valdymo netekimo – juk jeigu bronzos skydą iš savininko galima buvo iš esmės tik atimti, tai, pavyzdžiui, bevielio interneto ryšio prietaiso naudojimąsi galima sužlugdyti kaimynystėje veikiančios įrangos skleidžiamomis to paties dažnio radijo bangomis, o pats prietaisas gali ir toliau išlikti savininko valdyme. Visuotinė tendencija vis labiau suvokti materialinių, laiko bei organizacinių resursų ribotumą skatina siekti jau turimų priemonių panaudojimo efektyvumo kaip energetikoje bei atliekų perdirbime, taip ir vadyboje bei teisėje – įstatymų leidėjui vis sudėtingiau operatyviai ir kokybiškai reaguoti į besikeičiančią ekonominę, technologinę bei socialinę tikrovę, todėl siektina kuo efektyviau išnaudoti jau turimas teises priemones. Galiausiai, nors Lietuvos civilinė apyvarta jau du dešimtmečius funkcionuoja pagal rinkos ekonomikos dėsnius, o visuomenė per šį laikotarpį didžiąja dalimi išmoko gyventi pagal privatinės teisės principus, kai kurie institutai vis dar išlieka mažai įvaldyti. Vienas jų – negatorinis ieškinys.

Mokslinis naujumas, teorinė ir praktinė nauda. Atskiros šio darbo temos dalys ar su jomis susiję klausimai buvo analizuojami Lietuvos ir užsienio mokslininkų. Nuosavybės

teisės doktrinos¹ bei objektų sistemos² problemas nagrinėjo V. Pakalniškis; savininko ir visuomenės teisių pusiausvyrą tyrinėjo K. Jovaišas³; nuosavybės teisės ribojimo proporcingumo aspektus Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos kontekste savo daktaro disertacijoje analizavo E. Švilpaitė⁴; nuosavybės teisės turinio lyginamąją analizę savo magistro baigiamajame darbe atliko G. Andruška⁵; tuo tarpu nuosavybės teisės turinį ir jo ribojimo pagrindus Lietuvos konstitucinės teisės kontekste apžvelgė S. Marcinkėnaitė⁶; iš užsienio autorių darbų paminėtini A. Clarke ir P. Kohler⁷ anglų kalba bei K. Sklovskij⁸ rusų kalba parašyti įvairiapusiai veikalai nuosavybės teisės tematika. Nuosavybės teisės apsauga ir gynimas taip pat sulaukė mokslininkų dėmesio. Nuosavybės teisės gynimą bei valstybės teisės nusavinti turtą ribas konstitucinės priežiūros kontekste tyrinėjo A. Rauličkytė⁹; vindikacinio ieškinio niuansus aprašė V. Mikelėnas¹⁰; tarptautiniu ir nacionaliniu lygiu nustatytos nuosavybės teisės, kaip vienos iš svarbiausių žmogaus teisių, garantijos tapo J. Užumekaitės magistro baigiamojo darbo tyrimo objektu¹¹; nuosavybės teisių gynimas buvo 2000 m. parašyto M. Ūso magistro baigiamojo darbo¹² tema, bet galimybės susipažinti su šiuo darbu, deja, nebėra. Nepaisant ankstesnių tyrinėjimų gausos, būtent mūsų nagrinėjama tema liko iš esmės nepaliesta. Negatorinis ieškinys, kaip pagrindinė nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, priemonė yra minimas Vilniaus universiteto¹³ bei Mykolo Romerio universiteto¹⁴ civilinės teisės, daiktinės teisės¹⁵ bei žemės teisės¹⁶ vadovėliuose, romėnų teisės¹⁷ bei teisės istorijos¹⁸ knygoje, tačiau tik trumpai, bendrajame kontekste. Sisteminio ir nuodugnaus negatorinio ieškinio tyrimo vis dar nėra. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje vis dar nėra nuosekliai išnagrinėta negatorinio ieškinio prigimtis, taip pat jo santykis su vindikaciniu,

¹ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28 (20).

² V. Pakalniškis. Daiktai Civilinių teisių objektų sistemoje // *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 74 (63).

³ K. Jovaišas. Nuosavybės teisės režimas // *Teisės problemos*. 2006, Nr. 3 (53).

⁴ E. Švilpaitė. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2005.

⁵ G. Andruška. Nuosavybės teisės turinys: lyginamoji anglosaksų ir kontinentinės teisės tradicijų analizė: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2010.

⁶ S. Marcinkėnaitė. Nuosavybės teisės turinys ir jos ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2006.

⁷ A. Clarke, P. Kohler. *Property Law: Commentary and Materials*. – New York: Cambridge University Press, 2005.

⁸ К. И. Скловский. *Собственность в гражданском праве*. – Москва: Статут, 2008.

⁹ A. Rauličkytė. Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S) / VU. – V. 2000.

¹⁰ V. Mikelėnas. Vindikacija ir jos taikymas // *Justitia*. 2005 Nr 1 (55).

¹¹ J. Užumekaitė. Nuosavybės teisės garantijų sistema ir jų reikšmė: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2008.

¹² M. Ūsas. Nuosavybės teisių gynimas: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2000.

¹³ A. Vileita ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. – Vilnius: Justitia, 2009.

¹⁴ E. Baranauskas ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

¹⁵ E. Baranauskas ir kt. *Daiktinė teisė*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

¹⁶ E. Monkevičius. *Žemės teisė. Antroji laida*. – Vilnius: Justitia, 2006.

¹⁷ I. Nekrošius, V. Nekrošius. *S. Vėlyvis. Romėnų teisė*. – Vilnius: Justicia, 2007.

¹⁸ M. Maksimaitis ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. – Vilnius: Justitia, 2002.

posesoriniu, prevenciniu ieškiniu bei Civilinio kodekso 4.99 straipsnyje numatytu žemės sklypo savininko teisių gynimo nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, būdu. Jeigu apie negatorinio ieškinio ištakas bei šiandieninę pareiškimo galimybę bent trumpai užsimenama, tai šio subjektinių teisių gynimo būdo atėjimo į Lietuvą istorija bei reglamentavimas užsienio šalių teisėje yra visiškai neaptartas. Neapibendrinti praktiniai negatorinio ieškinio aspektai, tokie kaip ieškinio senaties termino skaičiavimas, žyminio mokesčio nustatymo principas, galimas ieškovų ratas bei juo reiškiamų reikalavimų įvairovė. Minėti neatsakyti klausimai ir bus nagrinėjami šiame magistro baigiamajame darbe. Tikimės, kad šis tyrimas padės susisteminti bei pagilinti žinias apie nuosavybės teisės gynimą nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, pasinaudojant negatorinio ieškinio instrumentu, kas galėtų pasitarnauti ir teisės praktikams jų kasdieniame darbe, ir, galbūt, pradėti aktyvesnę mokslinę diskusiją šia tema.

Siekdami efektyvaus tyrimo bei vengdami pasiklysti viliojančiose potencialiai nagrinėtinų klausimų platybėse, darbo pradžioje turime griežtai apibrėžti tyrimo lauką. Pirmia, nagrinėdami civilinėje teisėje įtvirtintą nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, mechanizmą, sutelksime savo dėmesį būtent į negatorinį ieškinį. Panašius tikslus savininkas hipotetiškai galėtų bandyti pasiekti ir, pavyzdžiui, posesorinio ieškinio arba savigynos pagalba. Tačiau visuotinis pripažinimas, kad būtent negatorinis ieškinytis yra pagrindinė gynybos nuo minėtų pažeidimų priemonė¹⁹ bei akivaizdus šio instrumento analizės trūkumas lemia mūsų pasirinkimą. Antra, šiame darbe analizuosime kaip gali būti ginama nuosavybės teisė tik į materialų turtą. Lietuvos civilinės teisės doktrinoje jau yra įtikinamai įrodyta, kad nuosavybės teisės objektu gali būti ir nematerialus turtas²⁰ (turtinės teisės, nematerialios akcijos, finansiniai instrumentai ir kt.). Klausimas, ar negatorinis ieškinytis, kaip *ad rem* teisių gynimo priemonė, galėtų būti naudojamas ginant nuosavybės teisę ir į nematerialius objektus, yra ypatingai intriguojantis. Tačiau manome, kad magistro baigiamojo darbo apimtis būtų per maža tinkamam atsakymui rasti. Trečia, nuosavybės teisės pažeidimą, nesusijusį su valdymo netekimu, traktuosime pirmiausiai kaip trukdymą nuosavybės objektą naudoti. Nors Lietuvoje, kaip ir daugelyje užsienio valstybių, vis labiau įsitvirtina tendencija atsisakyti nuosavybės teisės turinį nusakančios triados (valdymas, naudojimas, disponavimas), pabrėžiant šios teisės prigimtinį ir, tam tikra prasme, neribotą pobūdį²¹, ši problema dar laukia savojo fundamentalaus darbo. Be to, nuosekliai mažėjant turto valdymo reikšmei, vis labiau išryškėja jo naudojimo svarba²².

¹⁹ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 456.

²⁰ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 78.

²¹ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 60.

²² V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 76.

Taip pat svarbu pabrėžti, kad atsižvelgiant į bendrą išsamių ir sistematizuotų mokslinių žinių negatorinio ieškinio klausimu stoką, šiame darbe nebus daromas griežtas teorinės ir praktinės dalies atskirimas. Darbas bus konstruojamas nuosekliai, integruojant doktriną, teismų praktiką ir mūsų analizę, nagrinėjant atskirus negatorinio ieškinio aspektus.

Darbo tikslas – sisteminiu požiūriu išsamiai išanalizuoti negatorinio ieškinio instrumentą kaip priemonę ginant nuosavybės teisę į materialius objektus nuo pažeidimų, susijusių su trukdymu juos naudoti.

Darbo objektas – negatorinio ieškinio, kaip priemonės ginant nuosavybės teisę į materialius objektus nuo pažeidimų, susijusių su trukdymu juos naudoti, ištakos ir raida, reglamentavimas užsienio šalių teisėje, taikymo ribos, ginami nuosavybės teisės objektai, potencialūs pareiškėjai, faktinis pagrindas, dalykas, ieškinio senaties ir žyminio mokesčio apskaičiavimo principais bei santykis su kai kuriais kitais subjektinių teisių gynimo būdais.

Darbo dalykas – negatorinį ieškinį, kaip priemonę ginant nuosavybės teisę į materialius objektus nuo pažeidimų, susijusių su trukdymu juos naudoti, reglamentuojančios teisės aktų normos, jų pagrindu besiformuojanti teismų praktika, šį klausimą nagrinėjanti Lietuvos ir užsienio teisės doktrina.

Hipotezė – Lietuvos teismų (sprendžiant pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimus) praktika klausimais, susijusiais su negatoriniu ieškiniu, nėra pakankamai nuosekli.

Darbo uždaviniai:

1. Sisteminiu požiūriu išanalizuoti ir apibendrinti teisinį reguliavimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką bei teisės doktriną negatorinio ieškinio tema, žvelgiant iš civilinės teisės, teisės teorijos, lyginamosios teisės, teisės istorijos ir romėnų teisės perspektyvų, visapusiškai atskleidžiant negatorinio ieškinio charakteristiką;
2. Išnagrinėti negatorinio ieškinio santykį su kai kuriais kitais subjektinių teisių gynimo būdais (vindikaciniu, posesoriniu, prevenciniu ieškiniu bei Civilinio kodekso 4.99 straipsnyje numatytu žemės sklypo savininko teisių gynimo nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, būdu).

Metodai. Šiame darbe bus naudojamas keletas mokslinio tyrimo metodų. **Analizės** metodo pagalba nagrinėsime aktualų teisinį reguliavimą, teismų praktiką bei teisės doktriną, jų tarpusavio loginius ryšius. **Lyginamasis istorinis** metodas padės įsigilinti į negatorinio ieškinio instrumento ištakas bei apžvelgti jo istorinę raidą. **Lyginamasis** metodas leis įvertinti atitinkamą reguliavimą užsienio šalių teisėje bei palyginti jį su lietuviškuoju analogu. **Teleologinis** ir **lingvistinis** metodas padės atskleisti pirminę teisės normų prasmę bei jose naudojamų sąvokų reikšmę. **Sisteminės analizės** metodą naudosime norėdami išvelgti įvairių naudojamų šaltinių,

tyrimo eigoje paaiškėjančių teorinių bei praktinių žinių tarpusavio sąsajas, suprasti ir įvertinti jų sudaromą sistemą. **Apibendrinimo** metodo pagalba sistemiškai pasversime tyrimo metu padarytas įžvalgas, suformuluosime išvadas ir pasiūlymus.

Darbo struktūra. Turinio prasme darbas bus padalintas į tris dalis. *Pirmojoje dalyje* atliksime istorinę ir lyginamąją apžvalgą – siekdami gilesnio supratimo, paliesime negatorinio ieškinio ištakas romėnų teisėje, jo kelią į Lietuvos teisę bei reglamentavimą užsienyje. *Antrojoje dalyje* analizuosime bendrąsias negatorinio ieškinio teises charakteristikas (atremiamus pažeidimus, ginamus objektus, potencialius ieškovus, ieškinio faktinį pagrindą ir dalyką, ieškinio senaties ir žyminio mokesčio apskaičiavimo principus bei teismų praktikoje pasireiškusių negatorinio ieškinio panaudojimo įvairovę) bei santykį su kai kuriais kitais artimais subjektinių teisių gynimo būdais (vindikaciniu, posesoriniu, prevenciniu ieškiniu ir Civilinio kodekso 4.99 straipsnyje numatytu žemės sklypo savininko teisių gynimo nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, būdu).

1. NEGATORINIO IEŠKINIO ISTORINIAI IR LYGINAMIEJI ASPEKTAI

1.1. Negatorinio ieškinio ištakos ir charakteristika romėnų teisėje

Nuosavybės teisės svarbą žmogaus istorijoje bei civilizacijos evoliucijoje vargu ar galima pervertinti. Tekant amžiams nuosavybės teisės prilyginimas laisvei tapo visuotiniu reiškiniu teisės, ekonomikos bei socialinių mokslų teorijoje²³. Neabejotina, kad jos apsaugos būtinybė suvaidino svarbų vaidmenį ir ankstyvuosiuose žmonių tarpusavio organizavimo etapuose. Todėl nenuostabu, kad pagal daugelį valstybės kilmės teorijų, valstybė kaip tik dėl to ir atsirado, kad apsaugotų šią pagrindinę teisę²⁴. Ir jokioje kitoje ankstyvoje valstybėje nuosavybės teisės apsaugos institutas nepasiekė tokių aukštumų kaip Senovės Romoje. Būtent jos gyvavimo laikais prasideda negatorinio ieškinio, kaip vieno iš nuosavybės teisės apsaugos būdų, kelias.

Negatorinis, kaip ir vindikacinis, ieškinys romėnų jurisprudencijoje atsirado ankstyvosios respublikos periodu, t. y. kažkada tarp 509 m. pr. Kr. ir 264 m. pr. Kr.²⁵. Juo buvo ginama pirmoji iš po visą imperiją vėliau paplitusių nuosavybės formų – kviritų (Romos piliečių) nuosavybė²⁶. Taigi jį galima laikyti vienu iš seniausių romėnų teisės suformuluotų, o kartu ir per amžius iki mūsų laikų išlikusių, teisės gynimo būdų.

Romėnų teisėje ieškinių (lot. - *actio*) reikšmė buvo ypatinga. Jie tam tikra prasme buvo konkrečios subjektinės teisės egzistavimo įrodymu ir prielaida. Romėnų požiūriu, apie subjektinę teisę galima buvo kalbėti tik jeigu jos gynyba užtikrinta ieškiniu, t. y. jeigu magistratas numatė galimybę ją ginti pateikiant ieškinį. Skirtingai nuo šiuolaikinės teisės gynybos procedūros, Romoje subjektinės teisės gynyba reiškia formule „ieškinys – subjektinė teisė“. Nėra ieškinio, nėra ir teisės²⁷. Ankstyvojoje visuomenės teisinės sąmonės formavimosi stadijoje tokia nuostata yra logiška. Kol teisės dar nesuvokiamos kaip universalios vertybės savaime, jų svarba pasireiškia pirmiausia praktiniu funkcionavimu – svarbu tai, kad asmuo realiai ginamas nuo tam tikrų veiksmų, o ne abstrakčios teisinių sampratų sistemos konstrukcija. Be to, kol žmonių teisės dar nėra įtvirtinamos plačiai prieinamuose ir žinomuose dokumentuose, apie subjektinės teisės egzistavimą geriausiai galima spręsti pagal procedūros jai apginti buvimą.

Negatorinis ieškinys, romėnų vadintas *actio negatoria* (nuo žodžio „neigti“), savo vardą gavo ieškovo magistratui reikštos formulės dėka. Formuliarinio proceso laikais šio ieškinio formulės intencija paprastai skambėdavo neigiamai – „*si paret N^o N^o ius non esse eundi, agendi...*“ („jeigu paaiškės, kad Numerijui Negidijui nepriklauso praėjimo, varymo teisė...“)²⁸. Iš pradžių savininkas turėjo teisę pareikšti visą eilę ieškinių tam, kad paneigti kitų asmenų teises,

²³ К. И. Скловский. Собственность в гражданском праве. – Москва: Statut, 2008. P. 26.

²⁴ I. Nekrošius, V. Nekrošius. S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justicia, 2007. P. 121.

²⁵ Н. Боголепов. Учебник истории римского права. - Москва: Зерцало, 2004. P. 147.

²⁶ I. Nekrošius, V. Nekrošius. S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justicia, 2007. P. 138.

²⁷ Ten pat. P. 31.

²⁸ И. Перетерский и др. Римское частное право: Учебник. - Москва: ИД „Юриспруденция“, 2008. P. 174.

susiaurinusias jo paties teises į jo turtą. Vėliau šie ieškiniai buvo sujungti po bendru pavadinimu „negatorinis ieškinys“²⁹.

Romėnai jau anais laikais skirstė ieškinius į rūšis. Pagal atsakovo asmenį ieškiniai buvo skirstomi į *actiones in rem* (daiktiniai ieškiniai) ir *actiones in personam* (asmeniniai ieškiniai)³⁰. Daiktinis ieškinys buvo nukreiptas į teisės pripažinimą tam tikro daikto atžvilgiu (pavyzdžiui, savininko ieškinys dėl daikto išreikalavimo iš asmens, pas kurį jis yra); atsakovu pagal tokį ieškinį gali būti bet kuris asmuo, pažeidęs ieškovo teisę, kadangi teisės į daiktą pažeidėju gali tapti bet kuris trečiasis asmuo. Kita vertus, *actiones in personam* nukreipti į prievolės įvykdymą tam tikro skolininko veiksmais (pavyzdžiui, skolos grąžinimas). Prievolė visada sąlygoja vieno ar kelių apibrėžtų skolininkų egzistavimą; tik jie gali pažeisti ieškovo teisę ir tik prieš juos gali būti nukreiptas atitinkamas ieškinys. Negatorinis, kaip ir vindikacinis ieškinys bei vėliau atsiradęs *actio Publiciana* buvo priskiriami *actiones in rem*, kadangi gynė savininko teisę į jo daiktą³¹.

Pasinaudoti negatoriniu ieškiniu savininkas galėjo tais atvejais, kai jis, išsaugodamas daikto valdymą, susidurdavo su kažkokiais trukdžiais ar suvaržymais. Eilėje šaltinių nurodoma, kad negatoriniu ieškiniu buvo ginamasi nuo kito asmens bandymų įgyvendinti servituto teisę į jo turtą³² (naudojo savininko žemę praėjimui, nuleisdavo iš savo gretimo sklypo lietaus vandenį ir pan.). Tačiau kitų autorių nuomone, pretendavimas į servitutą buvo ne vienintelė, o dažniausia pasinaudojimo šiuo instrumentu priežastis³³. Savininkas taip pat galėjo pasinaudoti šia gynybos priemone jeigu, pavyzdžiui, dalyvis bendrojoje nuosavybėje atliktų savavališkas statybas, jeigu dėl nenumatytų priežasčių namo siena ar medis pasvirtų į gretimo sklypo pusę labiau, nei leidžiama ir t. t. Pažeidimą galėjo sudaryti kito asmens poveikis daiktui ar trukdymas juo naudotis. Svarbu, kad pažeidimas būtinai turėjo pasireikšti veiksmais, o ne jų grėsme arba grasinimais (šia prasme negatorinis ieškinys neatliko prevencinės funkcijos).

Ieškovas turėjo įrodyti dvi aplinkybes: 1) jis yra daikto savininkas; 2) atsakovas kaltas dėl jo nuosavybės teisės pažeidimo³⁴. Fakto, kad daiktas yra laisvas nuo kitų asmenų teisių į jį, pavyzdžiui, servitutų, jis įrodinėti neprivalėjo, kadangi tai visada buvo preziumuojama. Atsakovas galėjo gintis pareikšdamas priešinį ieškinį – *actio confessoria*³⁵. Pastarasis buvo naudojamas ginant asmens teisę į servitutą ir vykdė funkciją, analogišką vindikacinio ieškinio

²⁹ М. Х. Гарсия Гарридо. Римское частное право: Казусы, иски, институты. - Москва: Статут, 2005. P. 333.

³⁰ И. Перетерский и др. Римское частное право: Учебник. - Москва: ИД „Юриспруденция“, 2008. P. 48.

³¹ I. Nekrošius, V. Nekrošius. S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justicia, 2007. P. 136.

³² D. Tamm. Roman Law and European Legal History. – Copenhagen: DJOF Publishing, 1997. P. 90.

³³ Ю. Барон. Система римского гражданского права. - Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2005. P. 404.

³⁴ Ten pat. P. 404.

³⁵ D. Tamm. Roman Law and European Legal History. – Copenhagen: DJOF Publishing, 1997. P. 90.

funkcijai nuosavybės gynimo atveju³⁶. Atsakovas galėjo gintis ir kitais būdais, pavyzdžiui, teigdamas esant bendrajai nuosavybei ir pan. Laimėjęs, atsakovas įrodydavo, kad turi teisę suvaržyti ieškovo nuosavybę bei pagrįsdavo savo veiksmų teisėtumą.

Ieškovui laimėjus, teisėjo sprendimas galėjo turėti keletą padarinių: a) daiktas buvo paskelbiamas laisvas nuo bet kokių neva egzistavusių kitų asmenų teisių; b) daiktas buvo gražinamas į padėtį, buvusią iki pralaimėjusios šalies įvykdyto savininko teisės pažeidimo; c) nugalėtojas gaudavo atsakovo pažadą ar užtikrinimą, garantavusį vėlesnių pažeidimų nebuvimą – *cautio de non vampus turbando*³⁷. Įdomu, kad egzistavo tam tikra *actio negatoria* atmaina, kuri vadinosi *actio prohibitoria* (apytikslė pavadinimo reikšmė yra „ieškinys dėl uždraudimo“) ³⁸. Abu jie buvo praktiškai identiški, o pagrindinis skirtumas – pastarojo formulė, kuri deklaravo ieškovo numanomą teisę uždrausti tam tikrus veiksmus su jo nuosavybe. Tokiu būdu, laikant *actio negatoria* ir *actio prohibitoria* atskirais savarankiškais ieškiniais (dėl ko, atkreiptinas dėmesys, mokslinėje literatūroje vieningos nuomonės nėra), galima būtų išskirti jų teisinį poveikį – jeigu pirmasis turėtų būti nukreiptas į vykdomų veiksmų nutraukimą, tai antrasis – į tokių veiksmų nepasikartojimą ateityje. Tačiau jeigu šie teisiniai instrumentai tam tikrą laikotarpį ir egzistavo atskirai, negatorinis ieškinys galų gale turėjo absorbuoti šį savo „dvynį“, ką galime spręsti iš vėlesniais laikais susiformavusio negatorinio ieškinio poveikio.

1.2. Negatorinio ieškinio kelias į šiuolaikinę Lietuvos teisę

Senovės romėnai sukūrė didingą civilizaciją ir dominavo Viduržemio jūros regione ir visoje Europoje daugiau nei tūkstantį metų. Jų pėdsakus viena ar kita forma iki šiol galime pamatyti visose pasaulio valstybėse ir kultūrose, nepaisant jų įvairių šaknų ar geografinio nuotolio nuo Amžinojo miesto. Viena svarbiausių romėnų palikimo dalių neabejotinai yra jų sukurta teisė. Šimtmečius jos įtaka plėtėsi, kol galiausiai pasiekė Lietuvą, kurios teisinei sistemai ji padarė didžiulį poveikį. Kartu su platesne romėnų teisės tradicija, nors ir ne iš karto, į Lietuvą atėjo ir negatorinis ieškinys.

Ironiška, tačiau romėnų teisės renesansas, supažindinęs šiuolaikinį pasaulį su romėnų teisės lobynais, įvyko Vakaruose, kur Romos imperija buvo nušluota užkariautojų, bet pasinaudojant Rytuose, senovinės imperijos palikuonių VI-ajame amžiuje parašytu *Corpus Iuris Civilis*. Tam buvo keletas priežasčių. Nepaisant vakarinės imperijos dalies žlugimo ir barbarų užkariavimo, romėnų teisė bent jau iš dalies toliau buvo taikoma srityse, kur gyveno išlikę romėnų tautos atstovai, t. y. Italijoje, Ispanijoje bei Pietų Prancūzijoje, apie ką liudija barbarų

³⁶ И. Покровский. История римского права. - Москва: Статут, 2004. P. 357.

³⁷ М. Х. Гарсия Гарридо. Римское частное право: Казусы, иски, институты. - Москва: Статут, 2005. P. 333.

³⁸ P. Girard. Romėnų teisė, I tomas. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetas, 1931. P. 442.

karalių išleisti romėnų teisės rinkiniai (*Codex Theoderici, Breviarium Alaricianum* ir kt.³⁹). Jau minėtas Justiniano I nurodymu sukurtas *Corpus Iuris Civilis* tam tikrą laiką galiojo visoje Italijoje, kuri laikinai buvo prijungta prie Rytų Romos imperijos šio imperatoriaus valdymo metu. Todėl romėnų teisės buvo mokomasi visą germanų tautų „klajojimo“ Vakarų Europoje laikotarpį, nors ir, savaime suprantama, tuometinėmis sąlygomis šis procesas negalėjo būti ypatingai vaisingas⁴⁰. Tam tikra prasme romėnų teisės gyvavimo tęstinumui pasitarnavo ir išlikusi, senosios imperijos laikais sukurta, krikščionių bažnyčia ir jos formuota kanonų teisė.

Romėnų teisės atgimimas bei „tikroji“ Europos teisės istorija prasidėjo XI-ame amžiuje Bolonijos universitete⁴¹. Į šios mokyklos mokslininkų rankas pateko vienas didžiausių Viduramžių lobių – originalus ir pakankamai gerai išsilaikęs VI-ojo amžiaus Justiniano teisyno dalies, *Digestų*, egzempliorius. Studijuodami ir komentuodami jį, Bolonijos teisininkai sukūrė garsiąją glosatorių mokyklą, kuri ir atskleidė romėnų teisės palikimą amžininkams. Pastarieji neabejotinai turėjo būti dėkingi - naujosioms Europos tautoms dalinai nusistovėjus bei santykinai taikioje atmosferoje suklestėjus prekybai ir amatams, vėl atsirado poreikis turėti išvystytą bei universalią teisę. Šiam poreikiui patenkinti romėnų teisė tiko daug labiau, nei suskaidyta bei primityvi Europos „naujakurių“ paprotinė teisė.

Kuriantis vis naujoms teisės mokykloms, didėjo jų studentų skaičius. Pastarieji, susipažinę su senovės romėnų išmintimi bei glosatorių darbais, grįždavo į gimtąsias vietas ir tapdavo teisėjais bei administracijos darbuotojais, taip skleisdami įgytas žinias. Iš naujo atrasta romėnų teisė padarė didelį poveikį Italijos, Prancūzijos, Ispanijos reguliavimui. Mažesnė jos įtaka buvo Skandinavijos šalyse bei Anglijoje. Tačiau didžiausio pasisiekimo romėnų teisė sulaukė vokiečių žemėse. Todėl ir šiandien šio tyrimo kontekste mus dominantis teisinis palikimas, kaip pamatysime, labiausiai yra įsitvirtinęs Vokietijos teisėje.

Kartu su romėnų teise Europos žemėmis neišvengiamai turėjo keliauti ir negatorinis ieškinyš. Tačiau jis, palyginus su tam tikromis paveldėjimo bei sutarčių teisės normomis, pripažinimo sulaukė neiškarto. Šiame darbe nepretenduosime į visiškai tikslų šio teisinio instrumento plitimo chronologijos nustatymą, bet pabandysime atkreipti dėmesį į svarbiausius istorinius teisės šaltinius.

Reikšmingiausiu senosios Lietuvos valstybės teisiniu pasiekimu neabejotinai galima pavadinti Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės Statutus, išleistus XVI-ame amžiuje. Jie išsiskyrė ne tik nacionaline svarba, bet ir savo epochos tarptautiniame kontekste, kaip puikus teisės kodifikavimo pavyzdys. Statutų, ypač 1588 m. išleisto Trečiojo, tekstuose jau yra romėnų

³⁹ D. Tamm. *Roman Law and European Legal History*. – Copenhagen: DJOF Publishing, 1997. P. 193.

⁴⁰ Н. Боголепов. *Учебник истории римского права*. - Москва: Зерцало, 2004. P. 536.

⁴¹ D. Tamm. *Roman Law and European Legal History*. – Copenhagen: DJOF Publishing, 1997. P. 193.

teisės elementų⁴². Vis dar neišaiškinta, kokiais būdais ir koku mastu Lietuvos kodifikatoriai panaudojo romėnų teisę. Moksle yra paplitęs požiūris, kad tik 1566 m. Antrajame Statute sugebėta panaudoti tam tikrus romėnų teisės elementus, kurie vėliau pateko ir į 1588 m. Trečiąjį Statutą. Tačiau dalis tyrinėtojų teigia, kad kai kurių romėniškų elementų buvo jau 1529 m. Pirmajame Statute, ir tik vėliau – Antrojo ir Trečiojo Statuto kūrimo laikotarpiu – jų gerokai padaugėjo ir jie buvo išplėtoti⁴³. Tačiau nepaisant to, Statutuose negatorinis ieškinys dar neatsiranda. Romėnų teisės įtaka juose labiau pasireškia paveldėjimo reglamentavimo srityje. Tuo tarpu teisių gynimo procedūra grindžiama visai kitais principais – lažybomis bei skaitlingų liudytojų būrių naudojimui.

Įdomu, kad ir praėjus dviem šimtmečiams pasirodžiusiame kitame Europos teisinės minties paminkle, garsiajame 1804 m. Napoleono civiliniame kodekse negatorinio ieškinio instrumentas taip pat nebuvo įtvirtintas. Manoma, kad šis kodeksas yra išsamiausias kodifikacijos darbas (jis apėmė visus pagrindinius civilinės teisės institutus), pasirodęs Vakarų Europoje po *Corpus Iuris Civilis*⁴⁴. Jame formuluojami bendrieji principai, nėra kazuistinio pobūdžio detalių, plačiai reglamentuojama nuosavybė bei jos įgijimo būdai, tačiau jos gynimo priemonėms skiriama mažiau dėmesio, ir tarp jų negatorinio ieškinio nėra.

Jeigu nepriklausomos bei bendrąją valstybę su Lenkiją sudariusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės laikais, galiojant XVI-ojo amžiaus Statutams (kurie Rusijos carinės valdžios galutinai buvo panaikinti tik 1840 m.), negatorinis ieškinys Lietuvoje dar nebuvo paplitęs, peršasi klausimas – galbūt jis buvo įdiegtas Rusijos imperijos laikais? Daug žadančiu kandidatu šiai rolei atlikti galėtų atrodyti po Statutų panaikinimo didžiojoje Lietuvos teritorijos dalyje įsigaliojusi Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalis⁴⁵. Šis įstatymų sąvadas, nors ir plačiai kritikuotas, tame tarpe ir vieno žymiausių Rusijos civilistų Šeršenevičiaus kaip „sudarytas iš kažkiek sutvarkytų įstatymų, išleistų įvairiu laiku, pradedant Aleksiejaus Michailovičiaus teisyne (1649 m.), ir paviršutiniškai susietų nuostatais, paskolintais dalinai iš prancūzų teisės, turintis žymių trūkumų, kurie tapo ypač juntami nuo praeito (A. A. - XIX-ojo) amžiaus antrosios pusės“⁴⁶, buvo nekartą tobulinamas (paskutinė X tomo 1 dalies redakcija – 1914 m.). Be to, paskutiniai pakeitimai buvo atliekami remiantis Vokietijos 1896 m. civiliniu kodeksu⁴⁷. Tačiau nuostatų, įtvirtinančių negatorinį ieškinį ir čia nebuvo⁴⁸. Nors, pavyzdžiui, vindikacijos reglamentavimas buvo gana platus.

⁴² I. Nekrošius, V. Nekrošius. S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 28.

⁴³ V. Andriulis ir kt. Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. P. 130.

⁴⁴ M. Maksimaitis. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 363.

⁴⁵ M. Maksimaitis ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 382.

⁴⁶ M. Maksimaitis. Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais. – Vilnius: Justitia, 2001. P. 52.

⁴⁷ Ten pat. P. 54.

⁴⁸ А. Бабаев. Система вещных прав. - Москва: Wolters Kluwer, 2006. P. 83.

1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, valstybės teritorijoje liko galioti svetima teisė. Dėl istoriškai susiklosčiusių sąlygų atskiruose Lietuvos regionuose galiojo net keturios civilinės teisės sistemos: pagrindinėje Lietuvos dalyje (Žemaitijoje ir Aukštaitijoje) – Rusijos imperijos civiliniai įstatymai (jau minėta Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalis), Suvalkijoje – Prancūzijos civilinis ir komercinis kodeksai, Klaipėdos krašte – Vokietijos, o Palangoje ir nedidelėje Zarasų krašto dalyje – kiekvienai šių teritorijų taip pat Rusijos valdžios pritaikyta vadinamoji vietinė civilinė teisė⁴⁹. Kaip jau minėjome, Rusijos imperijos civiliniuose įstatymuose bei Prancūzijos (Napoleono) civiliniame kodekse mūsų dominančio turinio nebuvo. Nepavyko jo aptikti ir Vokietijos imperijos civiliniame kodekse⁵⁰.

Siekiant sumažinti tokio teisinio partikuliarizmo neigiamus padarinius bei adaptuoti teisės normas prie besikeičiančių visuomeninių santykių, buvo daromi civilinių įstatymų pakeitimai. Tačiau šio tyrimo ribose, nei atitinkamoje literatūroje Tarpukario Lietuvos teisės tema⁵¹, nei stambiame anuo laikotarpiu išleistų teisės aktų sąvade⁵² (kuriame, kaip pripažįsta jo autoriai, pateikiami ne visi, bet visi svarbiausi 1918-1940 m. Lietuvos nacionalinės teisės aktai), pakeitimų, įtvirtinančių negatorinio ieškinio reguliavimą mums aptikti nepavyko. Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais buvo ruošiamas naujojo, lietuviškojo, civilinio kodekso projektas. Kodekso rengimo komisija dirbo iki 1940 m. vasaros ir buvo paruošusi teisės bendrąją dalį, asmens teisę bei dalį paveldėjimo teisės⁵³. Taigi, tikėtina, kad negatorinio ieškinio nuostatų jame nebuvo. Bet kuriuo atveju, šis teisės aktas taip ir nespėjo įsigaliooti. Kita vertus, nėra pagrindo visiškai atmesti galimybę, kad tam tikri teisiniai instrumentai, nors ir tiesiogiai neįtvirtinti įstatymo tekste, galėjo būti suformuluoti teismų praktikos. Ypač turint omenyje tą aplinkybę, kad Tarpukario Lietuvai paveldėjus didžiausia dalimi būtent Rusijos imperijos civilinę teisę, buvo perimta ir šioje imperijoje galiojusi tradicija, pagal kurią teismai palyginus plačiai ir kūrybiškai interpretavo netobulus ano meto teisės aktus.

1939 m. įsiplieskęs Antrasis Pasaulinis karas reiškė milijonų Europos, o kartu ir Lietuvos, gyventojų kančių pradžia. Jo ugnyje žlugo Lietuva kaip nepriklausoma valstybė. 1940 m. birželio 15 d. joje prasidėjo beveik penkis dešimtmečius (išskyrus tik 1941-1944 m. nacistinės Vokietijos okupaciją) trūkęs Tarybų Sąjungos valdymas. Kartu su juo atėjo ir sovietinė teisė. Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos Prezidiumo įsaku nuo 1940 m. gruodžio 1 d. Lietuvos teritorijoje pradėjo galioti 1922 m. RSFSR Civilinis kodeksas⁵⁴. Šio kodekso 59

⁴⁹ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 28.

⁵⁰ Vokiečių imperijos civilinis kodeksas. – Kaunas: Teisingumo ministerija, 1927.

⁵¹ M. Maksimaitis. Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais. – Vilnius: Justitia, 2001. P. 73-95.

⁵² V. Andriulis, R. Mockevičius, V. Valeckaitė. Lietuvos valstybės teisės aktai, (1918.02.16-1940.06.15). – Vilnius: Teisės institutas, 1996. P. 563-645, 754-835.

⁵³ Ten pat. P. XIX.

⁵⁴ M. Maksimaitis ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 459.

straipsnio 2 dalis skambėjo taip: „Savininkas turi teisę reikalauti pašalinti visokius jo teisės pažeidimus, nors jie ir nebūtų susiję su valdymo netekimu“⁵⁵. Kaip matyti, šia norma įtvirtinama savininko teisė reikalauti teismo gynybos nuo jo nuosavybės teisės pažeidimo, nesusijusio su valdymo netekimu. Taigi, iš surinktos informacijos galime daryti išvadą, kad pirmą kartą negatorinis ieškinys įstatymiškai buvo įtvirtintas Lietuvoje būtent šiuo įstatymu.

Pradedant minėtu 1922 m. RSFSR Civilinis kodeksu, negatorinio ieškinio reglamentavimas nuosekliai tęsia savo egzistavimą. Remiantis TSRS ir sąjunginių respublikų civilinių įstatymų pagrindais, buvo parengtas ir 1964 m. liepos 7 d. respublikos Aukščiausiosios tarybos priimtas Lietuvos TSR civilinis kodeksas, kuris įsigaliojo 1965 m. sausio 1 d.⁵⁶ Šio kodekso 147 straipsnio, pavadinto „Nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu“, vienintelėje dalyje buvo įtvirtinta, kad „savininkas gali reikalauti pašalinti bet kokius jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“⁵⁷. Ši nuostata išliko nepakitusi ir iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., ir po to darant palikto galioti kodekso pakeitimus, iki pat 2001 m. birželio 30 d.

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Taryba priėmė Aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Taip pasauliui buvo oficialiai teisiškai paskelbta, kad Lietuva vėl tapo laisva. Tai reiškė ne tik visiškai naują valstybės istorijos etapą, bet pradėjo naują lietuviškos civilinės teisės raidos epochą. Turint galvoje nepriklausomybės įtvirtinimo tikslus ir pasirinktą laisvos rinko ekonomikos plėtros modelį, buvo visiškai aišku, kad sovietinių civilinių įstatymų pritaikymas naujai kuriamiems turtiniams santykiams galėjo būti tik labai ribotas ir trumpalaikis, todėl netrukus po nepriklausomybės atkūrimo (1990 m. rudenį) buvo sudaryta ekspertų grupė naujam civiliniam kodeksui rengti⁵⁸. Jai dirbant, buvo nekartą keičiamas 1964 m. kodeksas bei leidžiami atskiri civilinius teisinius santykius reglamentuojantys įstatymai. Tačiau 2001 m. liepos 1 d. pagaliau įsigaliojo beveik visą laikotarpį nuo nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos teisininkų ruoštas naujasis civilinis kodeksas. Jo 4.98 straipsnis, pavadintas „Nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu“, skamba taip „savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“⁵⁹. Taigi, negatorinį ieškinį įtvirtinanti norma yra identiška buvusiai 1964 m. civiliniame kodekse. Visiškai tokia pati ji išlieka ir šio darbo rengimo metu.

⁵⁵ RTFSR Civilinis kodeksas su pakeitimais iki 1940 m. lapkričio 15 d. – Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo Liaudies Komisaras, 1941. P. 24,

⁵⁶ Ten pat. P. 479.

⁵⁷ Lietuvos TSR 1964 m. liepos 7 d. įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

⁵⁸ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 29.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

1.3. Negatorinis ieškinys užsienio šalių teisėje

Kaip jau minėjome, romėnų teisės palikimas padarė reikšmingą įtaką visų Europos valstybių teisinėms sistemoms. Lietuva šiuo atžvilgiu nėra išimtis, todėl daugelis analogiškų institutų yra įtvirtinti visoje eilėje šalių. Siekdami visapusiškai ištirti negatorinio ieškinio prigimtį bei naudojimą, apžvelgsime kai kuriuos jo šiuolaikinio paplitimo pavyzdžius.

Kontinentinės (arba romanų-germanų) teisės sistemos šalyse nuosavybės teisės gynimui naudojami du daiktiniai ieškiniai: vindikacinis (*actio rei vindikatio*) - savininko ieškinys dėl daikto išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo, arba kitaip tariant, dėl turto grąžinimo, bei negatorinis ieškinys (*actio negatoria*) – ieškinys dėl neteisėtų veiksmų, trukdančių savininkui įgyvendinti savo teises naudojant ir disponuojant turtu, nutraukimo, netgi jei šie pažeidimai nesusiję su valdymo netekimu⁶⁰, kitaip tariant, ieškinys dėl kliūčių valdymui ir disponavimui pašalinimo.

Kaip ir galima buvo tikėtis po mūsų ankstesnių pastebėjimų apie Napoleono kodeksą, Prancūzijoje vindikacinio ir negatorinio ieškinio taisyklės kodekse nėra numatytos, tačiau išvystytos doktrinos bei teismų praktikos, remiantis civilinio ir civilinio proceso kodekso nuostatų dėl sąžiningo ir nesąžiningo valdymo, ieškinio ir kt., aiškinimu⁶¹. Tiksliai savininkai turi teisę pareikšti šiuos ieškinius⁶².

Vokietijos civiliniame kodekse, kita vertus, atitinkamos normos išdirbtos labai detalai ir išdėstytos trečiosios knygos ketvirtajame skyriuje. Negatorinis ieškinys įtvirtintas 1004 straipsnyje:

„1004 straipsnis. Ieškinys dėl pašalinimo ir teismo įsakymo

(1) Jeigu nuosavybės teisės įgyvendinimui yra trukdoma būdais, kitais nei valdymo atėmimas ar sulaikymas, savininkas gali reikalauti, kad pažeidėjas pašalintų trukdymą. Jeigu tolimesni trukdymai yra bijotini, savininkas gali siekti uždraudžiančio teismo įsakymo.

(2) Ieškinys netenkinamas, jeigu savininkas turi pareigą toleruoti trukdymą.⁶³“

Kaip matome, Vokietijos teisėje detalizuojamas valdymo pažeidimas, tiesiogiai nurodoma galimybė reikalauti ne tik pašalinti pažeidimą, bet ir uždrausti jį kartoti ateityje. Be to, nurodoma išimtis, kai negatorinis ieškinys netenkinamas – egzistuojant pagrįstai savininko pareigai (o kartu ir „pažeidėjo teisei“) leisti tam tikrus savo teisių suvaržymus. Pastaroji nuostata

⁶⁰ Г. Буднева и др. Гражданское и торговое право зарубежных государств. I том. - Москва: Международные отношения, 2004. Р. 372.

⁶¹ И. Васильев и др. Гражданское и торговое право капиталистических государств. - Москва: "Международные отношения", 1993. Р. 227.

⁶² В. Безбах и др. Гражданское и торговое право зарубежных стран. - Москва: МЦФЭР, 2004. Р. 241.

⁶³ German Civil Code. BGB // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html; prisijungimo laikas: 2011-11-19.

iš esmės atitinka dar romėnų teisėje nurodytą atsakovo gynybą nuo negatorinio ieškinio, būtent – savo teisės (pavyzdžiui, servituto) į ieškovo turtą įrodinėjimą.

Rusijos Federacijos civilinėje teisėje negatorinio ieškinio pagrindas įtvirtintas civilinio kodekso 304 straipsnyje:

„304 straipsnis. Savininko teisių gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo atėmimu.

Savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors šie pažeidimai ir nebuvo susiję su valdymo atėmimu.⁶⁴“

Toks reglamentavimas labiau panašus į įtvirtintą Lietuvoje ir iš esmės yra jam identiškas. Šio priežastis, manytina, galėtų būti bendras istorinis šaltinis, iš kurio ir Lietuvos, ir Rusijos teisė paveldėjo negatorinio ieškinio reglamentavimą, būtent – 1922 m. RSFSR bei 1964 m. civiliniai kodeksai.

Visai kitokiu būdu negatorinis, o kartu ir vindikacinis ieškinys yra numatytas Kanados Kvebeko provincijos civiliniame kodekse:

„953. Nuosavybės savininkas turi teisę revindikuoti ją iš valdytojo ar sulaikiusio ją be teisės į tai asmens, ir gali prieštarauti bet kokiam įsibrovimui ar bet kokiam jos naudojimui, jam arba įstatymui neleidžiant⁶⁵“.

Šiame akte dviem daiktiniams ieškiniams skiriama dar mažiau vietos, nei kitų valstybių kodeksuose. Abu jie įtvirtinti viename straipsnyje, kas primena 1922 m. RSFSR kodekso nuostatą. Tačiau pastarojoje vis tiek reglamentavimas buvo žymiai platesnis (ypač vindikacijos atžvilgiu). Be to, Kvebeko įstatymų leidėjai numatė siauresnį negatorinio ieškinio taikymo lauką – juo galima gintis iš esmės tik nuo trukdymo nuosavybe naudotis. Tuo tarpu, trukdymo disponuoti tokia norma, bent jau aiškinant ją lingvistiškai, apimti neturėtų. Kartu, reikia pastebėti, yra normoje yra daroma nuoroda į galimą atsakovo pasiteisinimą (įstatymo ar savininko suteiktą teisę), kas primena Vokietijos civilinio kodekso reguliavimą. Toks, bet kuriuo atveju, palyginus primityvus abiejų daiktinių ieškinių reglamentavimas galėtų būti paaiškintas iš Prancūzijos perimta civilinės teisės tradicija, kas neišvengiamai turi reikšti Napoleono civilinio kodekso įtaką (kuriame šie ieškiniai įtvirtinti nebuvo). Taip pat, platesnei romėnų teisės recepcijai bei jos vystymuisi vargu ar galėjo padėti Kvebeko gyventojų bendrataučiams artima bendrosios teisės tradicija.

Šveicarijos Konfederacijos civilinio kodeksas mūsų tyrimo objekto atžvilgiu taip pat yra ganėtinai lakoniškas:

⁶⁴ Гражданский кодекс Российской Федерации // http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/5_40.html#p2727; prisijungimo laikas: 2011-11-19.

⁶⁵ Civil Code of Québec // http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html; prisijungimo laikas: 2011-11-19.

„641 straipsnis.

1. *Objekto savininkas yra laisvas disponuoti juo, kaip jis ar ji mano tinkama, įstatymo nustatytoje ribose.*
2. *Jis ar ji turi teisę išreikalauti jį iš bet ko, kas jį nuo jo ar jos sulaiko ir ginti jį nuo bet kokio nepateisinamo trukdymo.*⁶⁶

Kaip ir Kvebeko civiliniame kodekse, čia vindikacinio ir negatorinio ieškinio pagrindai yra išdėstyti kartu, trumpoje normoje. Tačiau šiuo atveju negatorinį ieškinį jau leidžiama naudoti ginantis nuo bet kokio pažeidimo (egzistuojant vindikacijos alternatyvai – išskyrus valdymo netekimą), susijusį ir su naudojimu, ir su disponavimu.

Šalia jau aptartų šaltinių pakankamai įdomiai atrodo Izraelyje galiojantis reguliavimas. Šio tyrimo kontekste aktualus Nekilnojamojo turto įstatymo 17 straipsnis:

„17. Ieškiniai dėl įpareigojimo nesudaryti kliūčių nekilnojamojo turto naudojimui
Asmuo, turintis valdymo ir naudojimosi teisę į nekilnojamąjį turtą, turi teisę reikalauti iš bet kurio kito asmens, kuris tokios teisės neturi, susilaikyti nuo veiksmų, kurie gali sutrukdyti nekilnojamojo turto naudojimui, taip pat reikalauti iš nurodyto asmens pašalinti bet kokius pažeidimus, trukdančius jo teisės naudotis nekilnojamoju turtu įgyvendinimui“⁶⁷.

Iš karto reikia pastebėti, kad šios normos galiojimas išplečiamas ir kilnojamajam turtui (Kilnojamojo turto įstatymo 8 straipsnis⁶⁸). Šis reguliavimas įtvirtina ne nuosavybės teisės, bet valdymo ir naudojimo teisės turėtojo interesų apsaugą. Taip pat detalizuojamas jo potencialūs reikalavimai: a) susilaikyti nuo pažeidžiančių veiksmų (poveikis nukreiptas į ateitį); b) pašalinti jau padarytus pažeidimus (poveikis į dabartį, šalinant jau egzistuojančias atsakovo veiksmų pasekmes).

Savotiška situacija susiklostė Niderlanduose. Civiliniame kodekse numatytas vindikacinis ieškinys, kurį gal reikšti bet kuris savininkas. Kita vertus, negatorinis ieškinys nėra numatytas, bet atitinkami santykiai reguliuojami ieškinių dėl žalos atlyginimo ribose, reikšdamas kuriuos savininkas turi galimybę ne tik pašalinti pažeidimą, bet ir tam tikromis sąlygomis – šiuo pažeidimų sukeltų nuostolių atlyginimo. Tiesiogiai kodekse tokia galimybė specialiai numatyta tik nekilnojamojo turto savininko atžvilgiu dėl gretimos nekilnojamojo turto savininko jam sudaromų kliūčių (aukšto triukšmo lygio, vibracijos sukėlimo, oro teršimo)⁶⁹.

Bendrosios teisės šalyse ir romėnų teisės recepcija, ir bendras teisės formavimosi procesas vyko kitaip nei kontinente, kas tapo esminių skirtumų tarp dviejų sistemų priežastimi.

⁶⁶ Swiss Civil Code // <http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/210.en.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-19.

⁶⁷ Законодательство зарубежных стран. Гражданское законодательство Израиля. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. P. 139.

⁶⁸ Ten pat. P. 211.

⁶⁹ Г. Буднева и др. Гражданское и торговое право зарубежных государств. I том. - Москва: Международные отношения, 2004. P. 373.

JAV, Anglijoje bei jos buvusiose kolonijose nuosavybės teisės ginama remiantis bendrais ieškiniais dėl teisės pažeidimo (angl. „torts“), kurie suteikia teisę ir į piniginį atlyginimą, ir į paties daikto išreikalavimą. Labiausiai paplitęs ieškinys dėl įsibrovimo, dar vadinamas ieškiniu dėl valdymo pažeidimo (angl. „trespass“), bei ieškinys dėl naudojimosi sąlygų pažeidimo, dar vadinamas ieškiniu dėl nepatogumų (angl. „nuisance“)⁷⁰. Šie instrumentai pirmiausia skirti teisėms į nekilnojamąjį turtą apginti, o naudotis jais gali asmenys, turintys daiktines teises į šį turtą, t. y. ne tik savininkas. Jais ginama teisė „naudotis ir mėgautis“ žeme (angl. „use and enjoyment“), kurios ribas bandoma proporcingai nustatyti, remiantis kaimyno panašiomis teisėmis⁷¹. Taip, pavyzdžiui, galima apsiginti nuo per intensyvaus kaimyno skleidžiamo kvapo, tačiau teigti, kad gretimame sklype statomas dangoraižis „užstoja“ televizijos signalo bangas, anot Anglijos teismų, jau būtų per daug.

Kaip matome, kontinentinės teisės tradicijos (ar gimininguose jai) sistemose negatoriniam ieškiniui skirtas reglamentavimas visada yra pakankamai lakoniškas. Akivaizdu, kad pats tokio reglamentavimo egzistavimas yra skatintinas, kadangi netgi šalyse, kur šis instrumentas nėra tiesiogiai numatytas įstatyme, teismai buvo priversti jį suformuluoti patys (pavyzdžiui, Prancūzija, Nederlandai). Be to, siekiant aiškumo bei vienodesnės teismų praktikos, detalesnis reglamentavimas, apimantis bent jau visus esminius momentus, gali būti naudingesnis, negu itin lakoniškos nuostatos.

Apžvelgtus reglamentavimo pavyzdžius galima susisteminti ir išanalizuoti pagal esminius elementus. Pirma, pagal atremiamo pažeidimo apimtį – tik trukdymas naudoti (Kvebekas, Izraelis) arba bet koks su valdymo netekimu nesusijęs trukdymas (Vokietija, Rusija, Šveicarija). Antra, pagal prevencinį pobūdį – tuo pačiu ieškiniu galima reikalauti uždrausti panašius trukdymus ateityje (Vokietija) arba negalima ar aiškiai nenustatyta (Rusija, Kvebekas, Šveicarija, Izraelis, Nederlandai). Trečia, pagal tiesioginį atsakovo „kontrargumento“ (atsakovo teisės apriboti ieškovo teises buvimą) nurodymą – yra įtvirtintas (Vokietija, Kvebekas, Šveicarija – aptakiau) arba nėra (Rusija, Izraelis, Nederlandai). Ketvirta, pagal galimybės kartu ir prisiteisti žalą nustatymą – egzistuoja (Nederlandai, bendrosios teisės šalys) arba neminama, tačiau suteikiama kartu taikant kitas normas (Vokietija, Rusija, Kvebekas, Šveicarija, Izraelis). Visose mūsų minėtuose kontinentinės teisės sistemos (ar artimos jai) šalyse negatoriniu ieškiniu gali būti ginama nuosavybės teisė ir į nekilnojamąjį, ir į kilnojamąjį turtą. Bendrosios teisės šalyse instrumentai labiausiai panašūs į negatorinį ieškinį skirti nekilnojamajam turtui ginti, tačiau kilnojamajam yra numatytos atskiros priemonės. Taip pat dominuoja nuostata, kad negatoriniu

⁷⁰ Г. Буднева и др. Гражданское и торговое право зарубежных государств. I том. - Москва: Международные отношения, 2004. P. 373.

⁷¹ A. Clarke, P. Kohler. Property Law: Commentary and Materials. – New York: Cambridge University Press, 2005. P. 222.

ieškiniu gali pasinaudoti tik savininkas. Tačiau bendrosios teisės valstybėse panašus instrumentas suteikiamas ir kitas daiktines teises turintiems asmenims.

Kaip dar nekartą pamatysime šio tyrimo eigoje, Lietuvoje įtvirtintas negatorinio ieškinio reglamentavimas (beveik žodis į žodį analogiškas Rusijoje galiojančioms normoms) nėra labiausiai detalizuotas bei neapima visų svarbių klausimų, kurie aptariami kai kurių valstybių įstatymuose. Manytina, kad lietuviškojo reglamentavimo tobulinimas galėtų būti naudingas. Todėl bandydami išskirti geriausius sprendimus, manome, kad veiksmingas ir patogus negatorinio ieškinio reglamentavimas turėtų aiškiai ir suprantamai įtvirtinti: 1) gynybą nuo bet kokio nuosavybės teisės pažeidimo, nesusijusio su valdymo netekimu (atsižvelgiant į prigimtinių ir iki galo neapibrėžtą nuosavybės teisės turinio pobūdį); 2) galimybę kartu uždrausti pažeidimus ateityje (asmens, ypač vartotojo patogumo dėlei, manytumėme, kad tokio iš dalies dubliavimosi su prevenciniu ieškiniu bijoti neverta); 3) tiesioginę nuorodą į pagrindinį potencialų atsakovo atsikirtimą (kas galėtų padėti sumažinti nuo pat pradžių nepagrįstų reiškiamų ieškinių skaičių); 4) nuorodą, kad savininkas kartu gali pareikšti ir reikalavimą dėl žalos atlyginimo pagal specialias normas (čia svarbu nesumaišant daiktinių ir prievolinių teisių gynimo būdų tiesiog priminti asmeniui apie kelių tokių būdų panaudojimo kartu galimybę); 5) bet kokio materialaus turto apsaugą (kas atspindėtų visuotinę praktiką ir paprastai yra įtvirtinama ne detalizavimu, bet naudojant bendresnes sąvokas, tokias kaip „nuosavybė“ ir „savininkas“). Nagrinėjant kitus mūsų pasirinktos temos aspektus, manytina, gali paaiškėti ir kiti svarbūs momentai.

2. NEGATORINIS IEŠKINYS ŠIANDIENOS LIETUVOS TEISĖJE

2.1. Bendra negatorinio ieškinio charakteristika

Šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) galimybė pareikšti negatorinį ieškinį yra įtvirtinta 4.98 straipsnyje⁷², pavadintame „Nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu“ (kas dar kartą pagrindžia mūsų pasirinkimą, nagrinėjant šio darbo temą, sutelkti dėmesį būtent į *actio negatoria*): „Savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“⁷³.

Negatoriniu ieškiniu ginama konkretaus asmens subjektinė nuosavybės teisė. Subjektinė teisė teisės teorijoje apibrėžiama kaip konkrečiam asmeniui įstatymo leisto ar neuždrausto konkretaus elgesio, ginamo valstybės prievarta, rūšis ir mastas⁷⁴. Juo ginama būtent tam tikro savininko teisė į apibrėžtą turto objektą, o ne nuosavybės teisė kaip konstitucinės ar tarptautinės žmogaus teisių teisės įtvirtinta vertybė, kuri ginama kitais būdais – konstitucinės justicijos institucijos vykdoma veikla ar žmogaus kreipimusi į, pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Civilinės teisinės apyvartos funkcionavimas pagrįstas asmenų veiksmis, kuriais jie įgyvendina jiems priklausančias subjektines civilines teises – realizuoja galimybes, kurias suteikia atitinkama subjektinė civilinė teisė, bei valstybės užtikrinama civilinių teisių apsauga – visuma civilinės teisės normų, užtikrinančių normalų šių visuomenės teisinių santykių egzistavimą ir raidą⁷⁵. Pirmieji sudaro apyvartos turinį, jos esmę, tuo tarpu antroji laiduoja apyvartos egzistavimą kaip tokį bei siekia užtikrinti jos vyksmą pagal nustatytas minimalias taisykles. Civilinių teisių apsauga apima keletą elementų: prevenciją (apyvartos dalyvių teisių švietimą, protingų taisyklių nustatymą), gynybą (instrumentų, skirtų pažeidimams pašalinti, taikymą), atsakomybę (pareigą pažeidėjui kompensuoti padarytą žalą) ir pan., kurie yra taikomi kartu ar atskirai. Šio tyrimo kontekste aktualiausias iš jų yra civilinių teisių gynimas – prievartos

⁷² Įdomu, kad nagrinėjant išvestinių daiktinių teisių reglamentavimą, galima aptikti CK normas, kurios papildomai, pakartotinai įtvirtina savininko galimybę reikšti negatorinį ieškinį. Būtent CK 4.139 straipsnio 1 dalis skamba taip: „Jeigu servituto turėtojas įgyvendina servituto suteiktas tarnaujančiojo daikto naudojimo teises ir tuo pažeidžia tarnaujančiojo daikto savininko teises, tai tarnaujančiojo daikto savininkas turi teisę reikalauti pašalinti bet kuriuos pažeidimus, net ir nesusijusius su valdymo netekimu“. Panaši norma įtvirtinta ir CK 4.159 straipsnyje: „Jeigu uzufruktorius netinkamai įgyvendina uzufrukto suteiktas teises ir tuo pažeidžia daikto savininko teises, tai uzufrukto objekto savininkas turi teisę reikalauti pašalinti bet kokius pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“. Šių dviejų nuostatų šaknys siekia dar romėnų teisės laikus, kai negatoriniu ieškiniu savininkas gynėsi dažniausiai nuo servitutų ir uzufruktų (kadaise laikytų servituto rūšimi).

⁷³ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

⁷⁴ A. Vaišvila. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 434.

⁷⁵ E. Baranuskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 443.

priemonių taikymas pažeidėjui siekiant atkurti pažeistas teises arba/ir nutraukti pažeidimą⁷⁶. Tokių prievartos priemonių būna įvairių, jie išskiriami iš visumos kaip savarankiški instrumentai ir įvardijami kaip civilinių teisių gynimo būdai – materialiojo teisinio pobūdžio reikalavimai, reiškiami asmens, kurio teisės pažeistos arba kuriam gresia jų pažeidimo pavojus, ir skirti pažeistos civilinėms teisėms apginti arba civilinių teisių pažeidimui išvengti⁷⁷. Šie reikalavimai turi tam tikras jiems būdingas charakteristikas, įskaitant atremiamo pažeidimo pobūdį, pareiškimo pagrindą, bei potencialų rezultatą, pasireiškiantį tam tikromis civilinėmis teisinėmis sankcijomis – t. y. vienokio ar kitokio pobūdžio įpareigojimais pažeidėjui, vykdant kuriuos atkuriamas teisėta padėtis. Negatorinis ieškinys yra vienas iš tokių subjektinių teisių gynimo būdų.

2.1.1. Pažeidimai, nuo kurių galima gintis negatorinio ieškinio pagalba

Negatorinio ieškinio pagalba ginama subjektinė tam tikro savininko nuosavybės teisė, ir ji ginama nuo bet kokių pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu. Tokią formuluotę, manytina, galima būtų paaiškinti apie du tūkstančius metų besitęsiančiu negatorinio ir vindikacinio ieškinio koegzistavimu. Vindikacinis ieškinys gali savininką apginti būtent nuo pažeidimo, susijusio su valdymo netekimu, t. y. praradus daikto valdymą. Tuo tarpu, negatoriniu ieškiniu galima apsiginti nuo visų kitų nuosavybės teisės pažeidimų, išskyrus „atitekusių“ vindikaciniam ieškiniui. Šia prasme negatorinį ieškinį beveik būtų galima pavadinti bendresniu, o vindikacinį – specialesniu nuosavybės teisės gynimo būdu. Tačiau tikriausiai logiška būtų padaryti prielaidą, kad pirmas atsirado vindikacinis ieškinys, kaip ginantis nuo elementariausio, akivaizdžiausio ir, tikėtina, pirminio nuosavybės teisės pažeidimo – daikto atėmimo. O visus kitus nuosavybės teisės pažeidimus visuomenės formavimosi istorijos atžvilgiu galima būtų pavadinti antriniais, išryškėjusiais vėliau, sudėtingėjant žmonių veiklai ir, atitinkamai, jos leidžiamų ribų suvokimui.

Kokia gi tokiu atveju negatoriniu ieškiniu „atmušamų“ galimų pažeidimų katalogo apimtis? Turime pripažinti, kad išsemiančio ir baigtinio katalogo negalime įvardyti nei mes, nei visas civilinės teisės mokslas. Tokios nuostatos priežastis – nuosavybės teisės pobūdis. Teisė į nuosavybės neliečiamumą yra priskirtina vienai svarbiausių žmogaus teisių⁷⁸. Jos ypatingą svarbą lemia netgi ne tai, kad ji įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje

⁷⁶ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 443.

⁷⁷ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 547.

⁷⁸ T. Birmontienė ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 321.

(„Nuosavybė neliečiama“)⁷⁹ arba Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 17 straipsnyje („Kiekvienas turi teisę tiek vienas, tiek kartu su kitais turėti nuosavybę“)⁸⁰, bet faktas, kad teisė į nuosavybę yra prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė, t. y. ji egzistuoja ir turi būti gerbiama nepaisant bet kokių ją mininčių nacionalinių ar tarptautinių aktų buvimo ar nebuvimo. Šios teisės prigimtinis pobūdis reiškia, kad įstatymų leidėjas, nebūdamas nuosavybės teisės „kūrėju“ negali nustatyti jos turinio – turinys tikrai gali paaiškėti teisinėje praktikoje, žmogui įgyvendinant šią teisę vis naujais būdais. Dėl šios priežasties vadinamoji „triada“ – teisė turtą valdyti, naudoti bei juo disponuoti – realiai neapibrėžia nuosavybės teisės turinio. Triados naudojimas lyginamosios teisės požiūriu nyksta – ji tebėra įtvirtinta iš esmės tik posovietinėse valstybėse. Todėl šiuolaikinėse civilinių įstatymų kodifikacijose vengiama nuosavybės teisės turinį apibrėžti, nurodant konkrečias savininko teises, nes įstatymas jų nustatyti negali. Kadangi tai prigimtinė, absoliuti žmogaus teisė, įstatymas gali ją tik apriboti, nustatydamas teisės įgyvendinimo ribas⁸¹. Šios ribos, pirmiausia, pasireiškia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad subjektinės nuosavybės teisės sintezė į teisių trejetą neatitinka nuosavybės teisinių santykių įvairovės, pripažino kitų nuosavybės teisės turinį sudarančių galimybių egzistavimą ir neatsisakė joms suteikti konstitucinės nuosavybės apsaugos garantijų. Anot teismo, savininkui priklauso nebaigtinis nuosavybės teisių sąrašas ir, kad jis su savo nuosavybe gali elgtis, kaip tik nori, tačiau paisydamas įstatymų reikalavimų ir nepažeisdamas kitų asmenų teisių⁸². Taigi galime padaryti išvadą, kad į nuosavybės teisės pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimų, su kuriais galima kovoti negatorinio ieškinio pagalba, sąvoką, patenka neapibrėžtas ir begalinis galimų pažeidimų ratas (išskyrus, be abejo, valdymo netekimą), apimantis ne tik trukdymus naudotis ir disponuoti. Tačiau, o iš dalies ir būtent dėl to, dar šio darbo pradžioje nusprendėme, kad savo dėmesį sutelksime būtent į gynimą nuo trukdymų naudotis turtu.

2.1.2. Objektai, nuosavybės teisė į kuriuos gali būti ginama negatoriniu ieškiniu

Kitas natūraliai kylantis klausimas – nuosavybės teisė į kokius objektus gali būti ginama negatorinio ieškinio pagalba? Tai yra ypatingai įdomus klausimas, tačiau, kaip minėjome įvade, išsamiam atsakymui į jį reikalingas didesnės apimties, negu magistro baigiamasis darbas, tyrimas. Todėl čia pateiksime tikrai keletą trumpų minčių šia tema. Tradiciškai negatorinio

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁸⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

⁸¹ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 77.

⁸² S. Marcinkėnaitė. Nuosavybės teisės turinys ir jos ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2006. P. 57.

ieškinio naudojimas siejamas su teisės į nekilnojamąjį daiktą – žemės sklypą, statinį – gynimu. Tačiau CK 4.98 straipsnyje minima ne „nekilnojamojo turto“ ar „daikto“ gynyba, bet „nuosavybės teisės“ gynimas. Todėl svarbu išsiaiškinti galimus nuosavybės teisės objektus. CK 4.38 straipsnyje nustatyta, kad „nuosavybės teisės objektu gali būti daiktai ir kitas turtas“⁸³, taigi aiškiai neapsiribojama daiktais (iš gamtos pasisavintais arba gamybos procese sukurtais materialaus pasaulio dalykais, kurie gali būti kilnojamieji ar nekilnojamieji). CK 1.97 straipsnyje įtvirtinta, kad „civilinių teisių objektai yra daiktai, pinigai ir vertybiniai popieriai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės“⁸⁴. Anot prof. Pakalniškio, Lietuvos įstatymų leidėjas, siekdamas didinti civilinės teisės veiksmingumą, pasirinko pliuralistinę civilinių teisių objekto doktriną⁸⁵. Todėl nuosavybės teisės objektas yra ne tik daiktai, bet ir turtinės teisės⁸⁶. Tai patvirtina ir CK 4.48 straipsnio 1 dalis, kurioje sakoma, kad „perduoti nuosavybės teisę gali tik pats savininkas arba savininko įgaliotas asmuo“⁸⁷, vadinasi civilinėje apyvartoje gali dalyvauti tik savininkai, o apyvartos objektas gali būti tik jų (apyvartos dalyvių) nuosavybe esantis turtas⁸⁸. Tuo tarpu neginčytina, kad civilinėje apyvartoje dalyvauja tokie dalykai kaip vertybiniai popieriai, turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija ir pan. Jeigu visi jie yra nuosavybės teisės objektai, tai galbūt nuosavybės teisę į visus juos galima ginti negatorinio ieškinio pagalba? Čia ir slypi šio klausimo intriga, nes atsakius į jį teigiamai, negatorinio ieškinio naudojimo laukas milžiniškai išsiplėstų palyginus su dabartiniu jo tradiciniu suvokimu. Kaip jau minėjome, šis klausimas reikalauti ypatingai išsamios analizės, tačiau iš pirmo žvilgsnio bent jau teorinė teigiamo atsakymo galimybė egzistuoja. Leisime sau tik dar vieną pastebėjimą šia tema. Mykolo Romerio universiteto išleistame vadovėlyje „Daiktinė teisė“ iš tikrųjų yra pateikiamas atsakymas į šį klausimą: „ieškiniai *ad rem* (A. A. – t. y. vindikacinis ir negatorinis ieškiniai) negali būti pritaikomi ir tais atvejais, kai pažeistos daiktinės teisės objektas yra *res incorporales* (A. A. – t. y. iš esmės visi objektai, išskyrus daiktus), nes daiktinės teisės objektas yra suformuotas prievolių teisės priemonėmis, pavyzdžiui, paskolos sutartis, nuomos sutartis ir pan., todėl pažeistas teises galima ginti tik asmeniniais ieškiniiais“⁸⁹. Šio teiginio pabaigoje išnašos pagalba daroma nuoroda į tokios minties šaltinį – prof. Mikelėno straipsnį „Vindikacija ir jos taikymas“, išspausdintą leidinyje *Justitia*, numeris 1, 2005 metai, puslapis 3.

⁸³ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ V. Pakalniškis. Daiktai Civilinių teisių objektų sistemoje // *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 74 (63). P. 76.

⁸⁶ Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 28 (20). P. 78

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

⁸⁸ V. Pakalniškis. Daiktai Civilinių teisių objektų sistemoje // *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 74 (63). P. 77.

⁸⁹ E. Baranauskas ir kt. *Daiktinė teisė*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 187.

Šiame straipsnyje autorius pabrėžia, kad „Lietuvos civilinė teisė nepripažįsta daiktinių ir asmeninių ieškinių konkurencijos. Todėl savininkas neturi galimybės rinktis, kokį ieškinį jam reikšti. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad kai savininką ir asmenį, kuris pažeidžia savininko nuosavybės teisę, sieja prievoliniai teisiniai santykiai, pažeista nuosavybės teisė turi būti ginama ne daiktinių, o prievoliųjų teisinių santykių gynimo būdais“⁹⁰. Tačiau įsigilinant į platesnį šio teiginio kontekstą aiškėja, kad, pirma, autorius kalba apie situaciją, kai savininką ir pažeidėją sieja prievoliniai teisiniai santykiai (pavyzdžiui, sutartis, o teisė į *res incorporales*, pavyzdžiui, nematerialiąsias akcijas, gali būti pažeista ir nesant sutarties), antra, autorius nagrinėja būtent vindikacinio ieškinių naudojimo aspektus (o mes kalbame apie negatorinį ieškinį). Todėl minėtas daiktinės teisės vadovėlyje įtvirtintas kategoriškas teiginys atrodo nepakankamai pagrįstas. Įdomu, kad apie negatorinio ieškinių panaudojimo galimybę ginant intelektinės nuosavybės ir asmens neturtines teises užsimenama dr. Papirčio ir Karulaitytės-Kvinauskienės straipsnyje⁹¹. Bet kurio atveju, tikėkimės, kad anksčiau ar vėliau tinkamo pobūdžio tyrimo rezultate atsakymas bus rastas. Kol kas gi, laikydamiesi šio darbo įvade duoto pažado apsiribosime tik negatorinio ieškinių naudojimui ginant nuosavybės teisę į materialiuosius daiktus. Šia prasme negali kilti jokių abejonių, kad nuosavybės teisės, o kartu ir negatorinio ieškinių teikiamos apsaugos objektu gali būti ir nekilnojamasis, ir kilnojamasis daiktas.

2.1.3. Asmenys, turintys teisę pareikšti negatorinį ieškinį

Remiantis jau minėta pamatine negatorinio ieškinių norma, CK 4.98 straipsniu, potencialiu ieškovu įvardijamas savininkas: „savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“⁹². Atitinkamai ieškovas įvardijamas ir mokslinėje literatūroje: „negatorinis ieškinys pareiškiamas, jeigu savininkui trukdoma normaliai naudotis jam priklausančiu turtu, nors ir neprarandant valdymo teisės“⁹³, „tokio ieškinių galimybė padeda savininkui netrukdomam trečiųjų asmenų veiksmų įgyvendinti savo nuosavybės teisę“⁹⁴. Savininkas yra apibrėžiamas kaip asmuo, turintis nuosavybės teisę į tam tikrą daiktą⁹⁵. Taigi atrodytų, kad iš visų civilinėje teisinėje apyvartoje dalyvaujančių subjektų, negatoriniu ieškiniu gali naudotis tik tie asmenys, kuriems objektas priklauso nuosavybės teise, o kitas daiktines teises į šį objektą turintiems asmenims tokia galimybė

⁹⁰ V. Mikelėnas. Vindikacija ir jos taikymas // Justitia. 2005 Nr 1 (55). P. 3.

⁹¹ V. Papirtis, I. Karulaitytė-Kvinauskienė. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61). P. 101.

⁹² Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

⁹³ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 456.

⁹⁴ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 555.

⁹⁵ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 57.

nesuteikta. Tačiau negatoriniam ieškiniui skirtuose civilinės ir daiktinės teisės vadovėlių skyriuose nepagrįstai neužsimenama (išskyrus vienintelį tokio pobūdžio mums pasitaikiusį šaltinį⁹⁶), kad iš tikrųjų potencialių šio teisinio instrumento „naudotojų“ yra daugiau.

CK 4.110 straipsnyje įtvirtinta, kad „turto patikėjimo teisės subjektas, gindamas turimą turtą, turi teises, nustatytas šio kodekso 4.95–4.99 straipsniuose“⁹⁷, o kadangi galimybė pareikšti negatorinį ieškinį numatyta šio kodekso 4.98 straipsnyje, patikėtinis ją turi. Tokią pat išvadą galime padaryti ir remdamiesi CK 6.963 straipsnio 3 dalimi: „patikėtinis turi teisę ginti patikėjimo teisę tokiais pat būdais, kokiais yra ginama valdymo ir nuosavybės teisė“⁹⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad potencialiu ieškovu gali būti ne tik viešojo sektoriaus juridiniai asmenys, kuriems dažniausiai suteikiama nuosavybė patikėjimo teise, bet ir privatūs fiziniai ir juridiniai asmenys. Tačiau svarbu pabrėžti, kad patikėtiniai turtu naudojami jo suteikimo metu nustatyta tvarka ir apimtimi, todėl jiems gali būti uždrausta atlikti tam tikrus veiksmus, įskaitant ir pareikšti ieškinį.

CK 4.168 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „jeigu ilgalaikę nuomą nustatantis aktas nenustato kitaip, tai nuomininkas naudojasi išnuomotu nekilnojamuoju daiktu kaip savininkas, tik iš esmės nedidina jo vertės, taip pat neturi teisės keisti jo tikslinės paskirties be savininko sutikimo“⁹⁹. „Naudojasi kaip savininkas“ šiuo atveju reiškia turi tiek pat teisių, atsižvelgiant į *emphyteusis* instituto ypatybes. Tokiu būdu ilgalaikiam nuomininkui suteikiama ne visa nuosavybės teisės apimtis, pavyzdžiui, jis negali šiuo turtu disponuoti. Tačiau jam suteikiamas analogiškas naudojimosi galimybių katalogas, kaip ir savininkui, o tai reiškia ir galimybė gintis nuo trukdymų naudotis – galimybė pareikšti negatorinį ieškinį. Ilgalaikės nuomos turėtojas, gindamas savo teises, gali naudotis tokiomis pačiomis daiktinėmis gynybos priemonėmis kaip ir daikto savininkas¹⁰⁰. Ši aplinkybė dažnai naudojama kaip vienas iš svarbiausių požymių, remiantis kuriais *emphyteusis* atskiriamas nuo prievolinės nuomos. Vėlgi pabrėžtina, kad remiantis to paties CK 4.168 straipsnio 1 dalimi, ilgalaikės nuomos turėtojo teisės gali būti apribotos ilgalaikę nuomą nustatančiame akte.

CK 4.160 straipsnio 1 dalyje užstatymo teisė (*superficies*) apibrėžiama kaip „teisė naudotis kitam asmeniui priklausančia žeme statiniams statyti ar įsigyti bei valdyti nuosavybės teise ar žemės gelmėms naudoti“¹⁰¹. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad užstatymo teisės

⁹⁶ E. Monkevičius. Žemės teisė. Antroji laida. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 64.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

⁹⁸ Ten pat.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 242.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

turėtojas įgyja tiek naudojimosi teisių, kiek jų turi savininkas¹⁰², kas reikštų, kad kartu turėtų būti įgyti ir instrumentai toms teisėms ginti – būtent negatorinis ieškinys. Tokia išvada būtų grindžiama logika, analogiška naudojamai *emphyteusis* atveju. Tačiau šis klausimas reikalauja gilesnės analizės. Kokia yra užstatymo teisės turėtojo teisių apimtis? Ją sudaro: a) teisė naudotis kito asmens žemės sklypu kiek to reikia statiniui pastatyti ar ilgamečiams sodiniams pasodinti arba juos įsigyti; b) teisė naudotis kito asmens žemės sklypu kiek to reikia statiniams ar sodiniams valdyti nuosavybės teise; c) teisė naudotis kito asmens žemės sklypu kiek to reikia žemės gelmėms naudoti; d) nuosavybės teisė į statinius ar ilgamečius sodinius. Nekyla ypatingų abejonių dėl to, kad pastarąsias „d“ punkte įvardytas teises užstatymo teisės turėtojas gali ginti negatoriniu ieškiniu, kadangi jis yra šių objektų savininkas. Sudėtingiau su „a“, „b“ ir „c“ punktų teisėmis naudotis svetimu sklypu tam tikriems tikslams. Jeigu kažkas trukdytu tokiam naudojimuisi, ar užstatymo teisės turėtojas galėtų pareikšti negatorinį ieškinį? Pagal šiuolaikinę civilistikoje naudojamą koncepciją subjektinė teisė lemia teisę į gynybą, kitaip tariant, tai yra sudedamoji subjektinės teisės dalis (lot. „*ubi jus, ibi remedium*“)¹⁰³. Tačiau tai dar savime nereiškia, kad teisės tam tikriems tikslams naudotis svetimu sklypu sudedamąja dalimi yra teisė pareikšti būtent negatorinį ieškinį, kadangi teismas, gindamas visas civilines subjektines teises, daro tai įvairiais būdais, kurių pagrindiniai arba minimalūs yra išvardyti CK 1.138 straipsnyje (pavyzdžiui, pripažindamas tas teises, atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį, užkirsdamas kelią teisę pažeidžiantiems veiksams ir pan.)¹⁰⁴. Tuo tarpu negatorinis ieškinys, kaip vienas iš subjektinių teisių gynimo būdų, kaip tam tikras specialus gynimo būdas yra atskirai įtvirtintas CK 4.98 straipsnyje. Todėl vien tik principas „*ubi jus, ibi remedium*“ vargu ar reiškia būtent teisės pasinaudoti negatoriniu ieškiniu, o ne vienu iš CK 1.138 straipsnyje nurodytų ar kitokiais gynimo būdais. Kita vertus, užstatymo teisė yra daiktinė teisė, nors ir išvestinė, o pagal plačiai pripažintą gynimo būdų skirstymą į būdus *ad rem* ir *ad personam*, daiktinės teisės ginamos daiktiniais teisių gynimo būdais. Daiktinių teisių gynimo būdai yra tokie, kuriuos daiktinės teisės subjektas reikalauja taikyti remdamasis vien jam priklausančia daiktine teise¹⁰⁵. Mokslinėje literatūroje įvardijami tik du Lietuvoje įtvirtinti daiktinių teisių gynimo būdai – vindikacinis ir negatorinis ieškinys. Tačiau kodėl tokiu atveju CK 4.98 straipsnyje, numatančiame negatorinio ieškinio panaudojimo galimybę, kaip potencialus ieškovas minimas „savininkas“, o ne „daiktinės teisės turėtojas“? Be to, kaip matėme lygindami užsienio valstybių reglamentavimą, būtent savininko įvardijimas kartojasi daugelyje jurisdikcijų. Iš tikrųjų, išnagrinėję turto patikėjimo bei ilgalaikės nuomos nuostatas turime pripažinti, kad

¹⁰² E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 238.

¹⁰³ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 545.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹⁰⁵ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 550.

realiai negatorinis ieškinys yra suteiktas ne tik savininkams, bet tai mes teigiame aiškių norminių nuorodų arba į konkretų gynimo būdą („turto patikėjimo teisės subjektas, gindamas turimą turtą, turi teises, nustatytas šio kodekso 4.95–4.99 straipsniuose“¹⁰⁶), arba į teisės turėtojo *expressis verbis* prilyginimą savininkui („jeigu ilgalaikę nuomą nustatantis aktas nenustato kitaip, tai nuomininkas naudojasi išnuomotu nekilnojamoju daiktu kaip savininkas“¹⁰⁷) pagrindu. Tuo tarpu užstatymo teisės instituto normose tokių nuorodų nėra. Iš kitos pusės, civilinėje teisėje, kaip privatinės teisės šakoje, dominuoja dispozityvusis reglamentavimo metodas, kuris, be kita ko reiškia, kad „yra leidžiama viskas, išskyrus kas tiesiogiai uždrausta“. Todėl nesant tiesioginio draudimo naudotis negatoriniu ieškiniu, užstatymo teisės turėtojas gali juo naudotis. Bet toks argumentas irgi neatrodo pakankamas, kadangi civilinėje teisėje taip pat taikomas ir imperatyvusis, siaurinant, reglamentavimo metodas, o kaip jau minėta, CK 4.98 straipsnyje minimas konkretus subjektas – savininkas, t. y. būtent nuosavybės teisės, plačiausios daiktinės teisės, turėtojas, o CK 4.110 bei 4.168 straipsniuose įtvirtintos specialios šios normos išimtys. Be to, galimybės naudotis negatoriniu ieškiniu susiaurinimas atitinka nuosavybės teisės prigimtį – tai, kaip jau minėta, plačiausia prigimtinė ir tam tikra prasme begalinė subjekto teisė elgtis su objektu praktiškai bet kaip, o kadangi negatorinis ieškinys gina nuo bet kokių nuosavybės teisės pažeidimų (išskyrus tik susijusius su valdymo netekimu), jo gynybinis potencialas yra iš esmės toks pat platus, kaip ir nuosavybės teisės potencialas. Turto patikėjimo teisė ir ilgalaikės nuomos teisė priklauso plačiausios apimties daiktinėms teisėms, savo mastu artimoms nuosavybės teisei, dėl to jų turėtojams negatorinis ieškinys suteikiamas (atsižvelgiant, be abejo, į jų turimos teisės apimties ribas). Kita ypatingai plati daiktinė teisė, valdymas, kaip savarankiška teisė, ginamas specialiu, dar romėnų teisės suformuotu gynimo būdu – posesoriniu ieškiniu. Galiausiai, kaip bus parodyta toliau, negatorinis ieškinys yra pakankamai galingas gynimo būdas, ką lemia įrodinėtinų aplinkybių rato siaurumas. Todėl logiška, kad toks veiksmingas ginklas turėtų būti suteikiamas ne visiems, o tik mažam subjektų ratui. Apibendrinami, galime padaryti išvadą, kad užstatymo teisės turėtojas gali pareikšti negatorinį ieškinį tik gindamas savo nuosavybės teisę į svetimame sklype esančius, bet jam priklausančius statinius ir ilgamečius sodinius, bet savo teises naudotis svetimu sklypu CK 4.160 straipsnyje nurodytais tikslais jis negatoriniu ieškiniu ginti negali (jo arsenalą sudaro CK 1.138 straipsnyje numatyti bei kitokie subjektinių teisių gynimo būdai).

Panaši logika gali padėti išaiškinti situaciją su servituto turėtoju, įkaito turėtoju bei sulaikiusiu daiktą asmeniu. CK 4.111 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „servitutas – tai teisė į svetimą nekilnojamąjį daiktą, suteikiama naudotis tuo svetimu daiktu (tarnaujančiuoju daiktu),

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹⁰⁷ Ten pat.

arba to daikto savininko teisės naudotis daiktu apribojimas, siekiant užtikrinti daikto, dėl kurio nustatomas servitutas (viešpataujančio daikto), tinkamą naudojimą¹⁰⁸. Taigi servituto turėtojas irgi gauna tam tikrą ribotą teisę naudotis svetimu daiktu, kas yra prielaida ir tokio naudojimo gynimo priemonei. Tačiau jokioje CK normoje servituto turėtojui nėra leidžiama „naudotis kaip savininkas“, kaip yra ilgalaikės nuomos atveju. Kalbant apie gynimo būdus, CK šia prasme nėra dosnus servituto turėtojui. Jam numatyta speciali gynyba, įtvirtinta CK 4.138 straipsnyje: „jeigu tarnaujančiojo daikto savininkas ar valdytojas trukdo servituto turėtojui įgyvendinti servituto suteikiamas teises, tai servituto turėtojas turi teisę reikalauti atlyginti dėl trukdymo atsiradusius nuostolius“¹⁰⁹. Taigi nors ir galima prašyti pinigų, servitutą reglamentuojančiame kodekso skyriuje nėra numatyta galimybė priversti tarnaujančio daikto šeimininkus nutraukti pažeidimą. Šią aplinkybę pabrėžia ir mokslinė literatūra, kurios autorius toks reguliavimas stebina¹¹⁰. Jie teigia, kad bet kuri teisė turi būti ginama, įskaitant ir servitutą, todėl servituto turėtojas galėtų gintis reikšdamas posesorinį ieškinį (kaip faktinis valdytojas, turintis išvestines teises). Nesigilinsime į šį pašalinį mūsų tyrimo atžvilgiu klausimą, bet tik pastebėsime, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) praktiką, nekilnojamojo turto valdymo teisė prarandama tik jeigu nekilnojamojo turto registre kaip daikto savininkas įrašomas kitas asmuo. Servitutas nustatomas į nekilnojamąjį turtą, bet jo esmė – tam tikras ribotas naudojimas šiuo turtu. Todėl iš pirmo žvilgsnio labiau pagrįstai atrodytų leidimas servituto teisės turėtojui ir prieš tarnaujančiojo daikto šeimininką, ir prieš trečiuosius asmenis gintis CK 1.138 straipsnyje numatytais būdais. Bet kuriuo atveju, grįžtant prie mūsų tyrimo temos, nors servituto turėtojas ir gali ribotai naudotis svetimu daiktu, negatorinio ieškinių jis reikšti negali.

Kaip jau minėjome, panaši logika taikytina ir įkaito turėtojo bei sulaikiusio daiktą asmens atveju. Pagal CK 4.214 straipsnį, asmuo, kuriam perduotas įkeistas daiktas, neturi teisės naudotis įkeistu daiktu, jeigu ko kita nenustato įstatymas ar sutartis¹¹¹. Panašiai skamba ir CK 4.232 straipsnio 2 dalis: „sulaikyto daikto sulaikymo teisę turintis asmuo negali išnuomoti, įkeisti, kitaip daikto suvaržyti ar naudoti pagal tikslinę paskirtį, išskyrus tokį naudojimą, kuris būtinas daiktui išsaugoti, jeigu įstatymas nenustato ar daiktą sulaikęs asmuo ir daikto savininkas nesusitarė kitaip“¹¹². Abiem atvejais asmuo nei gali svetimą daiktą naudoti (išskyrus minimaliai – sulaikęs daiktą asmuo), nei yra prilyginami savininkui. Todėl jokio pagrindo identifikuoti jų teisę reikšti negatorinį ieškinį nėra. Tačiau abiem atvejais asmuo ir daikto savininkas gali

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 220.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹¹² Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

susitarti arba įstatymas gali nustatyti kitaip, taigi teoriškai šalys gali susitarti dėl tam tikrų savininkui būdingų teisių suteikimo, įskaitant ir jų gynimo būdus.

Kitoks reglamentavimas suformuluotas uzufrukto atveju. Pagal CK 4.141 straipsnį, „uzufruktas – asmens gyvenimo trukmei ar apibrėžtam terminui, kuris negali būti ilgesnis už asmens gyvenimo trukmę, nustatyta teisė (uzufruktoriaus teisė) naudoti svetimą daiktą ir gauti iš jo vaisius, produkciją ir pajamas“¹¹³. Kaip pažymima mokslinėje literatūroje, skirtingai nuo servituto, kurio turinys apibrėžiamas reikalingų servituto įgyvendinimui teisių minimumu, uzufruktu, jeigu nėra nustatyta kitaip, suteikiama tiek teisių, kiek jų turėtų rūpestingas daiktą pagal paskirtį naudojantis savininkas¹¹⁴. Taigi uzufruktoriui leidžiama naudotis svetimu daiktu, bet ar jam leidžiama gintis negatoriniu ieškiniu? CK 4.143 straipsnio 1 dalis tam tikra prasme labai primena vieną iš ilgalaikės nuomos instituto normų: „uzufruktorius turi teisė naudoti daiktą taip, kaip nustatyta, o jeigu nenustatyta, - kaip tai darytų pagal daikto paskirtį rūpestingas savininkas“¹¹⁵. Kaip matome, šios nuostatos pagrindu uzufruktorius naudojimosi daiktu prasme yra prilyginamas savininkui (asmeniui, turinčiam nuosavybės teisę į daiktą), kaip *emphyteusis* nuomininkas prilyginamas savininkui CK 4.168 straipsnio 1 dalyje: „jeigu ilgalaikę nuomą nustatantis aktas nenustato kitaip, tai nuomininkas naudojasi išnuomotu nekilnojamuoju daiktu kaip savininkas, tik iš esmės nedidina jo vertės, taip pat neturi teisės keisti jo tikslinės paskirties be savininko sutikimo“¹¹⁶. Taigi, jeigu, anot Lietuvos civilistikos mokslo atstovų, tokio prilyginimo pagrindu, ilgalaikiam nuomininkui suteikiami daiktiniai teisių gynimo būdai (vindikacinis ir negatorinis ieškinys), logiška padaryti prielaidą, kad jie turi būti suteikiami ir uzufruktoriui. Be to, CK 4.143 straipsnio 1 dalyje, prilyginant uzufruktorių savininkui, daroma netgi mažiau tokio prilyginimo išimčių, nei 4.168 straipsnio 1 dalyje, kalbant apie *emphyteusis* teisės turėtoją. Todėl manytina, kad uzufruktorius galėtų pareikšti negatorinį ieškinį savo teisei apginti. Aišku aptariamoje normoje primenama, kad šalys gali susitarti ir kitaip.

Dar vienas potencialus kandidatas į negatorinio ieškinio pareiškėjus – kito asmens turto administratorius. Remiantis CK, skiriami turto paprastasis administravimas, kai administratorius atlieka visus veiksmus, būtinus turtui išsaugoti arba jo naudojimui pagal tikslinę paskirtį užtikrinti, ir turto visiškasis administravimas, kai administratorius ne tik turi išsaugoti turtą, bet taip pat privalo jį gausinti, tvarkyti taip, kad jis duotų pajamų, bei naudoti tokiam tikslui, kuris yra palankiausias naudos gavėjui. Ši daiktinė teisė aktuali nagrinėjamo klausimo kontekste, kadangi kito asmens turto administravimas, kaip ir patikėjimo teisė, yra nuosavybės

¹¹³ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹¹⁴ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 233.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹¹⁶ Ten pat.

teisės įgyvendinimo būdas suteikiant daiktinę teisę paskirtam daikto (turto) valdytojui¹¹⁷, taigi tokio valdytojo teisių apimtis yra gan plati ir tam tikra prasme artima nuosavybės teisei savo apimties ir gynybos požiūriu. Kadangi turto administravimo objektu gali būti ir materialūs daiktai, gali egzistuoti ir bent jau teorinė negatorinio ieškinio pareiškimo galimybė. Turto paprastojo administravimo atveju administratorius privalo priimti turto duodamus vaisius ir pajamas, registruoti skolas ir jas apmokėti iš administruojamo turto, taip pat įgyvendinti kitas teises, susijusias su turto valdymu ir naudojimu¹¹⁸. Kita vertus, turto visiško administravimo atveju administratorius, be CK 4.240 straipsnyje numatytų teisių, taip pat gali perleisti turtą, jį investuoti, įkeisti ar kitaip suvaržyti teisę į jį, ar keisti jo tikslinę paskirtį¹¹⁹. Kaip matyti, abi turto administravimo rūšys suteikia pakankamai plačias teises į nuosavybės teisės objektą, ypač turto visiškas administravimas. CK 4.242 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „administratorius turi teisę pareikšti su turto administravimu susijusius ieškinius, taip pat įstoti į kitų asmenų pradėtą bylą, susijusią su administruojamu turtu“¹²⁰. Manytumėme, kad ši ir kitos normos suteikia svetimo turto administratoriui galimybę pareikšti negatorinį ieškinį ginant nuosavybės teisę į jo administruojamą turtą. Tokia pozicija remiasi keliais argumentais. Pirma, kodekse yra tiesiogiai numatyta administratoriaus teisė pareikšti su turto administravimu susijusius ieškinius. Ieškinytis apibrėžiamas kaip suinteresuoto asmens kreipimasis į teismą civilinio proceso nustatyta tvarka (nors civilinį ieškinį galima pareikšti ir baudžiamajame procese, siekiant nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo) bei vadovaujantis civilinės, darbo, šeimos ar kitų teisės šakų normomis, su reikalavimu apginti pažeistą ar ginčijamą teisę, remiantis konkrečiomis aplinkybėmis ir įrodymais, patvirtinančiais šias aplinkybes¹²¹. Akivaizdu, kad *actio negatoria* šį apibrėžimą atitinka. Tačiau galbūt svetimo turto administratorius turi teisę pareikšti kitus, pavyzdžiui, CK 1.138 straipsnyje numatytus ieškinius, bet negatorinis ieškinytis jam nepriklauso? Manytumėme, kad atvirkščiai. Antra, turto administratorius gali įstoti į kitų asmenų pradėtą bylą, susijusią su administruojamu turtu. Tokia jo teisė nedetalizuojama, t. y. nesakoma, kad jis gali įstoti tik į bylą, pradėtą ne savininko. O savininkas neabejotinai negatorinį ieškinį pareikšti gali. Juo labiau nedetalizuojama, į bylą kokių ieškinių pagrindu gali įstoti turto administratorius, t. y. jis gali įstoti į visas. O jeigu asmuo, atstovaudamas savininko interesams, susijusiems su savininko turtu, gali įstoti į bylą, kurią anksčiau negatorinio ieškinio pagrindu pradėjo savininkas, tai kodėl jis pats negali pradėti tokios bylos, juk esmė ne pareiškimo teismui padavime, o teisės į teisminę

¹¹⁷ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 233.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 449.

gynybą įgyvendinime, argumentavime, įrodinėjime bei procesiniu teisiu naudojime. Trečia, turto administratorius realiai vykdo savininko funkcijas tam tikro turto atžvilgiu. Jis turi mažiau teisių, nei pats savininkas, tačiau turi galėti veikti taip, kad savininko teisės ir interesai, susiję su konkrečiu turtu, būtų tinkamai apsaugoti ir įgyvendinami, netgi pačiam savininkui nedalyvaujant. Juk administravimas nustatomas ne tik sandoriu, bet ir teismo nutartimi ar įstatymu, taigi ne visada savininko valia ir jam dalyvaujant. Tuo tarpu šio instituto reglamentavimas nedetalizuoja turto administratoriaus įgaliojimų apimties, remiantis jo statuso atsiradimo pagrindu. Tai reiškia, kad galimos situacijos, kai teismo paskirtas turto administratorius veikia turto atžvilgiu, kadangi savininkas pats negali to daryti. Administratorius savo prievolės privalo vykdyti apdairiai, sąžiningai ir tik naudos gavėjo interesais¹²². O kaip, vadovaujantis bendraisiais protingumo bei visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principais, galima tikėtis, kad turto administratorius galėtų efektyviai veikti savo turtu ir teisėmis negalinčio savarankiškai pasirūpinti savininko interesais, jeigu negalėtų naudotis savininko subjektinių teisių gynimo būdais (juk niekas kitas šiuo atveju jais nepasinaudos), įskaitant ir negatorinį ieškinį. Todėl, manytumėme, kad, jeigu turto administravimą nustatančiame dokumente nenumatyta kitaip, svetimo turto administratorius taip pat gali reikšti negatorinį ieškinį nuosavybės teisei į administruojamą turtą ginti.

Kaip gi šis klausimas atrodo teismų praktikoje? Pasirodo, kad teismų praktikoje, viena vertus trūksta pavyzdžių, iliustruojančių kitų, nei savininkas, įvardytų asmenų teises, tačiau kita vertus, kartais nepagrįstai įvardijami kiti potencialūs pareiškėjai.

Absoliučioje daugumoje LAT nutarčių negatorinio ieškinio tematika pabrėžiama nuosavybės teisės objekto savininko teisė naudotis šiuo subjektinių teisių gynimo būdu. Šios pozicijos LAT laikėsi pradėdant 2001 m. spalio 24 d. nutartimi: „<...> savininko reikalavimas pašalinti jo nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu, vadinamasis negatorinis ieškinys. Savininkas, pareiškęs tokį ieškinį, turi įrodyti du dalykus: 1) kad jis yra turto savininkas; 2) kad jo teisės yra pažeistos (šiuo atveju, kad gyvenamosiomis patalpomis naudojamosi)“¹²³, tęsiant 2006 m. spalio 9 d. nutartimi: „Taip pat tik savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo nuosavybės teisės pažeidimus (CK 4.98 straipsnis)“¹²⁴, ir baigiant 2011 m. gegužės 17 d. nutartimi: „daikto savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo nuosavybės

¹²² Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551/2006.

teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu, reikšdamas negatorinį ieškinį CK 4.98 straipsnio pagrindu¹²⁵. Analogiškai buvo pasisakyta ir daugelyje kitų bylų¹²⁶.

LAT yra nagrinėjęs negatorinio ieškinio pareiškimo galimybės klausimą ir bendrosios nuosavybės kontekste. Štai 2003 m. balandžio 2 d. nutartyje LAT konstatavo: „Kiekvienas bendraturtis turi teisę perleisti ar suvaržyti teises į bendrosios dalinės nuosavybės teise turimą savo dalį (CK 4.78 str.). Ieškovas, sudarydamas nuomos sutartį su R. J., tokia teise pasinaudojo. Ši bendraturčio teisė gali būti ribojama įstatymo numatytais atvejais. Jeigu, pasinaudodamas tokia teise, bendraturtis pažeidžia kitų bendraturčių teises, pastarieji gali reikšti negatorinį ieškinį“¹²⁷. Tokiu būdu buvo patvirtinta vieno bendraturčio teisė reikšti negatorinį ieškinį ne tik tretiesiems asmenims, bet ir kitam bendraturčiui.

Neapsiėjo ir be, mūsų manymu, nevisai tikslių pasisakymų. Štai 2005 m. gruodžio 12 d. nutartyje, nagrinėdamas dviejų bendrovių veikiančių Klaipėdos jūrų uosto teritorijoje žemės nuomos pagrindais ginčą, LAT nurodė, kad: „Jeigu vienas žemės nuomininkas kliudo kitam žemės nuomininkui naudotis nuomojama žeme pagal paskirtį, nuomininkas, kurio teisė naudotis daiktu pažeidžiama, gali reikšti negatorinį ieškinį (CK 4.98 straipsnis)“¹²⁸. Kaip jau buvo pabrėžta šiame magistro baigiamajame darbe, mūsų nuomone, gintis negatoriniu ieškiniu turi teisę keletas subjektų, tačiau jų ratas vis tiek ribotas. Pritardami doktrinoje įsitvirtinusiai pozicijai nurodėme, kad šiuo teisiniu instrumentu gali pasinaudoti ilgalaikę nuomos teisę (*emphyteusis*) turintis nuomininkas, tačiau to negali padaryti prievolinės nuomos sutarties pagrindu teisės į daiktą įgijęs nuomininkas. Pabrėždami negatorinio ieškinio veiksmingumo sąlygotą prielaidą, kad galimybė juo pasinaudoti turi būti suteikta tik ribotam subjektų ratui, bei konstatuodami, kad CK nėra jokių pagrindų, remiantis kuriais prievolinį nuomininką galima būtų priskirti prie šio subjektų rato, manome, kad nurodytoje 2005 m. gruodžio 12 d. nutartyje LAT suklydo. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad šioje nutartyje nenurodomas aptariamų žemės nuomos

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2011.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-315; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2011 ir kt.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2003.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-659/2005.

sutarčių pobūdis (ilgalaikės ar prievolinės), todėl vienareikšmiškai smerkti LAT irgi būtų nevisai teisinga. Tačiau, kita vertus, jeigu konkrečioje situacijoje ir buvo kalbama apie *emphyteusis*, šios aplinkybės nedetalizavimas taip pat nedaro LAT garbės. Bet kuriuo atveju, tokį teisėjų sprendimą galėjo lemti ir dar tarybiniais laikais susiformavusi doktrina, pagal kurią negatorinius ieškinius galėjo reikšti ir nuomininkai.

Taigi galima konstatuoti, kad absoliučioje LAT atitinkamų nutarčių daugumoje, neminint kitų teisėtų pretendentų, pabrėžiama savininko teisė reikšti negatorinį ieškinį. Tačiau pasitaiko ir retų nukrypimų.

Apibendrinami galime įvardyti asmenis, turinčius teisę reikšti negatorinį ieškinį. Pirmiausia, tai, neabejotinai, yra nuosavybės teisės objekto savininkas (asmuo, turintis nuosavybės teisę į šį objektą). Jo galimybė pareikšti negatorinį ieškinį yra plačiausia, kadangi nepriklauso nuo jo daiktinės teisės atsiradimo pagrindų ir sąlygų. Be to, savininkas siekia apginti „pilnąją“ nuosavybės teisę, nes būtent tokią turi, o jos įgyvendinimo, o kartu ir pažeidimų, nuo kurių galima gintis negatoriniu ieškiniu galimybių katalogas yra begalinis (išskyrus valdymo netekimą). Taip pat, mūsų manymu, jeigu kitaip nenustatyta jų ir savininko sutartyje, teismo sprendime ar kitame jiems atitinkamą daiktinę teisę nustatančiame akte, šiuo teisiniu instrumentu gali pasinaudoti šie subjektai – patikėtinis, ilgalaikės nuomos teisę turintis nuomininkas, uzufuktorius ir svetimo turto administratorius. Svarbu pabrėžti, kad šie subjektai (visi išskyrus savininką) negatoriniu ieškiniu gali naudotis tik ribotai, t. y. tik tiems nuosavybės teisės elementams ginti, kurie jiems suteikti pagal atitinkamą išvestinę daiktinę teisę. Tuo tarpu užstatymo teisės turėtojas galėtų pareikšti negatorinį ieškinį tik gindamas savo nuosavybės teisę į jo sukurtus ar įgytus statinius ir ilgamečius sodinius, esančius svetimame žemės sklype. Tačiau šiuo atveju realiai jis veiktų kaip tokių statinių ir sodinių savininkas. Tuo tarpu teisimų praktikoje kitų nei savininkas subjektų teisė pasinaudoti negatoriniu ieškiniu dar neatsispindi.

2.1.4. Faktinis negatorinio ieškinio pagrindas

Vienas svarbiausių požymių, pagal kuriuos diferencijuojami skirtingi ieškiniai, kaip subjektinių teisių gynimo būdai, yra aplinkybės, kurias ieškovas turi įrodyti, siekdamas teismo sprendimo jo naudai. Nagrinėdami šį klausimą negalime apsiriboti vien tik materialine civiline teise, bet turime žvilgtelti ir į civilinio proceso teisę. Pagal Lietuvoje vyraujančią ieškinio esmės teoriją, ieškinytis yra sudėtingas teisinis reiškinys, jungiantis tiek materialinę teisę, tiek procesinę teisę¹²⁹. Teismas pateikdamas atsakymą į materialinį teisinį ieškovo reikalavimą atsakovui kartu atsako ir į ieškovo reikalavimą teismui apginti jo subjektinę materialinę teisę. Tad ieškinyje

¹²⁹ V. Vėbraiūtė. Ieškinio samprata ir rūšys civiliniame procese // Teisė. 2006, Nr. 60. P. 164.

esantis reikalavimas teismui dėl teisių gynimo yra procesinė ieškinio dalis, o ieškovo reikalavimas atsakovui – materialinė.

Anot LAT, asmens teisė kreiptis į teismą ieškinio teisenos tvarka realizuojama ieškinio instituto pagalba. Kiekviename ieškinio pareiškime ieškovas privalo nurodyti savo ieškinio elementus – ieškinio dalyką (ieškovo reikalavimą) ir pagrindą (aplinkybes, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą, bei šias aplinkybes patvirtinančius įrodymus). Būtent ieškinio elementai apibrėžia teismo nagrinėjimo dalyką, nustato bylos nagrinėjimo ribas, kurių laikosi teismas, nagrinėdamas bylą¹³⁰. Ieškinio pagrindas – tai faktinės aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo materialųjį teisinį reikalavimą, t. y. ieškinio dalyką. Juridiniai faktai, kuriais grindžiamas reikalavimas yra faktinis ieškinio pagrindas. Taip pat išskiriamas teisinis ieškinio pagrindas – konkrečios materialiosios teisės normos, kurios reguliuoja ginčijamą materialųjį teisinį santykį ir kurių pagrindu teismas patenkina ieškinį¹³¹. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 135 straipsnio 1 dalies 2 punktą, ieškinyje turi būti nurodytas faktinis pagrindas¹³². Tuo tarpu teisinio ieškinio pagrindo nurodyti nebūtina.

Teisės norma, kuri Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtina galimybę reikšti negatorinį ieškinį, yra pakankamai lakoniška. CK 4.98 straipsnyje nedetalizuojama, kokias būtent aplinkybes ieškovas turi įrodyti – jos nustatomos aiškinant šią normą, o tai teismų praktikos užduotis. Todėl aiškiai faktinis negatorinio ieškinio pagrindas suformuluotas LAT praktikoje. Jis suformuluotas eilėje teismo sprendimų. 2001 m. spalio 24 d. nutartyje LAT konstatavo, kad „...(A.A. – šiuo atveju) savininko teisės varžomos tuo, kad asmenys naudojami turtu ir juo negali naudotis savininkas savo nuožiūra. Tai yra savininko reikalavimas pašalinti jo nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu, vadinamasis negatorinis ieškinytis. Savininkas, pareiškęs tokį ieškinį, turi įrodyti du dalykus: 1) kad jis yra turto savininkas; 2) kad jo teisės yra pažeistos (šiuo atveju, kad gyvenamosiomis patalpomis naudojamosi).“¹³³. Tokios pozicijos teismas laikosi nuosekliai ir kituose bylose, pavyzdžiui, 2010 m. birželio 22 d. nutartyje¹³⁴ bei 2011 m. balandžio 26 d. nutartyje¹³⁵.

Su tokia teismo nuomone nėra pagrindo nesutikti ir šiuolaikinio reglamentavimo požiūriu, ir *actio negatoria* istorinės raidos prasme – iš esmės analogiškas faktinis pagrindas

¹³⁰ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 467.

¹³¹ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 371.

¹³² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011.

buvo įrodinėjamas dar senovės romėnų laikais¹³⁶. Tačiau vertėtų ją šiek tiek patikslinti. Pirma, pabrėžtina, kad „pažeistos teisės“ – tai ne bet kokios ieškovo teisės, bet nuosavybės teisė į minėtą turtą, kadangi negatoriniu ieškiniu ginama būtent nuosavybės subjektinė teisė į šį turtą. Tai dar kartą pabrėžia ir CK 4.98 straipsnio pavadinimas – „Nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu“¹³⁷. Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį, kad teisingiau skambėtų ne „teisė yra pažeista“, bet „teisė yra pažeidžiama“, kadangi, pažeidimai, nuo kurių yra ginamasi negatoriniu ieškiniu būna tęstiniai. Plačiau šis klausimas bus aptartas vėliau.

Todėl pagrįstai galima konstatuoti, kad negatorinio ieškinio faktinį pagrindą sudaro dvi įrodinėtinos aplinkybės. Ieškovas, pareikšdamas negatorinį ieškinį, turi įrodyti, kad: 1) ieškovas yra turto savininkas; 2) ieškovo subjektinė nuosavybės teisė į šį turtą pažeidžiama.

Vėlgi, reikalingas tam tikras patikslinimas. Taip turėtų atrodyti savininko reiškiamo negatorinio ieškinio faktinis pagrindas. Tačiau, kaip mes jau išsiaiškinome, negatorinį ieškinį su atitinkamais apribojimais gali pareikšti ir kiti subjektai, būtent patikėtinis, ilgalaikės nuomos teisę turintis nuomininkas, uzufruktorius ir svetimo turto administratorius. Jų teisių atsiradimo pagrindas bei šių teisių ribos yra kitokie. Todėl tuo atveju, kai negatorinį ieškinį pareikštų patikėtinis, ilgalaikės nuomos teisę turintis nuomininkas, uzufruktorius ar svetimo turto administratorius, faktinis pagrindas būtų: 1) ieškovas yra, atitinkamai, patikėtinis / ilgalaikės nuomos teisę turintis nuomininkas / uzufruktorius / svetimo turto administratorius; 2) ieškovo subjektinė turto patikėjimo / ilgalaikės nuomos / uzufrukto / svetimo turto administravimo teisė į šį turtą yra pažeidžiama; 3) akte, nustatančiame ieškovo turto patikėjimo / ilgalaikės nuomos / uzufrukto / svetimo turto administravimo teisę, iš ieškovo nėra atimta teisė pareikšti tokį negatorinį ieškinį¹³⁸.

Siekiant perprasti negatorinio ieškinio esmę svarbu ne tik išsiaiškinti, ką ieškovas turi įrodyti, bet ir (kas, galbūt, netgi yra svarbiau) suprasti, ko ieškovas įrodyti neprivalo. Kaip jau esame minėję, negatorinis ieškinytis gali būti labai galingas teisinis ginklas. Tam yra dvi priežastis. Pirma, juo galima gintis nuo labai plataus pažeidimų rato, kadangi juo pirmiausiai saugoma nuosavybės teisė pati savaime yra labai plati. Antra, reiškiant negatorinį ieškinį nereikia įrodinėti visos eilės aplinkybių. Skirtingai, nei vindikacinio ieškinio, *actio Pauliana*, ieškinio dėl žalos atlyginimo ir kitų atveju, negatoriniam ieškiniui patenkinti nereikia įrodinėti nei pažeidimo neteisėtumo, nei juo padarytos žalos, nei priežastinio ryšio tarp pažeidimo ir žalos,

¹³⁶ Ю. Барон. Система римского гражданского права. - Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2005. Р. 404.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹³⁸ Įvardytų subjektų atveju įrodinėtinos aplinkybės yra tokios. Tačiau toliau, patogumo tikslais, kalbėdami apie negatorinį ieškinį dažniausiai operuosime savininko sąvoka bei jam nustatytomis įrodinėtinomis aplinkybėmis.

nei pažeidėjo kaltės¹³⁹, nei jokių kitų (pavyzdžiui, kokių nors prievolinių ryšių) aplinkybių – tik nuosavybės teisę į turtą ir šios teisės pažeidimą. Tik tiek. Pasiteiravę teisininkų praktikų klausimu, kas labiausiai lemia pareikšto ieškinio sėkmę teisme, tikriausiai išgirstumėme atsakymą, kad tai, ar pavyko tinkamai įrodyti visas svarbias bylai aplinkybes, kadangi jos pasireiškia griežtu gyvenimo faktu (jos tiesiog yra arba jų nėra), tuo tarpu kai galimybė pateikti teisinius argumentus priklauso, iš esmės, tik nuo paties teisininko gabumų. Todėl matant, kad negatorinio ieškinio atveju turi būti įrodyta tiek nedaug aplinkybių, akivaizdu, kad laimėti jo pagrindu bylą turi būti palyginus lengva. Tai didžiaja dalimi ir lemia šio teisinio instrumento veiksmingumą.

Tikslinga atskirai pakomentuoti ieškovo pareigos įrodyti atsakovo veiksmų neteisėtumą nebuvimą. Išvadą, kad neteisėtumo įrodinėti nereikia lemia ir jau aptarinėta negatorinio ieškinio doktrininė esmė, ir susiformavusi teismų praktika. Pavyzdžiui, LAT 2001 m. spalio 24 d. nutartyje pasisakė taip: „Pažymėtina, kad elgesio teisėtumą turi įrodyti atsakovas. Apylinkės ir apygardos teismas, atmesdami reikalavimus, nurodė, kad ieškovas neįrodė atsakovo veiksmų neteisėtumo. Tai rodo, kad teismai neteislingai suprato ir nurodė įrodinėjimo pareigos paskirstymą negatorinio ieškinio atveju“¹⁴⁰. 2005 m. lapkričio 28 d. nutartyje LAT pareiškė „be to, teismas neįvertino aplinkybės, kad ieškovas (ginčo rūšio patalpų savininkas), pareikšdamas negatorinį ieškinį, neturi įrodinėti, jog jo teisės pažeidžiantis asmuo elgiasi neteisėtai; pats atsakovas turi įrodyti, kad jo elgesys atitinka įstatymų reikalavimus“¹⁴¹. Pagaliau 2011 m. gegužės 17 d. nutartyje randame: „Dėl negatorinio ieškinio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje konstatuota, kad savininkas, pareiškęs tokį ieškinį, turi įrodyti du dalykus: 1) kad jis yra turto savininkas; 2) kad jo teisės yra pažeistos. Savininkas neturi įrodinėti, kad jo teisės pažeidžiantis asmuo elgiasi neteisėtai. Priešingai, esant įrodytiems pirmiau nurodytiems faktams, atsakovas turi įrodyti, jog jo elgesys visiškai atitinka teisės aktų reikalavimus“¹⁴². Taigi akivaizdu, kad šiuo klausimu jau pakankamai seniai yra susiformavusi ir iki šiol nuosekliai dominuoja vienareikšmiška LAT pozicija.

Manytumėme, kad tokia pozicija yra pagrįsta, nors ir atrodytų, kad pažeidimas nekvestionuojamai turėtų būti siejamas su neteisėtumu. Taip, teisės pažeidimas visada yra

¹³⁹ Neteisėtumo ir pažeidėjo kaltės minėjimas po kablelio, vardijant atskiras civilinių sankcijų taikymo sąlygas, gali skambėti kaip tam tikras pasikartojimas, kadangi civilinės teisės prasme kaltė visada yra nustatytos pareigos elgtis pakankamai rūpestingai, apdairiai ir atidžiai nevykdymas. Tačiau šiuo atveju šios dvi sampratos naudojamos kalbant pirmiausia apie konkrečias įrodinėtinas aplinkybes, o tokiaime kontekste neteisėti veiksmai ir kaltė dažniausiai naudojami atskirai.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2005.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2011.

neteisėtas, tačiau LAT palengvina ieškoviui, t. y. savininkui (subjektui, kurio teisės apsaugai teikiamas prioritetas), įrodinėjimo našta – ieškovas, neprivalėdamas įrodyti neteisėtumo, tiesiog neprivalo įrodyti visų teisės pažeidimo požymių. Jis realiai turi įrodyti, kad ramiam jo nuosavybės teisės įgyvendinimui į tam tikrą turtą yra trukdoma, t. y. ieškovas turi įrodyti tik trukdymo faktą. Trukdymas šiuo atžvilgiu suprantamas kaip kliūčių nevaržomai įgyvendinti nuosavybės teisę sudarymas. Kadangi savininko teisė nevaržomai mėgautis (kaip pasakytų anglai) nuosavybės teisės objektu yra preziumuojama, jam užtenka tik atkreipti teismo dėmesį į kito asmens vykdomą trukdymą jam. Tuo tarpu jau atsakovui tenka paneigti minėtą prezumpciją ir įrodyti, kad jis turi teisę taip elgtis, t. y. pagrįsti savo veiksmų teisėtumą, kas reikštų, kad tokie veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip pažeidimas.

Taip pat svarbu pakomentuoti faktą, kad iš ieškovo nereikalaujama įrodinėti atsakovo kaltės bei pagrįsti vieną ar kitą jos formą. Pats šis faktas akivaizdus analizuojant visas jau minėtas LAT nutartis, vardinančias įrodinėtinas aplinkybes – juose kaltė neminima. Tačiau praktikoje galima atrasti ir tiesiogines nuorodas. Pavyzdžiui, tame pačiame 2001 m. spalio 24 d. nutartyje, LAT, nagrinėdamas reikalavimą išskeldinti atsakovus išaiškino: „Jei sutartis šalių nesieja, tai išskeldinimas laikomas pažeistų daiktinių teisių gynimo būdu, nors lingvistiškai formuluojamas taip pat. Teisinis skirtumas (A. A. – tarp tokios situacijos ir reikalavimo išsikelti sutarties šalių) yra tai, kad ieškovas neprivalo svarstyti dėl atsakovų kaltės, suteikti kitos gyvenamosios patalpos ir kt.. Reikalavimo esmę sudaro užimamų patalpų palaisvinimas“¹⁴³. Anot teisės doktrinos, taikyti reikalavimą uždrausti atlikti teises pažeidžiančius veiksmus (įskaitant ir negatorinio ieškinio pagalbą) kaip civilinių teisių gynimo būdą pakanka teisės pažeidžiančių veiksmų fakto. Asmens, atliekančio neteisėtus veiksmus, kaltė nėra būtina sąlyga taikyti reikalavimą nutraukti neteisėtus veiksmus. Tai yra svarbiausias šio teisių gynimo būdo taikymo ypatumas¹⁴⁴. Tenka pripažinti, kad, taikant civilines sankcijas, skirtingai nei baudžiamosios teisės numatytas poveikio priemonės, apskritai ne visada reikalaujama konstatuoti kaltės buvimą¹⁴⁵ (pavyzdžiui, civilinės atsakomybės be kaltės atveju, taikant sutartyje ar CK numatytas tam tikros sutartinės prievolės neįvykdymo pasekmes ir t. t.). Manytumėme, kad taip yra todėl, kad kaltės formų reikšmė labiausiai pasireiškia nustatant pažeidėjui skiriamų neigiamų padarinių mastą (laisvės atėmimo trukmę baudžiamojoje teisėje, padarytos žalos atlyginimo pilnumą civilinėje atsakomybėje). Taip asmens „nubaudymo“ griežtumas siejamas su tuo, ar pakankamai apdairus jis buvo, arba su tuo, kiek sąmoningai jis siekė pakenkti aplinkiniams. Tuo tarpu daiktinių teisių gynimo būdų, ir ypač negatorinio ieškinio, esmė yra

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

¹⁴⁴ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 555.

¹⁴⁵ Netgi turint omenyje plačiai civilinėje teisėje naudojamą kaltumo prezumpciją, tenka pripažinti, kad daugybės civilinių sankcijų taikymo atvejais kaltės klausimas apskritai nėra aktualus.

neigiamų pasekmių pažeidėjui sukėlimas, bet subjektinės teisės apsauga per pažeidimo pašalinimą. Negatorinio ieškinio „rankų ilgio“ užtenka tik ieškovui apginti, o jau siekiant „atkeršyti“ atsakovui, reikia kartu pareikšti ir reikalavimą dėl žalos atlyginimo arba kreiptis į teisės saugos institucijas baudžiamajam persekiojimui pradėti. Dėl šių priežasčių, mūsų nuomone, yra visiškai logiška, kad ieškovui, reiškiančiam negatorinį ieškinį, nebūtina įrodinėti atsakovo kaltės.

2.1.5. Negatorinio ieškinio dalykas (reiškiami reikalavimai)

Kitas svarbus kiekvieno ieškinio elementas, remiantis kuriuo galima prasmingai diferencijuoti šiuos materialinius-procesinius instrumentus, kaip subjektinių teisių gynimo būdus, yra ieškinio dalykas – reiškiamas reikalavimas¹⁴⁶. Pareiga nurodyti jį pareiškiant ieškinį, kaip ir faktinio pagrindo atveju, yra tiesiogiai įtvirtinta įstatyme. Pagal CPK 135 straipsnio 1 dalies 4 punktą, ieškinyje privaloma nurodyti ieškovo reikalavimą (ieškinio dalyką)¹⁴⁷.

Asmuo, reikšdamas negatorinį ieškinį, privalo aiškiai suformuluoti savo reikalavimus ir paprašyti teismo apginti jo teisę tam tikru konkrečiu būdu. Ko gi jis gali prašyti? Pagal CK 4.98 straipsnį, savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu¹⁴⁸. Bet ką tai iš tikrųjų reiškia?

Negatorinis ieškinyje yra teisių gynimo užkertant kelią teisę pažeidžiantiems veiksams pavyzdys¹⁴⁹. Kartu juo reiškiamas reikalavimas gali būti suprantamas kaip teisę pažeidžiančių veiksų uždraudimas. Tokio uždraudimo tikslas yra apsauga nuo esamo ar būsimo teisės pažeidimo, todėl, anot teisės doktrinos, toks teisių gynimo būdas priskirtinas prie prevencinių teisių gynimo būdų, kurių paskirtis – nutraukti esamus neteisėtus veiksmus, kartu užkertant kelią jų atlikimui ateityje¹⁵⁰. Būtent toks yra ir konkrečiai negatorinio ieškinio tikslas¹⁵¹. Reikalavimu uždrausti teises pažeidžiančius veiksmus taip pat siekiama, kad būtų netrukdoma įgyvendinti turimas teises, nes tol, kol yra pažeidžiamos, teisės negali būti tinkamai

¹⁴⁶ Šiuos reikalavimus, atsižvelgdami į civilinės teisės mokslo naudojamą terminiją, taip pat galėtume įvardyti kaip civilinių teisių gynimo būdus. Tačiau pastarasis terminas, mūsų nuomone, gali būti naudojamas dviem prasmėmis: 1) kaip teisinio poveikio tam tikrai situacijai būdai, kurie būdingi teisiniams instrumentams (pavyzdžiui, iki teisės pažeidimo buvusios padėties atkūrimas yra vindikaciniu ieškiniu pritaikomas teisinio poveikio būdas); 2) kaip savarankiški lygiaverčiai civilinėms teisėms apginti skirti teisiniai instrumentai (pavyzdžiui, savarankiškais ieškinyiais gali būti ir CK 1.138 str. numatytas iki teisės pažeidimo buvusios padėties atkūrimas, ir CK 4.95 numatytas vindikacinis ieškinyje). Šiame skyriuje naudosime „reiškiamų reikalavimų“ terminą pirmąją nurodyta prasme.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

¹⁴⁹ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 456.

¹⁵⁰ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 555.

¹⁵¹ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 456.

įgyvendinamos. Be to, nutraukiant teises pažeidžiančius veiksmus kartu atkuriami iki teisių pažeidimo buvusi padėtis¹⁵².

Aprašytai teisės doktrinos pozicijai iš esmės neprieštarauja ir suformuota teismų praktika. LAT nekartą patvirtinęs galimybę naudoti negatorinį ieškinį, siekiant nutraukti ieškovo teisę pažeidžiančius veiksmus. Pavyzdžiui, 2001 m. spalio 24 d. nutartimi buvo pasakyta: „Reikalavimo esmę sudaro tai, kad ieškovas, būdamas ginčo patalpų savininku, prašo iškeldinti atsakovus iš gyvenamųjų patalpų. Savininko teisės varžomos tuo, kad asmenys naudojasi turtu ir juo negali naudotis savininkas savo nuožiūra. Tai yra savininko reikalavimas pašalinti jo nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu, vadinamasis negatorinis ieškinys“¹⁵³. Kita vertus, LAT yra pripažinęs ir tai, kad negatorinio ieškinio pagalba gali būti siekiama atkurti iki teisės pažeidimo buvusią padėtį. Pavyzdžiui, 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartyje konstatuota: „Nagrinėjamoje byloje ieškovas kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydamas įpareigoti atsakovą atstatyti neteisėtai nugriautą statinį (estakadą), kuris, ieškovo teigimu, yra jam nuosavybės teise priklausančio pastato – sandėlio – priklausinys. Taigi ieškovas pareiškė negatorinį reikalavimą, kurį gali reikšti daikto savininkas, prašantis apginti pažeistas jo teises (CK 4.98 straipsnis)“¹⁵⁴. LAT praktikoje yra pagrindžiama ir tai, kad negatorinio ieškinio reikalavimas gali apjungti ir įpareigojimą nutraukti pažeidimą, ir nurodymą atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį. Tai matyti iš 2009 m. vasario 23 d. nutarties: „Nagrinėjamoje byloje pareikštu ieškiniu prašoma įpareigoti atsakovą per šešis mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos iškeldinti eksploatuojamus metalinius garažus ir atlaisvinti atitinkamus kasatoriams nuosavybės teisėmis priklausančius žemės sklypus. Taip suformuluotas ieškinio reikalavimas (dalykas) leidžia byloje pareikštą ieškinį vertinti kaip negatorinį ieškinį“¹⁵⁵. Taip pat pabrėžtina, kad LAT poziciją atitinka ir galimybė negatoriniu ieškiniu siekti ir teisę pažeidžiančių veiksmų atlikimo uždraudimo ateityje. Tai patvirtina 2007 m. spalio 9 d. nutartis: „Ieškinio, kuriuo buvo prašoma teismo įpareigoti atsakovą nesinaudoti 0,05 ha keliu, esančiu ieškovėms nuosavybės teise priklausančiame 3 ha žemės sklype, teisinį pagrindą ieškovės nurodė CK 4.98 straipsnį, t. y. ieškovės kreipėsi į teismą dėl jų nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (actio negatoria). Ieškovės teigė, kad jų teisių pažeidimas yra tas, jog atsakovas naudojasi joms nuosavybės teisėmis priklausančiu keliu. Dėl to ieškovės privalėjo

¹⁵² V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 555.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2006.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63/2009.

įrodyti, kad ginčo kelias joms priklauso nuosavybės teisėmis, o atsakovo naudojimas šiuo keliu be ieškovių sutikimo pažeidžia jų, kaip savininkų, teises“¹⁵⁶.

Taigi, kaip matyti, dėl potencialaus negatorinio ieškinio dalyko pobūdžio ir teisės doktrina, ir teismų praktika sutaria. Nematome priežasčių prieštarauti jų pozicijai ir mes. Todėl galime pagrįstai konstatuoti, kad negatorinio ieškinio atveju, ieškinio dalykas (reiškiami reikalavimai) gali būti: 1) nutraukti ieškovo subjektinę nuosavybės teisę pažeidžiančius veiksmus; 2) atkurti iki ieškovo subjektinės nuosavybės teisės pažeidimo buvusią padėtį; 3) uždrausti ateityje taip pažeisti ieškovo subjektinę nuosavybės teisę¹⁵⁷.

2.1.6. Ieškinio senatis

Kaip jau išsiaiškinome, viena iš nuosavybės teisių gynimo negatoriniu ieškiniu ypatybių yra ta, kad juo galima gintis tik nuo besitęsiančio pažeidimo, t. y. ne nuo gresiančio kažkada prasidėti ir ne nuo jau pasibaigusio. Tokia nuostata suponuoja tai, kad pažeidimas turi būti tęstinis (ne vienkartinis, bet besitęsiantis) bei dar nepasibaigęs ieškinio pareiškimo dieną. Tęstinis pažeidimo pobūdis turi lemti atitinkamą ieškinio senaties skaičiavimo principą. LAT praktika šiuo klausimu ne visada pasireiškė vieningumu.

Dar 2002 m. sausio 28 d. nutartyje, priimtoje praėjus vos pusei metų po naujojo CK įsigaliojimo (kas paaiškintina faktu, kad negatorinis ieškinys Lietuvos teisei buvo žinomas ir anksčiau), LAT nurodė, kad: „Savininkas, gindamas nuosavybės teisę nuo pažeidimų, nesusijusių su daikto valdymo teisės netekimu, reiškia negatorinį ieškinį. Toks ieškinys gali būti pareikštas tol, kol tęsiasi teisių pažeidimas arba nelikviduotos pažeidimu sukeltos pasekmės. Pašalinus nuosavybės teisės pažeidimus, išnyksta pagrindas reikšti negatorinį ieškinį. Teisei reikšti negatorinį ieškinį ieškininės senaties terminas prasideda kiekvieną atlikto pažeidimo dieną. Jei nuosavybės teisės pažeidimas yra tęstinio pobūdžio, tada neturi reikšmės, kada nuosavybės teisės pažeidimas prasidėjo, svarbu nustatyti, kad pažeidimas tebesitęsia ieškinio pareiškimo dieną“¹⁵⁸. Su tokia pozicija sunku nesutikti.

Analogišką logiką matyti ir iš 2002 m. kovo 13 d. nutarties, priimtose dėl teisių santykių, kuriems dar buvo taikomas senasis civilinis kodeksas, teksto: „Pažymėtina, kad teismai

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2007.

¹⁵⁷ Kitokių reikalavimų (pavyzdžiui, atlyginti padarytą žalą) Lietuvoje įtvirtintas negatorinio ieškinio teisinis instrumentas nenumato. Tačiau tai nereiškia, kad asmuo negali vienu metu pasinaudoti keliais jo subjektyvių civilinių teisių gynimo būdais. Viename pareiškime teismui (t. y. ieškinyje procesine teisine prasme) gali būti apjungtas ir negatorinis ieškinys, ir, pavyzdžiui, tas pats reikalavimas atlyginti nuosavybės teisės pažeidimu padarytą žalą, arba reikalavimas nustatyti kaimyninių žemės sklypų ginčo ribą. Tiesa, tokiu atveju „sumuojantis“ ieškinių dalykams, atitinkamai „sumuojasi“ ir ieškinių faktiniai pagrindai, t. y. asmuo privalės įrodyti ne tik, kad jis yra savininkas ir jam yra trukdoma mėgautis turtu, bet ir žalą, veiksmų neteisėtumą, priežastinį ryšį ir kaltę.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2002.

tinkamai taikė ir aiškino Civilinio kodekso 86 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias ieškinio senaties termino eigos pradžios skaičiavimą, kadangi byloje buvo pareikštas ieškinys dėl nuosavybės teisių gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (negatorinis ieškinys). Naudojimasis svetimu turtu yra tęstinio pobūdžio ir šiuo atveju ieškinio senaties terminas nepasibaigia, todėl ieškovas šio termino nepraleido¹⁵⁹.

Tačiau jau 2002 m. gruodžio 20 d. senato nutarimu Nr. 39 patvirtintoje teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalgoje išdėstyta šiek tiek kitokia pozicija: „Tam tikroms reikalavimų rūšims ieškinio senaties objektyviai negalima pritaikyti. Tai lemia atskirų institutų teisinio reglamentavimo ypatumai. <...> Greta šio reikalavimo paminėtini <...> kai kurie reikalavimai pašalinti nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu (kai kurie negatoriniai reikalavimai)¹⁶⁰. Taigi čia LAT jau numato tam tikrą negatorinių reikalavimų diferencijavimo galimybę. Anot teismo, viena vertus „Reikalavimams dėl nuosavybės teisės arba valdymo gynimo nuo neteisėto naudojimosi svetimu turtu, kai tai nesusiję su valdymo *de jure* netekimu, ieškinio senatis taip pat objektyviai negali prasidėti ir pasibaigti. Nurodytas naudojimasis turtu yra tęstinio pobūdžio pažeidimas, nepakeičiantis sąlygiškai absoliutų pobūdį turinčios nuosavybės teisės ir iš jos kylančių subjektinių teisių. Todėl šiais atvejais <...> pažeistoji teisė turi būti ginama nepriklausomai nuo to, kiek laiko praėjo nuo pažeidimo pradžios iki ieškinio pareiškimo¹⁶¹. Kita vertus „kitiems negatoriniams reikalavimams (CK 4.98 straipsnis, 1964 m. Civilinio kodekso 147 straipsnis) ieškinio senatis taikoma bendra tvarka. Šių reikalavimų teisinis reglamentavimas skirtingas nei neteisėto naudojimosi svetimu turtu, kai *de jure* valdymas neprarandamas. Kitiems negatoriniams reikalavimams nėra būdinga tai, kad jais šalinamų teisės pažeidimų padariniai negali įsisenėti¹⁶². Ilustruodamas tokį teiginį, LAT nurodo 2001 m. bylą, kurioje per ieškovės garažą 1983 m. neteisėtai buvo pravestas atsakovės vandentiekis. Garažas buvo inventorizuotas 1994 m. Anksčiau jokių pretenzijų nereiškusi ieškovė į teismą dėl vandentiekio iškeldinimo kreipėsi tik 1997 m. Šioje byloje, anot LAT buvo pagrįstai pritaikyta ieškinio senatis. Taigi, anot teismo, tais atvejais, kai nuosavybės teisės pažeidimas pasireiškia vienkartiniais veiksmais, kurių padariniai jau savarankiškai išlieka ilgesnį laiką ir įtakoja savininko galimybes mėgautis nuosavybės teise, nėra tęstiniai ir jiems ieškinio senatis turi būti taikoma. Mūsų nuomone, su tokia nuostata sunku sutikti, kadangi negatorinio ieškinio esmė – savininko teisių gynimas, o jo nuosavybės teisė yra pažeidžiama ne tik vienkartiniais veiksmais, bet kiekvieną po to einančią dieną, kol veiksmų

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2002.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga patvirtinta 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Ten pat.

padariniai įtakoja jo galimybę netrukdomai naudotis objektu. Savininko požiūriu, kiekvieną padarinių egzistavimo dieną jam trukdoma ne kiek nemažiau, nei jų sukėlusių veiksmų atlikimo momentu. Taigi pažeidimas ir tokiais atvejais turėtų būti pripažįstamas tęstiniu. Juo labiau, kad kalba eina apie negatorinį ieškinį, t. y. reikalavimą pažeidėjui pašalinti savo neleistinių veiksmų padarinius, o ne atlyginti žalą. Todėl vargu ar ieškinio senaties taikymą tokiais atvejais galima pateisinti ir pažeidėjo interesų ir teisėtų lūkesčių apsauga.

Džiugu, kad laikui bėgant, LAT praktika pakrypo teisingesne linkme. Štai 2003 m. kovo 24 d. nutartyje konstatuota: „Reikalavimas perskaičiuoti bendrasavininkio nuosavybės teisės dalis, jeigu jis nesusijęs su valdymo netekimu, yra negatorinis. Pagal pažeidimo pobūdį jis yra tęstinis ir neturi reikšmės, kiek laiko nuosavybės dalių neatitikimas tęsiasi. Jei bendraturtis realiai valdomos bendros nuosavybės dalies nepraranda, tai dėl jam priklausančios nuosavybės teisės tikrosios dalies nustatymo jis gali kreiptis į teismą, kol jo teisė tebėra pažeidinėjama. Tęstinis pažeidimas nulemia, jog senaties terminas atsinaujina kiekvieną atlikto pažeidimo dieną“¹⁶³.

Dar aiškiau pažeidėjo veiksmais sukeltų padarinių pašalinimo klausimu buvo pasisakyta 2008 m. spalio 28 d. nutartyje: „Savininkai, gindami nuosavybės teisę nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo teisės netekimu, ieškinį gali pareikšti tol, kol tęsiasi teisių pažeidimas arba nelikviduojamos pažeidimu sukeltos pasekmės. Teisei reikšti negatorinį ieškinį ieškinio senaties terminas prasideda kiekvieną atlikto pažeidimo dieną. Jeigu nuosavybės teisės pažeidimas yra tęstinio pobūdžio, tada neturi reikšmės, kada nuosavybės teisės pažeidimas prasidėjo, svarbu nustatyti, kad pažeidimas tebesitęsia ieškinio pareiškimo dieną“¹⁶⁴.

Tad darytina išvada, kad nors ir ne visada iki galo nuosekliai, bet LAT jau eilę metų formuoja praktiką, pagal kurią pažeidimai, nuo kurių ginamasi negatoriniais ieškiniais, laikomi tęstinio pobūdžio, o ieškinio senatis dėl jų pašalinimo prasideda kiekvieną pažeidimo dieną.

2.1.7. Žyminio mokesčio dydžio apskaičiavimas

Reiškiant bet kurį ieškinį svarbu tiksliai prisilaikyti visų procesinių reikalavimų. Vienas iš jų – tinkamo dydžio žyminio mokesčio sumokėjimas. Ir nors suklydus šiuo klausimu kelias teismui nagrinėjimui nėra galutinai užtveriamas, nes teismas turėtų paskirti terminą trūkumams pašalinti, tačiau norimo rezultato pasiekimas atsideda dar labiau. Tinkamas žyminio mokesčio dydžio nustatymas svarbus ir reiškiant negatorinį ieškinį.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2003.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2008.

Kadangi patenkinus negatorinį ieškinį savininkas neįgyja jokio papildomo turto ar turtinės naudos, o tik išsaugo jau turimą turtą, manytina, jis turėtų būti įvardijamas kaip neturtinis (arba kaip „turtinis neįkainotas“¹⁶⁵). Savo praktikoje LAT iš esmės nuosekliai laikosi tokios pozicijos.

Dar 2002 m. gruodžio 16 d. nutartyje, LAT pasisakė: „Kadangi byloje buvo pareikštas ne turtinio pobūdžio, o negatorinis ieškinys...“¹⁶⁶. Nukrypimų nuo šios nuostatos mums rasti nepavyko. Daugelyje nutarčių LAT, nors ir nepasisakydamas šiuo klausimu, niekaip neprieštaravo faktui, kad ieškovas, pareiškęs negatorinį ieškinį, visose trijuose instancijose buvo sumokėjęs neturtiniam ieškiniui būdingą žyminį mokestį. Taip buvo, pavyzdžiui, 2009 m. birželio 17 d.¹⁶⁷ bei 2009 m. spalio 23 d.¹⁶⁸ nutartyje.

Tačiau, mūsų nuomone, geriausiai žyminio mokesčio apskaičiavimo principai negatorinio ieškinio atžvilgiu išdėstyti ne LAT, bet Lietuvos apeliacinio teismo vienoje naujausių 2011 m. lapkričio 24 d. nutartyje. Dėl nagrinėjamo teisinio santykio atsiradimo laiko, teismas vadovavosi proceso teisės normomis, galiojusiomis iki 2011 m. birželio 21 d. Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo Nr. IX-743 įsigaliojimo (įsigaliojo 2011 m. spalio 1 d.). Teismas pažymėjo, kad „jeigu reikalavimas yra turtinis, turi būti mokamas proporcinis žyminis mokestis (CPK 80 str. 1 d. 1 p.), o jeigu reikalavimas neturtinis – fiksuotas CPK 80 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas 100 Lt žyminis mokestis, atsižvelgiant į padidėjusį ketvirčio vartojimo kainų indeksą (CPK 82 str. 1 d.)“¹⁶⁹. Norėdamas atskirti šiuos du atvejus, „teismas turi įvertinti, kokios teisinės pasekmės atsiranda skundo patenkinimo ar atmetimo atveju bei pagal tai nuspręsti – turtinis ar neturtinis reikalavimas yra reiškiamas“¹⁷⁰. Lietuvos apeliacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad „Ieškiniai pagal procesinį tikslą skirstomi į ieškinius dėl pripažinimo, ieškinius dėl priteisimo ir ieškinius dėl teisinių santykių modifikavimo. Ieškiniu dėl pripažinimo (*actiones sine condemnatione*) siekiama konstatuoti teisių ar pareigų, arba teisinio santykio ar jo dalies buvimą (pozityvus ieškinys, pavyzdžiui, ieškinys dėl tėvystės nustatymo) arba nebuvimą (negatyvus ieškinys, pavyzdžiui, ieškinys dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu). <...> Kadangi ieškiniu dėl pripažinimo nereiškiamas turtinio pobūdžio reikalavimas, už jo nagrinėjimą mokamas žyminis mokestis kaip už neturtinio reikalavimo nagrinėjimą. Tuo tarpu ieškiniu dėl priteisimo, neatsižvelgiant į tai, ar prašoma

¹⁶⁵ R. Simaitis. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 125.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1572/2002.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2009.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2009.

¹⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio mėn. 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2371/2011.

¹⁷⁰ Ten pat.

priteisti pinigų ar išreikalauti daiktą, siekiama sukelti turtinio pobūdžio padarinius ir gauti turtinę naudą. <...> Už tokio ieškinio nagrinėjimą mokamas ne fiksuotas, o proporcinis žyminis mokestis, kurio dydį nulemia ieškinio suma¹⁷¹. Toliau teismas konstatavo svarbiausias mūsų tyrimo kontekste aplinkybes: „Kai ieškovas ieškiniu prašo tik pašalinti pažeidimus, susijusius su daikto, kuris jam priklauso nuosavybės teise ir kurį jis valdo, savininko teisėmis naudotis ir disponuoti turtu, reiškiamas taip vadinamas negatorinis ieškinys. Negatorinio ieškinio dalykas yra ne daiktas, o reikalavimo teisė pašalinti su daikto valdymo netekimu susijusius pažeidimus. Todėl negatorinis ieškinys laikomas ieškiniu dėl pripažinimo, o už jo nagrinėjimą turi būti mokamas fiksuotas žyminis mokestis kaip už neturtinio reikalavimo nagrinėjimą¹⁷²“.

Atsižvelgdami į išdėstyta, galime teigti, kad pagal pakankamai vienareikšmę (nors pats tam tikrų klausimų aptarimas aukščiausių instancijų teismuose rodo tam tikrus prieštaravimus, kylančius žemesnių instancijų teismuose) Lietuvos teismų praktiką negatorinis ieškinys laikomas neturtiniu ir dėl to už jį turi būti mokamas fiksuotas žyminis mokestis.

2.1.8. Negatorinio ieškinio taikymo atvejų įvairovė teismų praktikoje

Šiame darbe jau nekartą esame minėję, kad negatorinis ieškinys pagal savo prigimtį yra potencialiai ypač plataus taikymo teisinis instrumentas. Tai pirmiausia sąlygota prigimtinio nuosavybės teisės pobūdžio bei tam tikros šios teisės įgyvendinimo alternatyvų begalybės. Tokią nuostatą patvirtina ir teismų praktiką, kurioje, nors ir ne be klaidų, bet visgi tam tikru mastu atsiskleidžia įvairiapusis *actio negatoria* potencialas. Kartu yra išryškėję ir kai kurie šio subjektyvių teisių gynimo būdo ribojimai.

Ko gero dažniausiai negatorinis ieškinys pareiškiamas siekiant priversti pažeidėją atlaisvinti jo neteisėtai užimamą savininko nekilnojamąjį turtą. Tokie veiksmai vertinami kaip savininko laisvės netrukdomai šeiminkauti savo turto ribose pažeidimas. 2001 m. spalio 24 d. nutartyje LAT konstatavo: „Reikalavimo esmę sudaro tai, kad ieškovas, būdamas ginčo patalpų savininku, prašo iškeldinti atsakovus iš gyvenamųjų patalpų. Savininko teisės varžomos tuo, kad asmenys naudojami turtu ir juo negali naudotis savininkas savo nuožiūra. Tai yra savininko reikalavimas pašalinti jo nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu, vadinamasis negatorinis ieškinys¹⁷³. Iš esmės analogišką situaciją LAT, besiremdamas dar 1964 m. Civiliniu kodeksu, analizavo ir 2002 m. vasario 20 d. nutartyje: „Savininko reikalavimas iškeldinti iš buto asmenį, neturintį pagrindo juo naudotis, yra negatorinis reikalavimas, kuris

¹⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio mėn. 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2371/2011.

¹⁷² Ten pat.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.

turėjo būti reiškiamas Civilinio kodekso 147 straipsnio pagrindu¹⁷⁴. Kita vertus, vos po mėnesio kitoje byloje LAT identišką reikalavimą kvalifikavo kaip vindikaciją bei nurodė, kad: „vadovaudamasis civilinio kodekso 142 straipsniu (dabartinio 4.95 straipsnio analogas), savininkas turi teisę išreikalauti savo turtą iš svetimo neteisėto valdymo, todėl bylą nagrinėję teismai pagrįstai patenkino Vilniaus miesto savivaldybės ieškinį ir nutarė iškeldinti atsakovę ir jos šeimą iš savivaldybei priklausančio buto“¹⁷⁵. Taigi, kaip matyti, vindikacinio ir negatorinio ieškinio atskyrimo problemos, ypač nekilnojamojo turto atžvilgiu, kilo jau prieš eilę metų. Tačiau, kaip jau žinome, vėlesnėse nutartyse šis klausimas buvo išaiškintas, kaip antai 2011 m. balandžio 26 d. išnagrinėtoje byloje: „Visais atvejais, kai nekilnojamojo daikto savininko teisių pažeidimas pasireiškia negalėjimu naudotis savo daiktu dėl to, kad kitas asmuo juo naudojasi be jokio teisinio pagrindo, savininko teisės ginamos ne vindikaciniu (CK 4.95 straipsnis), o negatoriniu ieškiniu (CK 4.98 straipsnis)“¹⁷⁶.

Negatorinio ieškinio pagalba yra apsiginta ir nuo kitokio pobūdžio trukdymų laisvai naudotis savo nuosavybės teisės objektu. Vienas iš pavyzdžių – 2011 m. gegužės 17 d. nutartis, kurioje pasakyta: „Byloje nustatyta, kad ieškovės yra gyvenamojo namo ir prie jo esančio žemės sklypo savininkės, prie namo vienintelis kelias yra tas, kurį savavališkai užtvėrė atsakovas. Šiais veiksmais atsakovas pasunkino ieškovių patekimą į jų namų valdą. Tokia situacija atitinka CK 4.98 straipsnyje nustatytas sąlygas, kai savininko teisės ginamos nuo nuosavybės teisės pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, savininkui pareiškus negatorinį ieškinį dėl jo teisės pažeidimų pašalinimo“¹⁷⁷. Įdomu, kad šioje byloje teismas tiesiogiai pasisakė ir dėl vienos iš mūsų jau anksčiau identifikuotų galimų ieškinio dalyko formuluočių – reikalavimo atkurti iki ieškovo subjektinės nuosavybės teisės pažeidimo buvusią padėtį: „Ieškovių pasirinktas reikalaujamas pažeistų teisių gynimo būdas, įpareigojant atsakovą atlaisvinti kelią, atitinka CK 1.138 straipsnio 1 dalies 2 punktą, pagal kurį teismas gina asmenų teises, atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį“¹⁷⁸. Ši aplinkybė verta dėmesio, kadangi dažniausiai teismų praktikoje akcentuojamas reikalavimas nutraukti ieškovo subjektinę nuosavybės teisę pažeidžiančius veiksmus.

Kitokia nuosavybės teisės pažeidimo atmaina galime įvardyti jau ne tiek tiesioginį savininko galimybių naudotis turtu ribojimą, kiek paties pažeidėjo atliekamą nesankcionuotą

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-315/2002.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2002.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2011.

¹⁷⁸ Ten pat.

periodišką naudojimąsi ginčo turtu. Taip 2007 m. spalio 9 d. nutartyje LAT neprieštaravo, kai „ieškinio, kuriuo buvo prašoma teismo įpareigoti atsakovą nesinaudoti 0,05 ha keliu, esančiu ieškovėms nuosavybės teise priklausančiame 3 ha žemės sklype, teisinį pagrindą ieškovės nurodė CK 4.98 straipsnį, t. y. ieškovės kreipėsi į teismą dėl jų nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (*actio negatoria*). Ieškovės teigė, kad jų teisių pažeidimas yra tas, jog atsakovas naudojasi joms nuosavybės teisėmis priklausančiu keliu“¹⁷⁹.

Kitas, vertas būti įvardytas klasikiniu, negatorinio ieškinio pareiškimo atvejis – savininko teisių pažeidimas, pasireiškiantis jo žemės sklype neleistinu statinių ar laikinų konstrukcijų dislokavimu. 2006 m. sausio 16 d. nutartyje LAT pažymėjo: „kadangi atsakovės svirnas ieškovės žemės sklype yra be ieškovės sutikimo, t. y. neteisėtai, tai teismas sprendė, kad ieškovė turi teisę reikalauti pašalinti nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu (CK 4.98 straipsnis)“¹⁸⁰. Kitoje nutartyje, priimtoje 2008 m. rugsėjo 1 d., LAT, matydamas ieškovės nurodyto ieškinio teisinio pagrindo netikslumus (vėl kilo problemų atribojant vindikacinį ir negatorinį ieškinį), reikalavimus nugriauti ieškovo žemėje neteisėtai esančius statinius taip pat kvalifikavo kaip *actio negatoria*: „Šioje byloje ieškovė, gindama savo kaip savininkės nuosavybės teisę, ieškinio teisiniu pagrindu nurodo CK 4.95 straipsnį ir CK 4.98 straipsnį. Tiek iš ieškinio dalyko – įpareigoti atsakovą nugriauti neteisėtai pastatytą statinį, esantį pagal jos žemės sklypo planą ant jos namų valdos bei priteisti žalą, patiriamą už naudojimąsi jos turtu, tiek iš faktinio ieškinio pagrindo matyti, kad ieškovė, prašydama pašalinti nuosavybės teisės pažeidimą, reiškia negatorinį ieškinį, todėl teismai neturėjo taikyti CK 4.95 straipsnyje įtvirtintų vindikacinio ieškinio nuostatų“¹⁸¹. Tos pačios nuomonės laikytasi ir, pavyzdžiui, 2009 m. birželio 17 d. išnagrinėtoje byloje¹⁸². Analogiškai LAT 2009 m. vasario 23 d. nutartyje vertino ir savininko reikalavimus pašalinti laikinas konstrukcijas: „Nagrinėjamoje byloje pareikštu ieškiniu prašoma įpareigoti atsakovą per šešis mėnesius nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos iškeldinti eksploatuojamus metalinius garažus ir atlaisvinti atitinkamus kasatoriams nuosavybės teisėmis priklausančius žemės sklypus. Taip suformuluotas ieškinio reikalavimas (dalykas) leidžia byloje pareikštą ieškinį vertinti kaip negatorinį ieškinį“¹⁸³.

Tačiau, pasirodo, kad negatorinio ieškinio taikymas ne visada turi pasireikšti griovimu ir naikinimu. Atvirkščiai, remiantis suformuluota teismų praktika, šio ieškinio

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2007.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2006.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2009.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63/2009.

patenkinimas gali nulemti statybų pradžią. Be abejo, tai bus ne visiškai naujas statinis, bet atsakovo nugriautas ar apgadintas. Štai 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartyje LAT pareiškė: „Nagrinėjamoje byloje ieškovas kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydamas įpareigoti atsakovą atstatyti neteisėtai nugriautą statinį (estakadą), kuris, ieškovo teigimu, yra jam nuosavybės teise priklausančio pastato – sandėlio – priklausinys. Taigi ieškovas pareiškė negatorinį reikalavimą, kurį gali reikšti daikto savininkas, prašantis apginti pažeistas jo teises (CK 4.98 straipsnis). Dėl to nagrinėjamoje byloje ieškovas pirmiausia turėjo pateikti įrodymų, patvirtinančių, kad būtent jis yra nugriauto statinio savininkas, todėl, gindamas savo nuosavybės teisę į šį statinį, turi teisę pagal CK 4.98 straipsnį reikalauti atsakovą pašalinti bet kokius jo teisės pažeidimus, t. y. atstatyti be jo valios nugriautą estakadą“¹⁸⁴. Taigi šiuo atveju taip pat buvo siekiama atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį. Tačiau svarbu akcentuoti vieną momentą. Mūsų manymu, panašaus rezultato negalima būtų tikėtis, jeigu statinys pažeidėjo būtų sunaikintas visiškai, nes tai neišvengiamai reikštų faktinį valdymo netekimą. Todėl atstatyti sugriautą negatoriniu ieškiniu būtų teisinga reikalauti tik tais atvejais, kai aptariamoms dalies sunaikinimas reiškia tik galimybės naudoti tam tikrą konstrukciją pagal paskirtį sumažėjimą, bet ne visišką paneigimą, lygų tos konstrukcijos netekimui.

Įdomu, kad savo praktikoje LAT yra pritaręs asmens galimybei negatoriniu ieškiniu gintis ir nuo labiau sofistikuotų pažeidimų, pasireiškiančių ne fizinio materialinio pobūdžio trukdymais, bet labiau tam tikromis teisinio režimo modifikacijomis. Taip 2003 m. kovo 24 d. nutartyje buvo pasisakyta, kad: „Reikalavimas perskaičiuoti bendrasavininkio nuosavybės teisės dalis, jeigu jis nesusijęs su valdymo netekimu, yra negatorinis. Pagal pažeidimo pobūdį jis yra tęstinis ir neturi reikšmės, kiek laiko nuosavybės dalių neatitikimas tęsiasi. Jei bendraturtis realiai valdomos bendros nuosavybės dalies nepraranda, tai dėl jam priklausančios nuosavybės teisės tikrosios dalies nustatymo jis gali kreiptis į teismą, kol jo teisė tebėra pažeidinėjama“¹⁸⁵. Dar įdomesnis sprendimas priimtas byloje, išnagrinėtoje 2008 m. spalio 28 d.: „Kaip ieškinio teisinis pagrindas nurodytas CK 4.98 straipsnis, kuriame nustatyta turto savininkui teisė reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su jo valdymo netekimu. Tai rodo, kad kasatorės siekia CK 4.98 straipsnio pagrindu įpareigoti atsakovą nustatytu terminu atlikti tam tikrus veiksmus, būtinus žemės paėmimui visuomenės poreikiams, t. y. faktiškai siekia, kad būtų pašalintas neapibrėžtu terminu ir atsakovo neveikimu daromas pažeidimas“¹⁸⁶. Nepaisant tokio reikalavimų formulavimo neįprastumo, LAT jam pritarė ir išaiškino, kad: „tiek

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2006.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2003.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2008.

iš faktinio ieškinio pagrindo, tiek iš juridinio ieškinio pagrindo matyti, kad savo prigimtimi kasatorės pareiškė negatorinį ieškinį. Dėl to teismas, nagrinėdamas kasatorių reikalavimą pašalinti jų kaip žemės savininkų pažeidimą, turi aiškintis, ar ne per ilgai ir neprotingai be termino užsitęsė žemės paėmimo visuomenės poreikiams procedūros, tai vertinti, teisiškai kvalifikuoti ir spręsti, ar tokie veiksmai (neveikimas) pažeidė kasatorių teises, nes nuo šių aplinkybių konstatavimo ir tinkamo kvalifikavimo priklauso kasatorių prašomos teisinės apsaugos taikymas¹⁸⁷. Pateikti pavyzdžiai itin vaizdžiai iliustruoja didžiulį ir dar mažai išstudijuotą negatorinio ieškinio potencialą. Svarbiausia tai, kad su tokiais LAT išaiškinimais sunku nesutikti. Pirmuoju atveju ieškovas, būdamas viešai registruotu turto bendrasavininku valdymo teisės nepraranda, tačiau kiti jo nuosavybės teisės ribojimai iš esmės atitinka negatorinio ieškinio taikymo sąlygas. Antruoju atveju, ieškovės nuosavybės teisė, nors ir neatimant daikto, buvo pažeidinėjama nepagrįstai užsitęsusia nežinomybe ir neapibrėžtumu dėl valdžios organų planų paimti žemę visuomenės poreikiams. Taip ji, nors ir vis dar galėdama netrukdomai vaikščioti savo žemės sklypu bei dar būdama įvardyta kaip savininkė viešajame registre, negalėjo užtikrintai planuoti žemės naudojimo ateityje, negalėjo pasverti disponavimo ar investavimo į ją galimybių.

Tačiau neverta ir pervertinti negatorinio ieškinio galimybių. Kad ir kokia plati savo turiniu bebūtų nuosavybės teisė, o kartu ir jos gynimo variacijos, jos, be abejo, irgi turi ribas. Itin vaizdingas šio teiginio pavyzdys – 2008 m. sausio 28 d. nutartimi baigta byla, kurioje buvo bandoma negatorinio ieškinio pagalba apsiginti nuo laikinųjų apsaugos priemonių, būtent turto arešto, neigiamų pasekmių. Iš pirmo žvilgsnio, kodėl gi ne? Trukdymas laisvai mėgautis nuosavybės teise akivaizdus. Be to, neprarastas ir daikto valdymas. Tačiau, kaip pabrėžė LAT: „Nuo laikinosios apsaugos priemonės, kaip civilinio procesinio instituto, reikia skirti negatorinį ieškinį (*actio negatoria*). Visų pirma laikinąsias apsaugos priemones taiko teismas, tuo tarpu negatorinio ieškinio atveju savininko teises, nesusijusias su valdymo netekimu, pažeidžia kitas asmuo. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslas yra teismo sprendimo (priimto arba kuris dar tik bus priimtas ateityje) įvykdymo be apsunkinimų galimybės užtikrinimas. Tuo tarpu reikšdamas negatorinį ieškinį asmuo (savininkas) pats inicijuoja bylos iškėlimą teisme, kad apgintų pažeistas savo nuosavybės teises. Pažymėtina, kad laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutas yra civilinė procesinė priemonė, taikoma savarankiškai, paprastai esant neišspręstam šalių materialiniam teisiniam reikalavimui. Tuo tarpu negatorinis ieškinytis yra nuosavybės teisių gynimo būdas, t. y. daiktinė teisinė priemonė¹⁸⁸. Todėl visiškai logiška teigti,

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2008.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2008.

kad „asmuo, kurio nuosavybės teisės yra apribotos teismo nutartimi taikant laikinąją apsaugos priemonę – nekilnojamojo turto areštą, savo pažeistas teises gali ginti ne reikšdamas negatorinį ieškinį (CK 4.98 straipsnis), bet paduodamas prašymą dėl teismo taikytos laikinosios apsaugos priemonės – nekilnojamojo turto arešto – panaikinimo (CPK 150 straipsnio 1 dalis) arba atskirąjį skundą dėl nutarties, kuria buvo taikytas nekilnojamojo turto areštas (CPK 151 straipsnio 1 dalis)“¹⁸⁹.

Netgi tais atvejais, kai negatorinį ieškinį bandoma taikyti pagal paskirtį, jo „galia“ ne visada bus absoliuti. Iš vienos pusės, įstatymuose gali būti nustatyti tam tikri atsakovo teisių saugikliai. Štai 2008 balandžio 18 d. nutartyje LAT pripažino ieškovo reikalavimus iš esmės pagrįstais: „Ieškinytis pagal savo esmę yra negatorinis, t. y. pareikštas dėl atsakovų teisės naudotis turtu suvaržymo“¹⁹⁰, tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad „kadangi ginčo butas parduotas buvusių jo savininkų, kurie iš šio buto išsikėlė, tai laikytina, kad atsakovai, sąžiningai nusipirkę ginčo butą, įgijo visas teises, susijusias su buto nuoma, taip pat Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turto atkūrimo įstatymo 20 straipsnio pagrindu nustatytas garantijas ir lengvatas“¹⁹¹, kurios numato savininko pareigą leisti buto gyventojams jame likti, kol valstybė ar savivaldybė nesuteiks jiems kito būsto. Todėl „teisėjų kolegija konstatuoja, kad ieškovas gali iškeldinti atsakovus tik tada, kai šie gaus įstatymo nustatytas garantijas ir lengvatas, todėl atsakovų iškeldinimas iš ginčo buto atidėtinasis iki garantijų įgyvendinimo“¹⁹². Iš kitos pusės, tam tikriems nuosavybės teisės trukdymams pašalinti gali būti numatyta speciali tvarka. Taip 2010 m. birželio 22 d. nutartyje LAT nustatė: „Nagrinėjamoje byloje buvo pareikštas negatorinis ieškinytis, siekiant apginti žemės sklypo savininkės teises, įpareigojant pašalinti ieškovės žemės sklype stovintį gelžbetoninį stulpą su dviem atramomis, skirtus elektros energijos tiekėjo vykdomai veiklai užtikrinti“¹⁹³. Teismas priminė, kad „pagal CK 4.37 straipsnį savininkas turi teisę savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti, tačiau nuosavybės teisė nėra absoliuti“¹⁹⁴, o kadangi „gelžbetoninis stulpas ant žemės sklypo dalies pastatytas teisėtai“¹⁹⁵, ieškovės teisė pašalinti tokį stulpą nebuvo besąlyginė. Anot LAT „Remiantis Energetikos įstatymo 11 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią energetikos objektai, priklausantys energetikos įmonėms, tačiau esantys kitų

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2008.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2008.

¹⁹¹ Ten pat.

¹⁹² Ten pat.

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

¹⁹⁵ Ten pat.

savininkų žemėje ar statiniuose, esant galimybei gali būti rekonstruojami ar perkeliami žemės ar statinių savininko ir energetikos įmonės susitarimu; tokiu atveju žemės ar statinio savininkas apmoka energetikos įmonėms rekonstravimo ar perkėlimo išlaidas¹⁹⁶, todėl ieškovas „turi teisę ginti savo kaip pastato savininko teises ir interesus, tačiau taip pat privalo užtikrinti kitų asmenų interesus ir ginti savo teises tik įstatyme nustatytu būdu, t. y. tokiu atveju vykdyti statinio savininkui Energetikos įstatyme nustatytą pareigą savo lėšomis nukelti energetikos objektus“¹⁹⁷. Taigi, kaip matyti, savo esme tokie ribojimai atitinka dar romėnų teisėje suformuluotas nuostatas, pagal kurias atsakovas galėjo gintis nuo negatorinio ieškinio įrodinėdamas tam tikrą savo teisių egzistavimą ginčo situacijoje.

Atskirai aptartinos teismų praktikoje pasitaikančios bylos, kuriose negatorinis ieškinytis pareiškiamas dėl nuosavybės teisės pažeidimų, vykstančių ginčijamoje teritorijoje gretimų sklypų pasienyje. Tokie ginčai LAT praktikoje pasitaikė nekartą. Pavyzdžiui, 2008 m. rugsėjo 1 d. išnagrinėtoje byloje LAT pasisakė dėl situacijos, kai negatoriniu ieškiniu buvo siekiama pašalinti kaimyno statinius, neva esančius ant ieškovo žemės, nors iš tikrųjų tam tikro dviejų sklypų pasienio ruožo priklausomybė buvo jau ilgus metus kvestionuojama: „taigi teismai nustatė, kad žemės plotas pagal gretimų sklypų savininkų pirkimo dokumentus persidengia ir abiejų savininkų nuosavybės teisė į jį yra ginčytina, tačiau nė viena šalis šioje byloje nepareiškė reikalavimo nustatyti tarpusavio žemės sklypų ribą (CK 4.45 straipsnio 1 dalis)“¹⁹⁸. Ši aplinkybė ir lėmė ieškovo nesėkmę: „Nesant reikalavimo, teismas negalėjo spręsti nuosavybės teisių į ginčytiną žemę ir nustatinėti ieškovės ir atsakovo žemės sklypų ribos. Esant tokiai teisei situacijai, kol neišspręstas šalių ginčas dėl ginčytino žemės ploto, teismai pagrįstai atsisakė ginti ieškovės teises ir tenkinti ieškinį, kiek jis susijęs su nuosavybės teise į žemę, ant kurios stovi atsakovo statinys, ir žalos, kilusios atsakovui naudojantis žeme, atlyginimu“¹⁹⁹. Panaši situacija išnagrinėta ir 2009 m. spalio 23 d. nutartyje, kurioje LAT taip pat konstatavo: „Taigi pirmosios instancijos teismas, taikydamas aptartas teisės normas ir formuojamą teismų praktiką, pagrįstai nustatė, kad yra kilęs bylos šalių ginčas dėl žemės sklypo ribų, t. y. dėl nuosavybės teisės į žemę įgyvendinimo, nepažeidžiant kitų asmenų teisių į žemę ir, siekiant išspręsti šią problemą, reikia išspręsti žemės sklypų ribų nustatymo teisėtumo klausimą, kurio ieškovas savo ieškinyje nekelia“²⁰⁰. Savo pozicijos šiuo klausimu LAT nepakeitė ir 2009 m. gruodžio 22 d.²⁰¹ bei 2011 m. spalio 18 d.²⁰² nutartyje.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008.

¹⁹⁹ Ten pat.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2009.

Nepaisant to, kad eile klausimų LAT praktika negatorinio ieškinio bylose, nors ir su neišvengiamais nukrypimais, bet visgi yra pakankamai vienalytė, pastaraisiais metais šios aukščiausiosios teisminės institucijos sprendimuose pasitaikė ir akivaizdžių, sunkiai paaiškinamų klaidų. Taip 2002 m. kovo 18 d. nutartyje buvo pasisakyta, kad: „ieškovo reikalavimas iškeldinti atsakovą iš neteisėtai užimamų negyvenamųjų patalpų yra vindikacinis reikalavimas (pažeistos savininko subjektinės teisės gynimo būdas), o reikalavimas priteisti nuostolius, kuriuos sudaro negautas pagal Vyriausybės nutarimu nustatytus kriterijus paskaičiuotas nuomos mokestis ir delspinigiai už šio mokesčio nemokėjimą - negatorinis reikalavimas“²⁰³. Taigi maža to, kad atsakovų iškeldinimo prasme vindikacinis ir negatorinis ieškiniai buvo supainioti, bet taip pat negatorinio ieškinio vardu buvo pavadintas ne nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo neteikimu, daiktinis gynimo būdas, bet prievolinis (netgi sutartinis) reikalavimas atlyginti žalą. Gal tokią klaidą ir galimą būtų teoriškai pateisinti anuo metu neseniai pasikeitusiu civiliniu teisiniu reglamentavimu ar teisinės sistemos nesubrendimu. Tačiau kito daug naujesnio pavyzdžio taip paaiškinti būtų, turbūt, tiesiog neįmanoma. 2011 m. rugpjūčio 6 d. priimtoje nutartyje LAT išaiškino: „CK 1.138 straipsnyje, kuris vertintinas kaip bendroji norma, įtvirtintas nebaigtinis civilinių teisių gynimo būdų sąrašas (tarp jų – ir turtinės bei neturtinės žalos atlyginimas), CK 2.22 straipsnio 3 dalyje – specialieji teisių gynimo būdai teisės į atvaizdą pažeidimo atveju. Pastarojoje normoje nurodyta, kad fizinis asmuo, kurio teisė į atvaizdą buvo pažeista, turi teisę teismo tvarka reikalauti nutraukti tokius veiksmus bei atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, o po asmens mirties tokį ieškinį turi teisę pareikšti jo sutuoktinis, vaikai ir tėvai. Taigi pagal šios normos turinį asmuo, kurio teisė pažeista, gali pareikšti negatorinį ieškinį (reikalauti nutraukti teisę pažeidžiančius veiksmus) ir (arba) reikalauti atlyginti turtinę ir neturtinę žalą“²⁰⁴. Kaip matome, šiuo atveju kalbama jau apie specifinių fizinių asmenų civilinių teisių gynimą, taigi apie visiškai atskirą, su daiktine ir netgi su prievoline teise mažai susijusią reglamentavimo sritį. Todėl jokio pagrindo tokioje situacijoje operuoti daiktinių subjektinių teisių gynybos terminais nėra. Tačiau objektyvumo dėlei turime pripažinti, kad šiuo atveju LAT vargu ar norėjo padaryti kažkokią nuorodą į CK 4.98 straipsnyje įtvirtintą teisinį instrumentą. Iš tikrųjų, manytina, kad buvo turimas omenyje bendro pobūdžio reikalavimas nutraukti teisę pažeidžiančius veiksmus ir toks reikalavimas pavadintas „negatoriniu“. Nors mūsų tyrimo eigoje išsiaiškinome, kad toks pavadinimo naudojimas yra neteisingas, iš dalies tokį teisėjų sprendimą

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-575/2009.

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2011.

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456/2002.

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugpjūčio mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2010.

galima suprasti dėl dviejų priežasčių. Pirma, kaip jau nekartą minėjome, Lietuvos teisės doktrinoje negatoriniam ieškiniui skirta ypatingai mažai dėmesio, kas lemia ir pakankamai skurdų šio teisinio instrumento supratimą. Antra, vienoje iš nedaugelio vietų, kur užsimenama apie negatorinį ieškinį (Vilniaus universiteto 2009 m. išleisto vadovėlio „Civilinė teisė: bendroji dalis“ skyrelyje 12.2.3.3.1 „Teisę pažeidžiančių veiksmų uždraudimas“, puslapiai 555-556) rašoma, kad „teisės pažeidžiančių veiksmų uždraudimas yra kildinamas iš daiktinių teisių gynimui naudojamo jau minėto ieškinio dėl reikalavimo pašalinti nuosavybės teisės pažeidimą, nesusijusį su daikto valdymo netekimu (lot. actio negatoria)“²⁰⁵, ir apskritai pasakojant apie reikalavimą uždrausti teisę pažeidžiančius veiksmus kalbama tikrai apie negatorinį ieškinį. Taigi, galbūt toks minčių dėstymas taip pat galėjo prisidėti prie minėto suklaidinimo.

Apibendrinant galima pasakyti, kad LAT, tam tikrais atžvilgiais – Lietuvos apeliacinio teismo, o kartu ir žemesniųjų teismų darbe ne kartą kilo ir vis dar kyla ne iki galo aiškių klausimų, susijusių su negatoriniu ieškiniu. Teismų sprendimuose išnagrinėti tokie aspektai kaip ieškinio senaties termino prasidėjimas kiekvieną nuosavybės teisės pažeidimo, nesusijusio su valdymo netekimu, tęsimosi dieną, žyminio mokesčio skaičiavimas kaip už neturtinį reikalavimą, savininkų ir bendraturčių teisė reikšti negatorinius ieškinius, įprastai reiškiami reikalavimai (iškeldinti pažeidėjus, nukelti neteisėtus statinius ir konstrukcijas, uždrausti trukdyti savininkui naudotis žeme bei reikalavimas užkirsti kelią ja neteisėtai naudotis pažeidėjui), labiau sofistikuoti reikalavimai (atkurti pažeidėjo neteisėtai sunaikintą ieškovo nuosavybės dalį, bendraturčio nuosavybės dalies perskaičiavimas dėl kitų bendraturčių pažeidimų, reikalavimas be pagrindo nedelsti su nuosavybės paėmimu visuomenės poreikiams), apibrėžtos ir negatorinio ieškinio tenkinimo ribos (draudimas juo gintis nuo laikinųjų apsaugos priemonių, peržengti įstatymo saugomas atsakovų teises, pažeisti tam tikrų konstrukcijų nukėlimo tvarką, negalimumas vien negatorinio ieškinio pagrindu nustatyti ginčijamas žemės sklypų ribas), taip pat neapsieita ir be keistų klaidų (negatorinio ieškinio vardo suteikimas reikalavimams taikyti sutartinę civilinę atsakomybę arba teisės į atvaizdą gynimui).

Teismų praktika negatorinio ieškinio klausimu daugumoje atveju yra nuosekli, tačiau ir prieš keletą metų, ir pastaruoju metu vis dar pasitaiko tam tikrų nukrypimų, o kartais – ir sunkiai paaiškinamų elementarių klaidų. Teisingumo vykdymo svarba bei teisinės valstybės pamatus sudarantys principai reikalauja vertinti net retesnius nukrypimus rimtai ir kritiškai. Dėl šių priežasčių galima daryti išvadą, kad teismų praktika negatorinio ieškinio klausimu nėra pakankamai nuosekli. Manytina, kad palyginus lakoniškas reglamentavimas bei mokslinės analizės stoka galėjo prisidėti prie tokios padėties sudarymo.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugpjūčio mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2010.

2.2. Negatorinio ieškinio santykis su kai kuriais kitais subjektinių teisių gynimo būdais

Kiekvieną dalyką galima nagrinėti skirtingais būdais. Detalus ir skrupulingas jo elementų ir bruožų tyrinėjimas, gilinimasis į savybių ir požymių ypatumus būna labai vaisingas. Tačiau pilnesniam objekto perpratimui ir suvokimui gali pasitarnauti ir jo kontekstinė analizė. Objekto ryšiai ir skirtumai su panašiais reiškiniiais yra būtina tyrimo metu renkamos žinių mozaikos dalis. Šią nuostatą savo darbe pagerbsime ir mes.

CK 1.138 straipsnyje numatyta visa eilė civilinių teisių gynimo būdų: teisių pripažinimas, iki pažeidimo buvusios padėties atkūrimas, kelio teisę pažeidžiantiems veiksams užkirtimas ir kiti²⁰⁶. Kitose normose suformuluoti pagrindai kitokiems specialiems teisių gynimo būdams – *actio Pauliana*, netiesioginis ieškinys, grupės ieškinys ir t. t. Jeigu įstatymai ar šalių sutartis numato galimybę reikšti kelis alternatyvius reikalavimus, t. y. nukentėjusysis gali pasirinkti, kokį reikalavimą konkrečiu atveju reikšti, nukentėjusiojo pasirinkimo laisvė galioja tiek, kiek leidžia įstatymas arba sutartis²⁰⁷. Kita vertus, civilinėje teisėje dažni atvejai, kai naudojami iš karto keli civilinių teisių gynimo būdai, jeigu įstatymas nenumato konkretaus tos civilinės teisės gynimo būdo²⁰⁸. Bet kuriuo atveju, įstatymai taip pat gali nustatyti, kad tam tikri teisių gynimo būdai atitinkamu atveju negali būti taikomi arba negali būti taikomi tam tikri gynimo būdai kartu, o reikia pasirinkti tik vieną iš kelių galimų²⁰⁹. Panašūs apribojimai kartais kyla ne iš tiesioginės teisės aktų nuostatos, bet ir iš pačių gynimo būdų prigimties ir vidinės logikos. Visa tai asmuo turi įvertinti besiruošdamas tapti ieškovu.

Šiame darbe, kalbėdami apie nuosavybės teisės gynimo būdus nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu, pasirinkome sutelkti savo dėmesį į negatorinį ieškinį. Tačiau tai nereiškia, kad mes turime visiškai atsigręžti nuo kitų teisinių instrumentų. Tiksliau, mes to padaryti ir negalime, kadangi tik išanalizavę negatorinio ieškinio santykį su tam tikrais subjektinių teisių gynimo būdais, turėsime galimybę visapusiškai perprasti pasirinktą instrumentą.

Apžvelgsime ne visus, o tik kai kuriuos kitus subjektinių teisių gynimo būdus. Tik tuos, kurie gali pasirodyti esą panašaus pobūdžio ar turintys tam tikru mastu analogiško gynybinio potencialo kaip ir negatorinis ieškinys. Todėl aptarime negatorinio ieškinio santykį su

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

²⁰⁷ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 549.

²⁰⁸ E. Baranauskas ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 454.

²⁰⁹ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 549.

vindikaciniu, posesoriniu, prevenciniu ieškiniu bei CK 4.99 straipsnyje numatytu specialiu žemės sklypo savininko teisių gynimo būdu.

Kadangi kiekvienas minėtų gynimo būdų vertas atskiro magistro baigiamojo darbo ar netgi daktaro disertacijos, analizuodami juos apsiribosime tik keliais kriterijais. Ar jų pagalba galima pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatoriniu ieškiniu? Ar asmuo, kreipdamasis į teismą, turi galimybę pasirinkti, ką reikšti – juos ar negatorinį ieškinį? Ar šiais teisių gynimo būdais galima pasinaudoti kartu su negatoriniu ieškiniu?

2.2.1. Vindikacinis ieškiny

Vindikacinis ir negatorinis ieškiny teisinėje literatūroje pozicionuojami šalia pradedant romėnų teisės tyrinėjimais. Pagrindiniai ieškiniai, kuriais ginta savininko nuosavybės teisė, romėnų teisėje buvo *rei vindication* (vindikacinis ieškiny) ir *actio negatoria* (negatorinis ieškiny)²¹⁰. Tas pats lengvai pastebima ir šiuolaikinę Lietuvos teisę aprašančiose knygose. Daiktiniai teisių gynimo būdai yra du: 1) ieškiny dėl daikto išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo (CK 4.95 straipsnis); 2) ieškiny dėl nuosavybės teisės pažeidimo, nesusijusio su daikto valdymo netekimu, pašalinimo (CK 4.98 straipsnis)²¹¹. Teisės normos, įtvirtinančios jų pareiškimo galimybę dažniausiai taip pat įrašytos viena šalia kitos, o kai kurių užsienio jurisdikcijų, pavyzdžiui, Kvebeko bei Šveicarijos, teisės aktuose iš viso apsiribojama viena bendra norma. Ir nors šie du teisiniai instrumentai yra numatyti skirtingais vienas kitą paneigiančiais tikslais, galbūt dėl išvardytų priežasčių praktikoje jie neretai painiojami.

Iš tikrųjų, šie subjektinių teisių gynimo būdai, tinkamai taikant teisės normas, negali susidurti. Anot profesoriaus Mikelėno, vindikacinį ieškinį gali pareikšti tik daikto savininkas, kuris praranda daikto valdymo teisę. Todėl kai asmuo daiktą valdo, tačiau kiti asmenys ginčija jo nuosavybės teisę ar kliudo naudotis daiktu, nuosavybės teisė turi būti ginama kitais būdais, pavyzdžiui, pareiškiant ieškinį dėl nuosavybės teisės pripažinimo arba negatorinį ieškinį²¹². Tą patį konstatuoja ir Rusijos civilinės teisės tyrinėtojai, kalbėdami apie savąjį, šiuo klausimu į Lietuvos labai panašų reglamentavimą²¹³.

²¹⁰ I. Nekrošius, V. Nekrošius. S. Vėlyvis. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 136.

²¹¹ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 550.

²¹² V. Mikelėnas. Vindikacija ir jos taikymas // Justitia. 2005 Nr 1 (55). P. 3.

²¹³ Anot jų, ne tik teisės istorija, visuomet priešpastčiusi du pagrindinius ieškinius dėl nuosavybės gynimo – vindikacinį ir negatorinį, bet ir visa veikianti Rusijos įstatyminė sistema nesuteikia jokių pagrindų šių ieškinių konkurencijai. Pats dviejų klasikinių ieškinių įtvirtinimas šalia esančiose normose (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 301 ir 302 straipsniai) paneigia jų konkurenciją. Visuotinai žinoma, kad pirmojo (vindikacinio) sąlyga yra daikto valdymo netekimas, tai – ieškiny dėl daikto išdavimo. Antrasis (negatorinis) pareiškiamas, jeigu valdymas išsaugotas. Nors ir gali pasirodyti keista, tačiau tas pats beveik pažodžiui tinka ir Lietuvos atveju.

Lietuvos teismų praktika taip pat kartu ir pabrėžia šių subjektinių teisių gynimo būdų bendrumą, ir nesuderinamą skirtingumą. Pavyzdžiui, 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartyje LAT pabrėžia, kad: „Netekęs valdymo teisės, savininkas pas kitą asmenį be teisinio pagrindo atsidūrusį daiktą turi teisę išreikalauti iš svetimo neteisėto valdymo (CK 4.95 straipsnis). Savininkas savo teises gali ginti reikalaujamas pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu (CK 4.98 straipsnis), taip pat ir kitais CK reglamentuotais savininko teisių gynimo būdais. Taigi, tiek vindikacinio, tiek negatorinio ieškinio prigimtis ir paskirtis yra ginti daikto savininko pažeistas teises – nevaldantis savo turto savininkas reikalauja grąžinti neteisėtai valdomą turtą, pareikšdamas vindikacinį ieškinį, o kai savininkas siekia pašalinti nuosavybės teisės pažeidimą, nesusijusį su valdymo netekimu, pareiškia negatorinį ieškinį“²¹⁴. Analogiškos pozicijos LAT laikėsi priimdama ir 2009 m. spalio 23 d.²¹⁵, 2009 m. gruodžio 21 d.²¹⁶, 2010 m. birželio 22 d.²¹⁷ bei kitas nutartis.

Darytina išvada, kad šių dviejų instrumentų esminis skirtumas yra pažeidimo pobūdis, nuo kurio siekiama apsiginti. Pirmuoju atveju tai valdymo praradimas, o antruoju - kitoks, su valdymo praradimu nesusijęs, pažeidimas. Atitinkamai ir tikslai, kuriuos galima pasiekti, skiriasi. Vindikacijos atveju ieškovas gali reikalauti grąžinti jam pažeidėjo neteisėtai valdomą daiktą, o apsaugos nuo kitokių pažeidimų jis nesuteikia. Tuo tarpu negatoriniu ieškiniu ieškovas turi galimybę reikalauti pašalinti bet kokius jo subjektinės nuosavybės teisės į daiktą pažeidimus, bet tik ne tuos, nuo kurių gina vindikacinis ieškinys.

Asmuo negali pasirinkti, kurį iš šių ieškinių reikšti konkrečioje situacijoje, kadangi jų vienas kitam prieštaraujantys tikslai paneigia tokią galimybę. Jeigu jis siekia susigražinti atimtą daiktą, verta pasirinkti vindikaciją. Jeigu jis kenčia nuo trukdymų naudotis, disponuoti daiktu ar bet kaip kitaip įgyvendinti savo nuosavybės teisę į tą daiktą, jo laukia CK 4.98 straipsnis.

Nėra galimybės ir pasinaudoti abiem ieškiniais vienu metu. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai ieškovas bando grįsti savo reikalavimus kartu ir CK 4.95 straipsniu, ir 4.98 straipsniu, tačiau tokiose situacijose LAT, remdamasis teisėjų laisve nesivadovauti suformuluotu teisiniu ieškinio pagrindu, aiškina pareikštus reikalavimus tik pagal vieną straipsnį. Antai 2008 m. rugsėjo 1 d. nutartyje konstatuota: „Šioje byloje ieškovė, gindama savo kaip savininkės nuosavybės teisę, ieškinio teisiniu pagrindu nurodo CK 4.95 straipsnį ir CK 4.98 straipsnį. Tiek

²¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008.

²¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2009.

²¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2009.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

iš ieškinio dalyko – įpareigoti atsakovą nugriauti neteisėtai pastatytą statinį, esantį pagal jos žemės sklypo planą ant jos namų valdos bei priteisti žalą, patiriamą už naudojimąsi jos turtu, tiek iš faktinio ieškinio pagrindo matyti, kad ieškovė, prašydama pašalinti nuosavybės teisės pažeidimą, reiškia negatorinį ieškinį, todėl teismai neturėjo taikyti CK 4.95 straipsnyje įtvirtintų vindikacinio ieškinio nuostatų²¹⁸. Panašios nuomonės buvo laikomasi ir priimant 2011 m. balandžio 26 d. nutartį: „Kartu teisėjų kolegija pažymi, kad teismo nesaisto ieškovo ieškinyje nurodytas teisinis pagrindas; teisinis ginčo santykių kvalifikavimas turi būti atliekamas pagal nustatytas faktines aplinkybes dėl visų pareikštų reikalavimų. <...> Ieškinyje nurodytų pažeidimų prigimtis leidžia daryti išvadą, jog ieškovas savo teises gina siekdamas pašalinti pažeidimus, kurie trukdo naudotis jam priklausančiu daiktu, t. y. ieškovo nurodytos faktinės aplinkybės bei pareikšti reikalavimai kvalifikuotini taikant ne CK 4.95, o 4.98 straipsnį²¹⁹. Taigi pagal LAT formuojamą praktiką, nors reikalavimų grindimas abiem straipsniais ir nėra draudžiamas, juo linkstama vengti ir todėl ieškiniai yra LAT „perkvalifikuojami“. Be abejo, ginant nuosavybės teisę į tą patį objektą, tai yra visiškai logiška. Jeigu pagal pažeidimo prigimtį valdymo yra netekta, jis negali būti kartu ir „nesusijęs su valdymo netekimu“, ir atvirkščiai.

Praktikoje neretai kyla ir kitoks klausimas – kuriuo ieškiniu turi būti ginamasi nuo tam tikrų pažeidimų? Palyginus nemažai tokių sunkumų ieškovams kyla bandant apginti nuosavybės teisę į nekilnojamąjį turtą. Savininkai dažnai yra linkę suprasti nekilnojamojo daikto valdymo praradimą kaip pažeidėjo įvykdytą šio daikto okupavimą, tačiau LAT laikosi kitokios nuomonės. Štai 2002 m. vasario 20 d. nutartyje, vadovaudamasis dar pataisytojo 1964 m. civilinio kodekso normomis, LAT išaiškino, kad: „Savininko reikalavimas iškeldinti iš buto asmenį, neturinčią pagrindo juo naudotis, yra negatorinis reikalavimas, kuris turėjo būti reiškiamas Civilinio kodekso 147 straipsnio pagrindu. Nepriklausomai nuo to, kad L. K. ieškinys buvo grindžiamas Civilinio kodekso 142 straipsniu, nustatančiu asmens teisę pareikšti ne negatorinį, o vindikacinį reikalavimą, pirmosios instancijos teismas nustatytas aplinkybes privalėjo kvalifikuoti savarankiškai ir bylą spręsti vadovaudamasis tomis teisės normomis, kurios reglamentuoja ginčo teisinius santykius²²⁰. Ginamos nuosavybės teisės objekto svarbą atskiriant vindikacinio ir negatorinio ieškinio naudojimo prielaidas LAT pabrėžė ir 2011 m. spalio 18 d. nutartyje: „Tokiais atvejais, kai nuosavybės teisių gynimo būdai parinkti yra reikšmingas nuosavybės teisės objektas, šiuo atveju tai yra nekilnojamas daiktas – žemės sklypas, ir kasatoriai savo teises gina, siekdami pašalinti pažeidimus, kurie trukdo naudotis jiems

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008.

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011.

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-315/2002.

priklausančiu daiktu, t. y. nurodo faktines aplinkybes apie pažeidimus, kurie trukdo naudotis jiems priklausančiu daiktu, pareikšti reikalavimai kvalifikuotini, taikant ne CK 4.95, o 4.98 straipsnį²²¹. Tačiau, turbūt, aiškiausiai LAT nuomonė šiuo klausimu išdėstyta 2011 m. balandžio 26 d. nutartyje: „Teisėjų kolegija pažymi, kad, atliekant teisinį ginčo santykių kvalifikavimą, t. y. sprendžiant, koku būdu savininkas gina savo teises – vindikaciniu (CK 4.95 straipsnis) ar negatoriniu (CK 4.98 straipsnis) ieškiniu, būtina atsižvelgti į nuosavybės teisės objektą. Nekilnojamųjų daiktų, kaip nuosavybės teisės objektų, specifiką lemia tokių objektų ir teisių į juos registracija Nekilnojamojo turto registre. Nekilnojamojo daikto savininko prarasta galimybė faktiškai naudotis daiktu neturi būti tapatinama su valdymo, kaip vieno iš nuosavybės teisės turinio elementų, praradimu. Visais atvejais, kai nekilnojamojo daikto savininko teisių pažeidimas pasireiškia negalėjimu naudotis savo daiktu dėl to, kad kitas asmuo juo naudojasi be jokio teisinio pagrindo, savininko teisės ginamos ne vindikaciniu (CK 4.95 straipsnis), o negatoriniu ieškiniu (CK 4.98 straipsnis)²²². Taigi, remiantis išdėstytum, galima padaryti išvadą, kad nekilnojamojo turto atveju asmuo praranda valdymą, kaip nuosavybės teisės elementą, tik kai atitinkamame viešajame registre kaip šio nekilnojamojo daikto savininkas įregistruojamas pažeidėjas. Tokiu atveju turi būti reiškiamas vindikacinis ieškinys. Tuo tarpu, jeigu ieškovas viešajame registre vis dar įvardijamas kaip šio nekilnojamojo daikto savininkas, o pažeidėjas šį daiktą okupuoja, t. y. iš esmės naudojasi šiuo daiktu vietoj ieškovo, pastarasis turi reikšti būtent negatorinį ieškinį.

2.2.2. Posesorinis ieškinys

Kaip jau minėta, Senovės Roma tapo itin dosniu teisinių minčių šaltinių. Ne išimtis ir subjektinių teisių gynimo būdai. Be jau aptarinėtų, mūsų tyrimo kontekste svarbu prisiminti ir dar vieną apie du tūkstantmečius skaičiuojantį instrumentą – posesorinį ieškinį. Ir nors netgi pats jo pavadinimas lygtais užsimena, kad juo turėtų būti ginamasi nuo valdymo pažeidimų, tam tikra jo lyginamoji analizė kartu su negatoriniu ieškiniu gali būti naudinga.

Posesorinio ieškinio pareiškimo galimybė įtvirtinta CK 4.34 straipsnyje: „Kiekvienas valdytojas turi teisę ginti esamą valdymą ir atnaujinti atimtą valdymą²²³. Kartu

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2011.

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011.

²²³ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

šiam daiktinių teisių gynimo būdui yra numatytas ir specialus teisminis procesas, reglamentuotas CPK XXI skyriuje „Bylos dėl daikto valdymo pažeidimo“²²⁴.

Šio teisinio instrumento šaknys, kaip ir negatorinio ieškinio, slypi senovės epochoje. Dar romėnai greta valdymo teisės gynimo (vindikacinio ieškinio) sugalvojo greitesnį ir veiksmingesnį pažeistų teisių gynimo būdą – valdymo fakto gynimą, kuri Romos teisėje vadinamas tiesiog valdymo (posesoriniu) gynimu²²⁵. Tačiau negalima teigti, kad šiam instrumentui, kaip ir *actio negatoria* prabėgę amžiai beveik neturėjo įtakos. Šiuolaikinė civilinės teisės doktrina padarė reikšmingų valdymo doktrinos korekcijų, kurių svarbiausia tai, kad atsisakyta valdymo kaip fakto sampratos ir pereita prie valdymo kaip subjektinės teisės sampratos²²⁶. Tokioms korekcijoms pritarė ne visi Lietuvos civilistikos atstovai kaip antai prof. Vytautas Nekrošius, anot kurio reikia pripažinti, kad Lietuva greičiausiai yra pirmoji pasaulyje valstybė, kurį valdymą pavadino daiktine teise, ir šis trūkumas teisės sistemos požiūriu turėtų būti kaip galima greičiau taisomas²²⁷. Kaip galime matyti, praėjus septyneriems metams po tokios prof. Nekrošiaus pozicijos išreiškimo, ši „klaida“ ištaisyta nebuvo.

Atrodytų, kad ir romėniškoji posesorinio ieškinio pavadinimo reikšmė (nuo žodžio „valdyti“), ir jo istorinė kilmė bei netgi reglamentavimo įtvirtinimas valdymui, kaip savarankiškai daiktinei teisei, skirtame CK skyriuje rodo, kad šis ieškinytis turėtų būti skirtas kitiems subjektams, negu savininkas, kuris, temos esmės dėka, tapo vienu iš pagrindinių mūsų tyrimo herojų. Tačiau viskas ne taip paprasta. Pagal CK 4.22 straipsnį, daikto valdymas nelaikomas savarankiška daiktine teise, kai faktinis daikto turėtojas daikto valdytoju arba savininku pripažįsta kitą asmenį. Pavyzdžiui, tiek nuomininkas, tiek saugotojas arba kitas titulinis valdytojas žino ir negali nepripažinti to fakto, kad jo valdomo daikto savininkas yra kitas asmuo. Tačiau tai nereiškia, kad nuomininkas arba kitas valdytojas neturi subjektinės teisės valdyti turimą daiktą (faktiškai turėti, kontroliuoti, daryti jam fizinį poveikį ir pan.) apskritai. Nors šių asmenų valdymas pagrįstas prievoline subjektine teise, jie santykiuose su trečiaisiais asmenimis gali būti traktuojami kaip valdytojai²²⁸. Taigi, darytina išvada, kad valdymo gynimo priemonėmis gali naudotis visi faktiniai valdytojai (turintys ir savarankiškas, ir išvestines valdymo teises)²²⁹. Juo labiau tai pasakytina apie daikto savininką, kuris ne tik daiktą valdo

²²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743.

²²⁵ R. Norkus, S. Kairytė. Bylų dėl daikto valdymo pažeidimų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 5 (83). P. 57.

²²⁶ V. Pakalniškis. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46). P. 36.

²²⁷ V. Nekrošius. Valdymo atsiradimo ir pasibaigimo pagrindai Lietuvos civilinėje teisėje // Justitia. 2004, Nr. 6 (54). P. 13.

²²⁸ V. Pakalniškis. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46). P. 35.

²²⁹ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 52.

faktiškai, tačiau tuo pačiu jis įgyvendina ir valdymą, kaip jam priklausančios plačiosios nuosavybės teisės į tą daiktą, elementą. Todėl mes matome, kad posesorinio ir negatorinio ieškinio potencialių pareiškėjų ratas bent iš dalies neabejotinai sutampa.

Ar posesoriniu ieškiniu įmanoma pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatorinio ieškinio pagalba? Nors posesorinis ieškinys yra skirtas kovoti su valdymo pažeidimais, kas, atrodytų, savaime paneigia bet kokių sąlyčio taškų su negatoriniu ieškiniu tikimybę, skirtingai nei vindikacijos atveju, posesorinis ieškinys gali būti naudojamas ir kovojant su pažeidimu, kuris pasireiškia „paimant ar bandant paimti daiktą ar jo dalį, taip pat teises į jį, arba trukdant valdyti daiktą. Valdymo pažeidimas gali pasireikšti grasinimais, sukeliančiais realų pavojų valdymui“²³⁰. Remiantis tokiu reguliavimu, anot civilinės teisės mokslo atstovų, posesorinis ieškinys gali būti pareikštas net tada, kai valdymas nėra prarastas (tokiu atveju bet kokia konkuravimo su negatoriniu ieškiniu galimybė būtų vienareikšmiškai paneigta), bet pažeidėjas trukdo valdyti ir naudotis daiktu²³¹. Kaip jau išsiaiškinome, negatoriniu ieškiniu galima gintis nuo bet kokių nuosavybės teisės pažeidimų, išskyrus susijusius su valdymo netekimu. Ar suformuluoti posesorinio ieškinio pareiškimo pagrindai, kurie nepasireiškia valdymo atėmimu, patenka į šias negatorinio ieškinio „valdas“? Ką tai apskritai gali reikšti? Cituojamos CK 4.35 straipsnio 1 dalies gramatinė konstrukcija suponuoja, kad valdymo pažeidimas gali pasireikšti: 1) paimant daiktą (t. y. nutraukiant valdymą – atimant daiktą); 2) bandant paimti daiktą (t. y. aktyviai kėsintis atimti daiktą); 3) realiais grasinimais atimti daiktą; 4) arba kitaip trukdant valdyti daiktą. Pirmoji alternatyva priklauso išimtinai vindikacinio ir posesorinio ieškinio kompetencijai, todėl negatorinis ieškinys čia yra bejėgis. Analizuojant likusius atvejus, mūsų nuomone, svarbus CK 4.98 straipsnio aiškinimas. Ši norma yra suformuluota taip: „savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, *nors ir nesusijusius su valdymo netekimu*“²³², o ne taip: „savininkas gali reikalauti pašalinti bet kuriuos jo teisės pažeidimus, *išskyrus valdymo netekimą*“. Antruoju, neteisingu atveju iš negatorinio ieškinio veikimo lauko būtų išimtas tik valdymo netekimas. Tuo tarpu pagal galiojančią formuluotę, mūsų manymu, galima teigti, kad iš negatorinio ieškinio veikimo lauko išimamas ir valdymo netekimas, ir pažeidimai, susiję su valdymo netekimu. Kuo gi jie gali pasireikšti? Manytina, kad visų pirma – bandymu atimti valdymą. Realūs grasinimai atimti daiktą juo labiau nėra negatorinio ieškinio kompetencijos ribose, kadangi ir teismų praktika, ir netgi romėnų teisės tyrinėtojai pabrėžia tai, kad reiškiantis negatorinį ieškinį asmuo privalo įrodyti, kad jo

²³⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

²³¹ V. Pakalniškis. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46). P. 38.

²³² Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

nuosavybės teisė yra realiai pažeidžiama, o ne gali būti potencialiai pažeista ateityje. Realūs grasinimai be abejonės yra asmens teisių pažeidimas, bet tai ne nuosavybės teisės, o labiau psichologinės ramybės, teisėtų lūkesčių, asmens neliečiamybės pažeidimas. Todėl nei antroji, nei trečioji CK 4.35 straipsnio 1 dalies suformuluota valdymo teisės pažeidimo alternatyva neleidžia teigti, kad posesoriniu ieškiniu galima pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatoriniu (šios alternatyvos, iš tikrųjų rodo platesnes posesorinio ieškinio galimybes). Belieka ketvirtojo alternatyva – kitoks trukdymas valdyti daiktą. Šiuo atveju kaip tik ir kalbama apie tą pažeidimų sritį, kurioje posesorinio ir negatorinio ieškinio „galios“ persidengia. Pažeidimas, kuriuo kitaip trukdoma valdyti, tačiau nesusijęs nei su valdymo netekimu, nei su aktyviais bandymais atimti valdymą, mūsų manymu, patenka į apibrėžimą „nuosavybės teisės pažeidimai, nesusiję su valdymo netekimu“, kadangi valdymas, kaip garantuota savininko leistino elgesio galimybė²³³ patenka į plačiosios savo prigimtimi nuosavybės teisės turinį. Teoriškai toks pažeidimas netgi neprivalo būti susijęs nei su trukdymu naudotis, nei disponuoti, tačiau svarbiausia, kad toks pažeidimas nebūtų susijęs su valdymo netekimu. Todėl kalbėdami apie gynimąsi nuo „kitokio trukdymo valdyti daiktą“, galime teigti, kad posesoriniu ieškiniu įmanoma pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatorinio ieškinio pagalba.

Išsiaiškinę tam tikra apimtimi galinčius sutapti šių dviejų daiktinių teisių gynimo būdų tikslus, galime pagrįstai sutikti su civilinės teisės doktrinoje išsakomomis nuomonėmis, kad jei pažeidžiamas savininko valdymas, jis gali pareikšti ne tik posesorinį, bet ir negatorinį ieškinį²³⁴. Todėl posesorinis ieškinytis gali būti ne tik vindikacinio, bet ir negatorinio ieškinio alternatyva²³⁵. Taigi savininkas, kreipdamasis į teismą dėl „kitokio trukdymo valdyti daiktą“, turi galimybę pasirinkti, ką reikšti – posesorinį ar negatorinį ieškinį.

Kitas klausimas – ar, esant aptartai situacijai, galima pareikšti kartu ir posesorinį ir negatorinį ieškinį? Viename ieškinyje (kaip procesiniame dokumente, specialiaame pareiškime teismui) pareikšti reikalavimus, grindžiamus posesorinio ir negatorinio ieškinio teisiniais instrumentais, nėra draudžiama. Tačiau tai sukels tam tikras materialines bei procesines teises pasekmes. Asmuo, pasirinkęs posesorinį ieškinį, jame turi suformuluoti ieškinio dalyką kaip reikalavimą atkurti pažeistą valdymą arba pašalinti trukdymus valdyti. Jeigu ieškinio dalykas bus suformuluotas kitaip, tai ieškinytis negalės būti kvalifikuojamas kaip posesorinis ieškinytis²³⁶. Darytina išvada, kad ir faktinis ieškinio pagrindas nebegalės apsiriboti tikrai posesoriniam

²³³ V. Pakalniškis. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46). P. 37.

²³⁴ R. Norkus, S. Kairyte. Bylų dėl daikto valdymo pažeidimų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 5 (83). P. 57.

²³⁵ V. Pakalniškis. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46). P. 38.

²³⁶ Ten pat. P. 38.

ieškiniui būdingam siauram aplinkybių ratui (paskutinio valdymo faktas, jo pažeidimo faktas²³⁷). Tačiau posesoriniame procese draudžiama įrodinėti kitas aplinkybes, todėl ieškovui papildžius savo reikalavimą papildomu reikalavimu dėl nuosavybės teisės pripažinimo (negatoriniu ieškiniu asmuo visada siekia savo nuosavybės teisės į ginčo daiktą patvirtinimo), toks procesas nebegali būti kvalifikuojamas kaip posesorinis, todėl jam paprasčiausiai nebetaikytini CPK XXI skyriuje nurodyti ypatumai²³⁸, kaip antai sutrumpinti pasirengimo bylai ir jos nagrinėjimo terminai.

2.2.3. Prevencinis ieškinys

Prevencinis ieškinys yra vienas jauniausių subjektinių teisių gynimo būdų. Jo samprata Lietuvos įstatymuose pirmą kartą įtvirtinta 2000 m. liepos 18 d. priėmus dabartinį CK, kuris įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. Tačiau intelektinę nuosavybę reglamentuojantys teisės aktai ir anksčiau numatė teisių gynimo būdus, savo esme labai artimus prevenciniam ieškiniui²³⁹. Šiuo metu šis teisinis instrumentas tiesiogiai minimas CK 1.138 str. 3 punkte: „civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos, šiais būdais: <...> užkirsdamas kelią teisę pažeidžiantiems veiksams ar uždrausdamas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti (prevencinis ieškinys)“; taip pat 6.255 straipsnyje: „Realus pavojus, kad ateityje gali būti padaryta žalos, yra pagrindas prevenciniam ieškiniui pareikšti. Prevenciniu ieškiniu laikomas ieškinys, kuriuo siekiama uždrausti atlikti veiksmus, sukeliančius realią žalos padarymo ateityje grėsmę“²⁴⁰.

Teisės doktrinoje skirtingai vertinami prevencinio ir negatorinio ieškinio ryšiai. Vieni teigia, kas prevencinis ieškinys yra kilęs iš *actio negatorinio*²⁴¹. Kiti, nors ir teigdami, kad prevencinis ieškinys yra kilęs iš romėnų teisėje įtvirtintų kvazikontraktų, vis tiek pripažįsta jų artimumą²⁴². Treti įvardija negatorinį ieškinį kaip reikalavimą dėl teisę pažeidžiančių veiksmų uždraudimo, o pastaruosius priskiria prie prevencinių teisių gynimo būdų²⁴³. Tačiau plačiai sutariama, kad prevencinis ir negatorinis ieškinys turi tam tikrų bendrumų.

Šio tyrimo kontekste, analizuojant prevencinį ieškinį, svarbiausia išsiaiškinti, ar juo įmanoma pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatorinio ieškinio pagalba? Aiškinantis šį klausimą

²³⁷ E. Baranauskas ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P. 52.

²³⁸ R. Norkus, S. Kairyte. Bylų dėl daikto valdymo pažeidimų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 5 (83). P. 59.

²³⁹ V. Papirtis, I. Karulaitytė-Kvainauskienė. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61). P. 101.

²⁴⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

²⁴¹ V. Papirtis, I. Karulaitytė-Kvainauskienė. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61). P. 100.

²⁴² A. Rudzinskas. Civilinių teisių gynimas prevenciniais reikalavimais // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55 (47). P. 44.

²⁴³ V. Mizaras ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 555.

svarbi viena aplinkybė. Negatoriniu ieškiniu negalima preventyviai uždrausti atlikti potencialų pažeidimą, kuris dar nepradėtas vykdyti (kai kuriuose mokslinėse šaliniuose teigiama kitaip²⁴⁴, tačiau, manytina, ten iš tikrųjų kalbama apie CK 4.99 straipsnio taikymą, kuris bus aptartas vėliau), nes juo galima reikalauti nutraukti tik jau realiai vykdomą pažeidimą bei kartu reikalauti uždrausti tokio pažeidimo pasikartojimą ateityje. Tai, kad prevenciniu ieškiniu galima užkardyti dar tik gresiantį prasidėti pažeidimą nekelia abejonių, tačiau ar jo pagalba galima reikalauti nutraukti jau vykdomą pažeidimą? Manytina, kad taip. Teisės mokslo atstovai, kalbėdami apie prevencinio ieškinio panaudojimą teigia, kad ginant civilines teises nuo asmens, kuris tęsia savo ūkinę ar kitokią pavojingą veiklą, keliančią realų žalos pavojų ateityje, galima taikyti du teisės gynimo būdus – užkirsti kelią teisę pažeidžiantiems veiksams ir uždrausti atlikti veiksmus, keliančius realią žalą ateityje grėsme²⁴⁵. Tokią poziciją patvirtina ir teismų praktika. Antai 2008 m. rugsėjo 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl actio Pauliana, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalgoje Nr. 29 pabrėžiama, kad „prevencinis ieškinys yra apsauginio–prevencinio pobūdžio teisių gynimo būdas, kuriuo siekiama apsaugoti asmenį nuo teisių pažeidimo, įpareigojant nutraukti neteisėtus veiksmus arba draudžiant atlikti veiksmus, kurie realiai gali būti atlikti“²⁴⁶. LAT yra nekartą konstatavęs, kad „prevenciniu ieškiniu galima reikalauti sustabdyti neteisėtus veiksmus ar juos nutraukti“²⁴⁷. Šios pozicijos jis laikėsi ir, pavyzdžiui, 2008 m. vasario 11 d.²⁴⁸ bei 2009 m. spalio 13 d. nutartyje²⁴⁹. Palyginus su negatoriniu ieškiniu, prevencinio ieškinio specifika šiuo atveju pirmiausia pasireiškė siekimu išvengti žalos padarymo ateityje. Kadangi nuosavybės teisės pažeidimai, nuo kurių ginamasi negatoriniu ieškiniu, visada yra savaimė neteisėti, galima teigti, kad, nors ir formaliai deklaruojant kitokią tikslą (žalos išvengimas, o ne pažeidimo pašalinimas), tam tikrais atvejais prevenciniu ieškiniu galima pasiekti tų pačių tikslų, kaip ir negatoriniu.

Situacijoje, kai asmens nuosavybės teisė yra pažeidžiama tokiu būdu, kad jis gali pakankamai lengvai įrodyti, kad dėl šio pažeidimo ateityje gali kilti žalos, jis neabejotinai turi teisę pasirinkti, kurio gynimo būdo pagalba jis nori priešintis – prevenciniu ar negatoriniu ieškiniu. Kliūčių tokiam pasirinkimui nėra. Tačiau, manytina, kad logišku pasirinkimu visgi

²⁴⁴ E. Monkevičius. Žemės teisė. Antroji laida. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 64.

²⁴⁵ V. Papirtis, I. Karulaitytė-Kvainauskienė. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61). P. 102.

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl actio Pauliana, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga Nr. 29.

²⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1069/2003.

²⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008.

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415/2009.

turėtų tapti negatorinis ieškinys, kadangi įrodyti besitęsiantį pažeidimą būtų lengviau, negu žalos kilimo galimybę ateityje.

Pareikšti abu ieškinius kartu nebūtų ypatingos prasmės, kadangi nuosavybės teisės pažeidimui prasidėjus ir vykstant, jo nutraukimo ir pasikartojimo uždraudimo galima pasiekti vien patogesnio (aptarta įrodinėjimo prasme) negatorinio ieškinio pagalba. Tuo tarpu, jeigu pažeidimas dar neprasidėjo, bet neabejotinai artėja, negatorinis ieškinys dar būtų bejėgis, o teisių gynimui puikiai galėtų pasitarnauti niekuo nepapildytas prevencinis ieškinys.

2.2.4. Žemės sklypo savininko teisių gynimas nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (CK 4.99 straipsnis)

CK skirsnyje, pavadintame „Savininko teisių apsauga ir gynimas“, kuriame įtvirtintos ir vindikacinį, ir negatorinį ieškinį reglamentuojančios normos, numatytas dar vienas nuosavybės teisės gynimo būdas, kuriam iki šiol mokslinėje literatūroje nebuvo skiriama dėmesio. CK 4.99 straipsnyje, pavadintame „Žemės sklypo savininko teisių gynimas nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu“, nustatyta, kad: „Žemės sklypo savininkas turi teisę reikalauti, kad kaimyniniuose žemės sklypuose nebūtų statomi nauji statiniai, perstatomi, rekonstruojami ir netgi išsaugomi nepakeisti esantys statiniai, jeigu galima padaryti įtikinamą prielaidą, kad tokių naujų statinių statymas ar esamų statinių pakeitimas ir netgi nepakeistų egzistavimas ar naudojimas padarys neigiamą neleistiną poveikį jo žemės sklypui ar jo žemės sklype esantys pastatai neteks stabilumo“²⁵⁰.

Kokia gi šiame straipsnyje įtvirtinto ieškinio prigimtis? LAT praktikoje jis įvardijamas kaip negatorinis ieškinys. Štai 2010 m. liepos 2 d. nutartyje septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad „negatoriniu ieškiniu, reiškiamu CK 4.99 straipsnio pagrindu siekiama apginti žemės sklypo savininko daiktinę teisę“²⁵¹. Tos pačios pozicijos LAT laikėsi ir 2010 m. liepos 9 d. nutartyje²⁵². Ar galima sutikti su tokiu teiginiu? Manytina, kad taip, bet iš dalies.

CK 4.99 straipsnyje reglamentuojamą teisinį instrumentą teisingiau būtų pavadinti negatorinio ieškinio porūšiu, įtvirtintu CK 4.98 straipsnio atžvilgiu specialioje normoje. Juo ginama savininko nuosavybės teisė į daiktą, ir ginama nuo pažeidimų, kurie akivaizdžiai nėra susiję su valdymo netekimu. Be to, abiejų normų išdėstymu greta taip pat netiesiogiai daroma nuoroda į jų bendrumą. Tačiau šių teisinių instrumentų negalima visiškai sutapatinti. 4.99

²⁵⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.

²⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-230/2010.

²⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-226/2010.

straipsnis numato siauresnio taikymo „ginklą“. Juo gali pasinaudoti tik konkretaus objekto – žemės sklypo – savininkas (atitinkamai, kaip jau išsiaiškinome – žemės sklypo patikėtinis, ilgalaikės nuomos teisę turintis nuomininkas, uzufruktorius ir svetimo turto administratorius). Juo galima gintis tik nuo tam tikro pobūdžio veiksmų - statomų naujų statinių statybos, esančių statinių perstatymo, rekonstravimo arba išsaugojimo nepakeistais, ir tik tuo atveju, jeigu dėl tokių veiksmų ar neveikimo gali būti padarytas neigiamas poveikis jo žemės sklypui ar šiame sklype esantys pastatai gali netekti stabilumo.

Tačiau svarbiausias 4.99 straipsnyje įtvirtinto teisinio instrumento ypatumas slypi jo, kaip ieškinio, faktiniame pagrinde. Jeigu reiškiant klasikinį negatorinį ieškinį būtina įrodyti tam tikrą jau vykstantį trukdymą mėgautis nuosavybės teise, tai, remiantis 4.99 straipsniu, jokio vykstančio pažeidimo įrodinėti nereikia – būtina pagrįsti tik neteisėto poveikio ieškovo žemės sklypui ar neigiamo poveikio šiame sklype esančių statinių stabilumui atsiradimo ateityje įtikinamą prielaidą. Tokia nuostata suformuluota LAT 2005 m. gruodžio 21 d. nutartyje: „Žemės sklypo savininkas, reikšdamas reikalavimą dėl savo pažeistų teisių gynimo pagal CK 4.99 straipsnį, privalo įrodyti ieškinio pagrindą sudarančias aplinkybes – kaimyniniuose sklypuose statomo naujo statinio neteisėtą poveikį jo žemės sklypui arba sklype esančio pastato stabilumui. Šios aplinkybės turi būti įrodomos kaip įtikinama prielaida“²⁵³, bei patvirtinta 2007 m. spalio 12 d. nutartyje²⁵⁴. Be to, pakanka įrodyti pažeidimo ateityje grėsmę, o veiksmų neteisėtumo pagrįsti nebūtina. Štai 2010 m. liepos 2 d. nutartyje LAT pabrėžė, kad: „būtina skirti negatorinį ieškinį, reiškiamą CK 4.99 straipsnio pagrindu siekiant apginti žemės sklypo savininko daiktinę teisę, ir ieškinį dėl neteisėtų statybų padarinių pašalinimo, reiškiamą CK 4.103 straipsnio 2 dalies pagrindu siekiant apginti viešosios teisės aktų garantuojamas teises: pirmuoju atveju įrodinėjimo dalykas yra neigiamas neleistinas poveikis žemės sklypui ar jame esantiems pastatams, o antruoju, minėta, – vien teisės aktų reikalavimų pažeidimas“²⁵⁵. Visa tai rodo, kad šis negatorinio ieškinio porūšis turi tą prevenciniam ieškiniui būdingą dar neįvykusio, bet gresiančio pažeidimo užkardymo efektą, kuriuo negali pasigirti CK 4.98 straipsnyje įtvirtintas negatorinis ieškinys.

Taigi, kadangi šis savininko teisių gynimo būdas iš esmės yra siauresnio taikymo specialus negatorinio ieškinio porūšis, tam tikrais atvejais juo galima būtų pasiekti tų pačių tikslų, kaip ir negatorinio ieškinio pagalba. Nors ieškinyje pagal 4.99 straipsnį labiau skirtas apsiginti nuo ateities pavojų, jį teoriškai galima panaudoti ir pašalinant jau vykdomus, tačiau sunkiai įrodomus ar mažaus intensyvumo pažeidimus. Pavyzdžiui, gretimame sklype statant

²⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-651/2005.

²⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2007.

²⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-230/2010.

aukštą biurų kompleksą, šio šešėlis pradeda vis labiau užstoti saulę asmens sklype auginamoms daržovėms. Iš esmės nuosavybės teisės pažeidimas jau yra, tačiau teismas teoriškai galėtų jį ignoruoti, argumentuodamas, kad užstojamas ne visas ieškovo sklypas, o greta teisėtai statomas pastatas pasitarnaus didesniai viešajam interesui skatinti verslo ir ekonomikos plėtrą šioje vietovėje. Šiuo atveju asmuo galėtų pareikšti ieškinį pagal 4.99 straipsnį ir teigti, kad pabaigus biurų komplekso statybą, bus užstota saulės šviesa praktiškai visame jo sklype. Įtikinamai pagrindęs tokią prielaidą, jis galėtų tikėtis teigiamo teismo sprendimo ir realiai pašalinti jau vykdomą smulkesnį pažeidimą.

Esant potencialiai pasiekinių tikslų bendrumui, asmuo galėtų pasirinkti, kurį ieškinį reikšti – negatorinį arba CK 4.99 straipsnyje įtvirtintą jo porūšį, tačiau tik tais atvejais, jeigu kalba eitų apie žemės sklypo savininką bei greta statomą, perstatomą, rekonstruojamą arba pavojingai paliekamą nepakeistą statinį, kurio neigiamas efektas ieškovo nuosavybės teisei jau vienaip ar kitaip pasireiškia, bet ateityje gali padidėti.

Mūsų nuomone, esant aptartoms būtinoms sąlygoms, abu ieškiniai gali būti pareiškiami kartu. Pavyzdžiui, žemės sklypo savininkas negatoriniu ieškiniu gali reikalauti sumažinti statybų procesą keliamą triukšmą bei taršą, o specialiuoju negatorinio ieškinio porūšiu – reikalauti uždrausti potencialiai jam itin pavojingos statomo komplekso dalies (pavyzdžiui, eksperimentine architektūra pasižyminčio vieno iš kelių komplekso korpusų) statybą.

IŠVADOS

1. Negatorinis ieškinys – vienas seniausių teisių gynimo būdų, atsiradęs tarp 509 m. pr. Kr. ir 264 m. pr. Kr. Skirtas savininkui apsiginti, išsaugant daikto valdymą, susidūrus su trukdžiais ar suvaržymais (bandymu įgyvendinti servituto teisę, kitokiu poveikiu daiktu ar trukdymu juo naudotis). Ieškovas turėjo įrodyti: 1) jis yra daikto savininkas; 2) atsakovas kaltas dėl jo nuosavybės teisės pažeidimo. Egzistavo atmaina – *actio prohibitoria* („ieškinys dėl uždraudimo“).
2. Lietuvoje įstatymiškai įtvirtintas tik 1940 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus 1922 m. RSFSR CK. 1964 m. CK 147 str. formuluotė: „Savininkas gali reikalauti pašalinti bet kokius jo teisės pažeidimus, nors ir nesusijusius su valdymo netekimu“ nepakitusi išlieka ir dabar.
3. Negatorinis ieškinys numatytas Vokietijos (detaliausiais reglamentavimas), Rusijos, Kanados Kvebeko provincijos, Šveicarijos bei Izraelio civiliniuose įstatymuose. Prancūzijoje suformuluotas teismų praktikos. Niderlanduose atitinkami santykiai reguliuojami ieškinių dėl žalos atlyginimo ribose. Bendrosios teisės valstybėse panašias funkcijas atlieka ieškinys dėl įsibrovimo (angl. „trespass“) bei ieškinys dėl naudojimosi sąlygų pažeidimo (angl. „nuisance“). Lietuvos reglamentavimas yra vidutinio detalumo.
4. Kadangi nuosavybės teisė yra prigimtinė ir jos įgyvendinimo būdų katalogą gali nustatyti tik praktika, nuosavybės teisės pažeidimai, su kuriais galima kovoti negatorinio ieškinio pagalba apima neapibrėžtą galimų pažeidimų ratą (išskyrus, susijusius su valdymo netekimu).
5. Ginčitina ar negatoriniu ieškiniu galima ginti nuosavybės teisę į nematerialius objektus, tačiau akivaizdu, kad galimybė ginti nuosavybės teisę į kilnojamus ir nekilnojamus daiktus.
6. Plačiausią teisę į negatorinį ieškinį turi savininkas. Tiek, kiek neapriboja CK bei aktai, nustatantys jų teises į ginčo turtą, negatorinį ieškinį gali reikšti patikėtinis, *emphyteusis* nuomininkas, uzufuktorius ir svetimo turto administratorius. Teismų praktikoje minimas tik savininkas.
7. Savininkas, pareikšdamas negatorinį ieškinį, turi įrodyti: 1) jis yra turto savininkas; 2) jam yra trukdoma įgyvendinti jo subjektinę nuosavybės teisę į ginčo turtą. Patikėtinis, *emphyteusis* nuomininkas, uzufuktorius ar svetimo turto administratorius, *mutatis mutandis* turi įrodyti tą patį, o kartu ir tai, kad akte, nustatančiame jo turto patikėjimo / *emphyteusis* / uzufukto / svetimo turto administravimo teisę, iš jo nėra atimta teisė pareikšti negatorinį ieškinį. Pažeidėjo veikslių neteisėtumo bei kaltės įrodinėti neprivaloma.
8. Potencialus savininko negatorinio ieškinio dalykas: 1) nutraukti subjektinę nuosavybės teisę pažeidžiančius veiksmus; 2) atkurti iki subjektinės nuosavybės teisės pažeidimo buvusią

padėti; 3) uždrausti ateityje analogišku būdu pažeisti subjektinę nuosavybės teisę. *Mutatis mutandis* taikoma kitiems įvardytiems potencialiems ieškovams.

9. Neišvengiant retų nukrypimų, didžiąja dalimi vieningoje teismų praktikoje pažeidimai, nuo kurių ginamasi negatoriniais ieškiniais, pagrįstai laikomi tęstinio pobūdžio, o ieškinio senatis dėl jų pašalinimo – prasidedančia kiekvieną pažeidimo dieną.
10. Neišvengiant retų nukrypimų, didžiąja dalimi vieningoje teismų praktikoje negatorinis ieškinys pagrįstai laikomas neturtiniu, o už jį mokėtinas žyminis mokestis – fiksuotu.
11. Esant nukrypimams teismų praktikoje aptarta pagrįsta galimybė negatoriniu ieškiniu reikalauti iškeldinti pažeidėjus ar jų statinius, uždrausti trukdyti arba naudotis ieškovo turtu, taip pat reikalauti atkurti sunaikintą ieškovo nuosavybės dalį, perskaičiuoti neteisėtai nustatytą bendraturčio nuosavybės dalį, nevilkinti nuosavybės paėmimo visuomenės poreikiams, taip pat konstatuotos tam tikros negatorinio ieškinio reikalavimų ribos.
12. Negatoriniu ir vindikaciniu ieškiniu negalima pasiekti tų pačių tikslų, tarp jų negalima rinktis, jų negalima reikšti kartu. Vindikacinio ieškinio funkcija, gynimas nuo valdymo netekimo, paneigia šių ieškinių konkurencijos galimybę.
13. „Kitaip trukdant valdyti daiktą“ posesoriniu ieškiniu galima pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatoriniu ieškiniu. Minėtu atveju tarp jų galima rinktis. Abu ieškinius galima pareikšti kartu, tačiau tokie reikalavimai civilinio proceso prasme nebebus laikomi posesoriniu ieškiniu ir jiems nebus taikoma sumarinė procedūra, numatyta CPK XXI skyriuje.
14. Nuosavybės teisės pažeidimui jau vykstant, prevenciniu ieškiniu galima pasiekti tų pačių tikslų, kaip ir negatoriniu ieškiniu, įrodžius žalos kilimo ateityje grėsmę. Tokiu atveju tarp jų galima rinktis. Tokiu atveju pareikšti abu ieškinius kartu nėra prasmės.
15. CK 4.99 str. įtvirtintas siauresnio taikymo negatorinio ieškinio porūšis. Jis pasižymi prevenciniu poveikiu, kurio neturi negatorinis ieškinys. Minėtame straipsnyje numatytais aplinkybėmis šiuo ieškiniu galima pasiekti tų pačių tikslų kaip ir negatoriniu, t. y. apsiginti nuo jau vykdomų, bet sunkiai įrodomų ar mažo intensyvumo pažeidimų. Tokiu atveju tarp šių ieškinių galima pasirinkti. Jeigu minėtame straipsnyje numatytos aplinkybės ir esamuoju laiku pažeidžia nuosavybės teisę, ir kartu gali ateityje sukelti numatytas pasekmes, šiuos ieškinius galima ir tikslinga reikšti kartu.
16. Hipotezė pasitvirtino – teismų praktika negatorinio ieškinio klausimu nepakankamai nuosekli. Manytina, kad tai lemia ir pernelyg lakoniškas reglamentavimas, ir mokslinės analizės stoka.
17. Atsižvelgiant į išdėstytą, magistro baigiamojo darbo tikslas yra pasiektas, o uždaviniai įvykdyti.

REKOMENDACIJOS

1. Remiantis užsienio valstybėse įtvirtintu negatorinio ieškinio reglamentavimo lyginamąja analize bei siekiant palengvinti asmenų naudojamą negatoriniu ieškiniu, Lietuvos įstatymų leidėjui prasminga apsvarstyti CK 4.98 straipsnio pakeitimą, išdėstant jį panašiu būdu:

4.98 straipsnis. Nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (negatorinis ieškinys)

1. Savininkas gali reikalauti nutraukti ir uždrausti kartoti ateityje bet kokius jo nuosavybės teisės pažeidimus, nesusijusius su valdymo netekimu. Jis gali reikalauti pašalinti bet kokius tokio pažeidimo padarinius atsakovo sąskaita.

2. Reikšdamas šiame straipsnyje numatytus reikalavimus, savininkas neprivalo įrodyti atsakovo veiksmų neteisėtumo. Savininko reikalavimai gali būti atmesti, jeigu atsakovas įrodo, kad jis turėjo teisę taip elgtis.

3. Reikšdamas šiame straipsnyje numatytus reikalavimus, savininkas gali reikalauti ir žalos atlyginimo šio kodekso nustatyta tvarka.

4. Šiame straipsnyje numatytas teises, mutatis mutandis gali turėti ir kiti šio kodekso nustatyti asmenys.

2. Atsižvelgiant į informacijos negatorinio ieškinio klausimu mokslinėje literatūroje stygių bei teismų praktikoje kylančius neaiškumus, skatintina platesnė mokslinė diskusija šia tema publikuojant straipsnius bei darant pranešimus. Civilinės ir daiktinės teisės vadovėlius bei studijų programas tikslinga papildyti detalesniu negatorinio ieškinio ypatybių dėstymu.

Darbas baigtas: 2011 m. gruodžio 22 d.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1864.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743.
5. Vokiečių imperijos civilinis kodeksas. – Kaunas: Teisingumo ministerija, 1927.
6. RTFSR Civilinis kodeksas su pakeitimais iki 1940 m. lapkričio 15 d. – Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo Liaudies Komisarai, 1941. P. 24.
7. Lietuvos TSR 1964 m. liepos 7 d. įstatymas dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
8. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas (BGB) // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html; prisijungimo laikas: 2011-11-19.
9. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas // http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/5_40.html#p2727; prisijungimo laikas: 2011-11-19.
10. Kanados Kvebeko provincijos civilinis kodeksas // http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html; prisijungimo laikas: 2011-11-19.
11. Swiss Civil Code // <http://www.admin.ch/ch/e/rs/2/210.en.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-11-19;
12. Izraelio Valstybės Nekilnojamojo turto įstatymas // Законодательство зарубежных стран. Гражданское законодательство Израиля. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

Specialioji literatūra:

13. Andriulis V., Mockevičius R., Valeckaitė V. Lietuvos valstybės teisės aktai, (1918.02.16-1940.06.15). – Vilnius: Teisės institutas, 1996.
14. Andriulis V. ir kt. Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha: straipsnių rinkinys. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
15. Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
16. Baranauskas E. ir kt. Daiktinė teisė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

17. Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
18. Clarke A., Kohler P. Property Law: Commentary and Materials. – New York: Cambridge University Press, 2005.
19. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
20. Гарсиа Гарридо М. Х. Римское частное право: Казусы, иски, институты. - Москва: Статут, 2005.
21. Girard P. Romėnų teisė, I tomas. – Kaunas: Vytato Didžiojo universiteto Teisės fakultetas, 1931.
22. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2003.
23. Maksimaitis M. Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais. – Vilnius: Justitia, 2001.
24. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
25. Maksimaitis M. ir kt. Lietuvos teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
26. Marcinkėnaitė S. Nuosavybės teisės turinys ir jos ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: magistro baig. d. soc. mokslai: teisė (01 S) / MRU. – V., 2006.
27. Mizaras V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009.
28. Monkevičius E. Žemės teisė. Antroji laida. – Vilnius: Justitia, 2006.
29. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 2007.
30. Перетерский И. и др. Римское частное право: Учебник. - Москва: ИД „Юриспруденция“, 2008.
31. Simaitis R. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. – Vilnius: Justitia, 2007.
32. Tamm D.. Roman Law and European Legal History. – Copenhagen: DJOF Publishing, 1997.
33. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2009.
34. Бабаев А. Система вещных прав. - Москва: Wolters Kluwer, 2006.
35. Барон Ю. Система римского гражданского права. - Санкт-Петербург: Издательство Асланова Р. "Юридический центр Пресс", 2005.
36. Безбах В. и др. Гражданское и торговое право зарубежных стран. - Москва: МЦФЭР, 2004.
37. Боголепов Н. Учебник истории римского права. - Москва: Зерцало, 2004.
38. Буднева Г. и др. Гражданское и торговое право зарубежных государств. I том. - Москва: Международные отношения, 2004.

39. Васильев И. и др. Гражданское и торговое право капиталистических государств. - Москва: "Международные отношения", 1993.
40. Покровский И. История римского права. - Москва: Статут, 2004.
41. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. – Москва: Statut, 2008.

Periodiniai leidiniai:

42. Mikelėnas V. Vindikacija ir jos taikymas // Justitia. 2005, Nr 1 (55).
43. Nekrošius V. Valdymo atsiradimo ir pasibaigimo pagrindai Lietuvos civilinėje teisėje // Justitia. 2004, Nr. 6 (54).
44. Norkus R., Kairytė S. Bylų dėl daikto valdymo pažeidimų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 5 (83).
45. Pakalniškis V. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
46. Pakalniškis V. Valdymas ir valdymo gynimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Jurisprudencija. 2004, Nr. 54 (46).
47. Pakalniškis V. Daiktai Civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2005, Nr. 74 (63).
48. Papirtis V., Karulaitytė-Kvainauskienė I. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį // Jurisprudencija. 2005, Nr. 69 (61).
49. Rudzinskas A. Civilinių teisių gynimas prevenciniais reikalavimais // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55 (47).
50. Vėbraitė V. Ieškinio samprata ir rūšys civiliniame procese // Teisė. 2006, Nr. 60.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-949/2001.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2002.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. vasario mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-315/2002.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2002.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456/2002.

56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1572/2002.
57. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga patvirtinta 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimu Nr. 39.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2003.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2003.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1069/2003.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-612/2005.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-659/2005.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-651/2005.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio mėn. 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2006.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2006.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551/2006.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2007.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2007.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2008.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2008.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2008.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-407/2008.

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl actio Pauliana, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga Nr. 29.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-537/2008.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63/2009.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2009.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-415/2009.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2009.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2009.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-575/2009.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-230/2010.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-226/2010.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2011.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-242/2011.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2011.

Lietuvos apeliacinio teismo praktika:

87. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. lapkričio mėn. 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2371/2011.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: nuosavybės teisės gynimas, negatorinis ieškinys, subjektinių teisių gynimo būdai.

Magistro baigiamojo darbo tema – nuosavybės teisės gynimas nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu. Temos aktualumą lemia išskirtinė nuosavybės teisės ir jos apsaugos svarba kiekvienam asmeniui bei visuomenei apskritai, lėmusi žmonijos istorijos tėkmę nuo neatmenamų laikų, o šiandienėje visuomenėje sudėtingėjant ir greitėjant civilinei apyvartai bei kylant nuosavybės teisės pažeidimų tikimybei, įgaunanti dar didesnę reikšmę. Šiame kontekste ypač aktuali tampa negatorinio ieškinio tema, kuriai Lietuvos civilinės teisės doktrinoje iki šiol buvo skiriama nepelnytai mažai dėmesio. Žemas šio subjektinių teisių gynimo būdo išnagrinėjimo lygis palieka didžiulę erdvę tyrinėjimui ir analizei. Darbe sistemiškai integruojant doktrinos ir teismų praktikos analizę nagrinėjamos negatorinio ieškinio ištakos bei atsiradimo Lietuvos teisėje istorija, apžvelgiamas užsienio teisinis reglamentavimas šiuo klausimu, analizuojamos negatorinio ieškinio, kaip savarankiško subjektinių teisių gynimo būdo charakteristikos, jo santykis su artimais subjektinių teisių gynimo būdais. Negatorinio ieškinio problematika nagrinėjama remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros, ypač civilinės teisės, civilinio proceso, teisės teorijos, teisės istorijos, lyginamosios teisės bei romėnų teisės tematika, analizuojant nacionalinius ir kitų valstybių pamatinius civilinius įstatymus, apibendrinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo praktiką. Atliekant tyrimą nustatyta, kad Lietuvoje įtvirtintas negatorinio ieškinio teisinio reglamentavimo negalima pavadinti detaliausiu, mokslinėje literatūroje neaparta daugybė negatorinio ieškinio aspektų, o teismų praktikoje kyla pakankamai daug neaiškumų, nors šis subjektinių teisių gynimo būdas Lietuvoje žinomas jau apie septyniasdešimt metų. Atsižvelgiant į tai pasiūlyta tobulinti negatorinio ieškinio teisinį reglamentavimą, remiantis pagrįstomis teismų praktikos suformuluotomis nuostatomis bei geriausiais užsienio pavyzdžiais. Kartu pabrėžta būtinybė skirti negatoriniam ieškiniui žymiai didesnę dėmesį mokslinėje literatūroje bei teisės studijose.

SUMMARY

Key words: protection of the right of property, actio negatoria, means of protection of subjective rights.

Topic of the master's thesis – protection of the right of property from violations, not related to loss of possession. Relevance of this topic is determined by exceptional importance of the right of property and its' protection to every individual and the society in general, which has been setting the course of the humanity's history from ancient times, and which is becoming ever more important today, when the civil turnover is accelerating and becoming more and more complicated, raising the probability of violations of right of property. In this context the topic of actio negatoria is becoming increasingly relevant, despite the fact that up till now it received unreasonably modest attention by the Lithuanian scholars. A low level of examination of this subject leaves significant space for research and analysis. This work systematically integrating analysis of legal doctrine and case-law examines origins of actio negatoria and its' journey towards Lithuanian legal system, makes an overview of similar foreign regulation, analyses characteristics of actio negatoria as a separate instrument of protection of subjective rights, its' relations with other similar instruments. Problems of actio negatoria are being examined on the basis of Lithuanian and foreign legal literature, mostly on civil law, civil procedure, theory of law, legal history, comparative law and roman law, by analyzing basic Lithuanian and foreign civil legislation, by summarizing case-law of the Supreme Court of Lithuania and the Court of appeal of Lithuania. During the study it is determined that Lithuanian regulation of actio negatoria is not the most detailed, many aspects of actio negatoria are not properly discussed in legal literature, and courts often are puzzled by certain related questions, despite the fact that actio negatoria has been around in Lithuania for approximately seventy years. Taking all this into consideration, improvement of legislation on actio negatoria is proposed, based on reasonable provisions formulated by case-law and on best foreign examples. A need to discuss actio negatoria more broadly both in legal texts and in law studies is stressed.

Darbas baigtas: 2011 m. gruodžio 22 d.

Elektroninis paštas: aleksandr.asovskij@gmail.com